HOLLANDSCHE TEEKENAARS VAN DEZEN TYD

door

Jan Veth

S. L. van Looy
Amsterdam
1905

HOLLANDSCHE TEEKENAARS VAN DEZEN TIJD

HOLLANDSCHE TEEKENAARS VAN DEZEN TIJD

DOOR

JAN VETH

AMSTERDAM — S. L. VAN LOOY

1905

DRUK VAN IPENBUUR & VAN SELDAM, AMSTERDAM.

VOORREDE.

Hollandsche teekenaars is een niet scherp omschreven begrip, omdat de grenzen tusschen teekenen en schilderen niet wel te trekken zijn. Zoo spreken wij van een waterverf-teekening, een pastel-teekening, terwijl men in andere talen van schilderen in deze materialen spreekt. Men zou echter de grenzen van het teekenen evengoed nog verder kunnen leggen. En dus heb ik het niet noodig gevonden te vermijden, dat deze besprekingen van Hollandsche teekenaars een enkele maal aan meer bepaalde schilderkunst raken. Ook werden, waar dit ter vergelijking dienstig scheen, wel eens eenige buitenlandsche kunstenaars er bij gehaald. In hoofdzaak echter wordt hier toch over eigenlijk gezegde Hollandsche teekenkunst gehandeld.

Het boekje ontstond door het saamvoegen van een aantal vroeger en later geschreven besprekingen, die in hare chronologische opeenvolging iets als een geschiedenis van de Hollandsche teekenkunst der laatste twintig jaar vormen. Een geschiedenis, niet zooals zij thans, achterna, uit koeler òverweging geboren en meer kritiesch-overzichtelijk gekomponeerd, zou kunnen worden opgesteld, maar zooals zij, meest onder warme indrukken, van lieverlede genoteerd werd, door iemand die het beloop dier kunst meemaakte. Aan de vroeger geformuleerde meeningen werd niets veranderd, alleen werd hier en daar, bloot literair, een tikje geretoucheerd.

Er zijn er onder onze teekenaars van den allerlaatsten tijd die in dit boekje niet voorkomen, niet omdat zij mij zoo onbelangrijk schijnen, maar alleen omdat ik geen voldoende gelegenheid vond met hun werk nader bekend te worden.

Oktober 1905. V J. V.

INHOUD.

TENTOONSTELLING DER HOLLANDSCHE TEEKENMAATSCHAPPIJ EN IETS OVER ALMA TADEMA.

In haar elfde tentoonstelling heeft de Hollandsche Teekenmaatschappij haar getrouwen bezoekers een teleurstelling bereid.

Men is gewoon telken jare hierheen op te trekken in de verwachting van het beste der Hollandsche kunst, wat ten onzent te zien komt. Men vraagt niet meer, dan dat de leden dezer maatschappij zich op hun eigen hoogte zullen handhaven.

Ditmaal deden, van de goeden, alleen Mauve en Neuhuijs niet het tegenovergestelde.

Wanneer J. Maris zijn visioenen voor een enkele maal te achteloos belichaamt, en Israëls zijn echt menschelijke senzaties onbeholpen uitbrengt, is Mauve, indien hij zichzelf gelijk blijft, de eerste.

Als één die onder den open hemel ligt, het helle licht latende schijnen op gesloten oogleên, en die dan opziet, — zooals die dan in uiterste gevoeligheid van zijn gezichtsorgaan, de dingen in wonderlijke fijnheid ziet oprijzen, — in zulke blankheid ziet Mauve de natuur. Wie geen gevoel voor toon heeft, kan het exceptioneele van zijn teekeningen, kan de uitdrukking van zijn innig gevoel niet waardeeren.

Wie zijn vroeger werk overtreft is Neuhuys. Zijn „Spinster" is iets nieuws, iets volmaakters dan we nog van hem zagen. In het sentiment dezer teekening ligt iets eerbiedigs; zij herinnert aan het beste werk van Nicolaas Maes. En zooals

een van die mooie schilderijtjes uit Maes' eerste periode staat tot een woesten krabbel van Rembrandt, zoò staat deze teekening van Neuhuijs tot de „Vrouw die haar kind wascht" van Israëls. Er bestaat geen tweede voorbeeld van een kunstenaar, die zoó als deze laatste, buiten alle middelen van het métier om, zich verstaanbaar weet te maken. Als ik zeg, dat Israëls in deze teekening de natuur groot heeft aangezien, zegt een spotter dat men den schouder dier vrouw inderdaad wel groot moet aankijken, om dien zulke afmetingen te kunnen geven. Maar voor wie de eigenlijke bedoeling van den kunstenaar verstaan wil, doet zooiets maar weinig ter zake. Als men al de onberispelijke ziellooze teekeningen der Italianen, die aan dezelfde wanden prijken, gezien heeft, zou men geneigd zijn met nog veel onnauwkeuriger teekening vrede te vinden, waar men in zulke onredzame lijnen zóóveel ziel mag ontdekken.

De groote teekening van Jacob Maris is, als al zijn werk, impozant. De partij links onderaan is heerlijk, maar de lucht is inkompleet. We kunnen verzekeren, dat zij niet voltooid is. Toch blijft op Maris van de hier aanwezigen altijd het meest het woord groot van toepassing.

Als de toon van Maris aan heerlijk brons, Mauve's aquarellen aan zilver, en Weissenbruchs teekeningen aan iets gekoperds doen denken, dan herinnert Mesdag het meest aan het sterke, koude staal.

We spraken van iets gekoperds bij Weissenbruch. Dezen schilder zien we voortdurend naar de voorstelling van een zelfde moment in de natuur streven.

Een Hollandsche vaart op een Septemberdag; daarboven een strakke Oostenwind-lucht, waarin een enkele groote bolle wolk; en dit alles in een geelachtig licht, dat toch niet warm mag heeten. — Ziedaar het belangrijke motief dat Weissenbruch beschouwt, dat hij echter niet altijd met genoegzame gevoeligheid uitdrukt.

Van de vreemdelingen is er maar één, die naast onze eersten genoemd mag worden. Dat is Swan, ofschoon zijn teekeningen van verleden jaar toch ook veel hooger stonden.

Bosboom is nog krachtig in zijn twee kerkgezichten. Blommers kan in de zonderlinge aniline-kleuren, die hij tegenwoordig maakt, zijn eigen persoonlijkheid niet terugvinden. Kever is minder sterk van toon dan in zijn inzending van het vorige jaar, maar er valt een streven naar expressie bij hem op te merken, waardoor hij een zeer eigen plaats kan vinden. Van het talent van Willem Maris en van ter Meulen mogen we meer vragen dan zij geven. Mevr. Mesdag zal ongetwijfeld voortaan bij haar rijke stillevens blijven, en geen poging meer doen om portret te teekenen. Ook Offermans moet revanche nemen. Men neme ons niet kwalijk, als wij vinden dat de teekeningen van onzen eersten illustrateur Rochussen hier nooit zeer op haar plaats zijn. Doch we willen niet gaan opsommen. Liever zwijgen we over velen, dan hen te noemen, waar we niets over hen in het midden te brengen hebben. Bij een totaal-indruk hebben we ons te bepalen. Deze nu is een niet bemoedigende. Gaat de Hollandsche Teekenmaatschappij minder eerbied voor zichzelf toonen, zoo mag zij niet vreemd opzien als de eerbied van de buitenwereld voor dit gezelschap zou gaan afnemen.

Veel leden, die jaarlijks door het Bestuur slecht werden gehangen, blijven langzamerhand weg. Uitstekend! Maar waarom exposeert ook Gabriël niet meer?

Wanneer de ouderen onverschillig worden, moest deze vereeniging de krachten der jongeren voor zich gaan winnen. Waar blijven deze? Isaäc Israëls zond deze maal niets. Zij, die vol vertrouwen in dezen jongere zijn, moeten weten te wachten. Zilcken is reeds eenigen tijd lid, en deze zal zich dit jaar, meer dan door de ingezonden pastels, door een uitgave etsen naar de beste teekingen verdienstelijk maken. Jammer daarom te meer voor hem en voor ons dat er niet meer moois is. Van Essen trad het vorige jaar als lid toe. Hij heeft ditmaal met zijn m a r a b o u t opgang gemaakt; het is een zeldzaam habiele teekening. Maar waarom worden Breitner, Tholen en Witsen geen lid? Waarom de Zwart en van der Maarel niet? Als antwoord op deze laatste vraag, fluistert men rare dingen. En mejuffrouw Schwartze werd aangenomen?

Zooeven spraken we van leden der Teekenmaatschappij, die op haar tentoonstellingen niet meer expozeeren, — tot hen behoort Alma Tadema. De bewonderaars van dezen kunstenaar konden zich echter ditmaal voor zijn afwezigheid gemakkelijk schadeloosstellen; een omvangrijk schilderij uit zijn laatsten tijd was, tegelijkertijd met de Haagsche tentoonstelling, in Rotterdam te zien. De titel luidt: Een bezoek van Hadrianus aan een Romeinsch-Britsche Pottenbakkerij. Onze beroemde landgenoot vond in dit onderwerp juist een kolfje naar zijn hand. Kwansuis speelt de voorstelling in een soort magazijn van een pottenbakkerij; inderdaad is deze gelegenheid niet anders dan een hedendaagsch museum van oudheden, waar zeldzame potten op planken tegen de muren geëtaleerd zijn. Om deze potten en andere archeologiesche fraaiigheden is het den schilder te doen, — hij kent de merkwaardigste exemplaren en weet ze te pas te brengen. Het middenstuk van het schilderij wordt geheel ingenomen door een groot vlak mozaïek (een getrouw portret, naar men verzekert), een groote vaas (eveneens portret), nog een vaas met guirlandes en een stuk roode muur. Het is de draai van een trap, — òp den trap aan den kant onderaan en rechts twee slaven, — onder den trap door, geheel in den linkerhoek, de bakkerij, waarin personen aan het werk, — boven den trap een galerij met de bezoekers, die dicht tegen den rand der lijst aankomen. De schilder is hierin eerlijk: de archaeologie is hem hoofdzaak, hij brengt de figuren dus aan de kanten, — eenige hoofden worden midden in door de lijst afgesneden. In dit alles is zeer veel vinding en zeer veel affektatie. Van een indruk van het geheel is geen sprake. „Het is een eigenaardig genot bij Tadema's schilderijen dat wij ze nooit afgezien hebben. Als een bladzijde moeten wij ze van het begin tot het einde lezen," — schreef een lofredenaar hier te lande. Ja, wel eigenaardig! Dit werk geeft meer stof tot bewonderen dan tot genieten, tot gevoelen, — juist zooals het publiek het wil,en geen wonder dat abonnés der Pall Mall Gazette onlangs een schilderij

van Tadema bij stemming voor het beste stuk eener tentoonstelling uitmaakten. Men kan over zulk een werk lange gesprekken houden, en onophoudelijk elkaar attent maken op dit détail en op gindsche kunstige schikking — men is niet uitgepraat. Ge staat voor dit vermoeiende schilderij met een gevoel van verbazing over uzelf — verbazing dat zóóveel qualiteiten geen vat op u hebben. Want het werk van Tadema is gigantenarbeid — of monnikenwerk, zooals ge wilt. Hij kent al de geheimen en listen van zijn métier, zoowel als van de archaeologie. Zijn teekening is onberispelijk, zijn kleuren zijn gedistingeerd. In één schilderij weet hij al de kurieuze exemplaren van een tijdvak, die verschillende musea bezitten, saam te plakken. En dit alles zou zóó logiesch gelijken, zóó natuurlijk, wanneer ge niet gingt bemerken, dat ook de koppen der figuren alleen opgeschilderde antieke busten zijn, en de gansche voorstelling zóó beredeneerd en onbewogen is, dat ge snakt naar wat leven.

Bij het beschouwen van dit schilderij dachten we terug aan Israëls' slordige aquarel. We weifelden niet meer. In onze herinnering vonden we haar mooier dan te voren.

Laat iemand u in den meest gekuisten stijl ter wereld, met vernuftige wendingen, met smaak, met een volmaakte kennis van zijn onderwerp, langen tijd onderhouden over belangwekkende gevallen uit het leven der oudheid, tot er een vermoeden bij u binnensluipt, dat het met zijn bedoelingen niet richtig is, en hij eigenlijk met zijn bijster groote kennis, en zijn keurige gelijkmatige voordracht, de armoede van zijn ziel heeft te bedekken, — ge zult u ten slotte van hem afkeeren, en meer genot vinden in dien anderen, die soms in gebrekkige taal, maar met diep gevoel en kinderlijken eerbied, een groote menschelijke gewaarwording stamelt.

1886.

MATTHIJS MARIS OP DE TENTOONSTELLING DER NEDERLANDSCHE ETSCLUB.

Matthijs Maris is onder de Nederlandsche kunstenaars een eenige figuur. Hij staat geheel op zichzelf.

Minder uitsluitend peintre de race dan zijn broeders Jacob en Willem, is hij daarom niet enkel een dichter in de schilderkunst; hij heeft de meest pozitieve moderne schilderkwaliteiten tot zijn beschikking; — minder realist dan dezen is hij toch niet louter fantast. Moest ik met een enkel woord den aard van Matthijs Maris aangeven, ik zou hem een droomer noemen.

Maar voor een volledig beeld van deze ingewikkelde persoonlijkheid, — ik zou het ontwerpen daarvan bovendien verre boven mijn krachten rekenen, — tot het verkrijgen van een kompleten indruk van dezen artiest, geven de enkele werken die we te bespreken hebben geen gelegenheid. Doch dit is geen reden ze niet te bespreken.

Hoezeer reeds vroeg zijn onafhankelijkheid gevormd was, bewijst zijn groote houtskool-teekening op de tentoonstelling der Nederlandsche Etsclub. Zij draagt het jaartal 1862. Thijs Maris was toen drieëntwintig jaar. Zonder invloed van andere dichter-schilders (als ik ze zoo noemen mag), in Frankrijk en Engeland, buiten zijn tijdgenooten Gustave Moreau en Dante Gabriël Rossetti om, deed deze geniale Nederlander toen reeds aan een eigen genre van kunst, dat bestemd was door slechts zeer weinigen begrepen te

worden. Iemand met zulke liefhebberijen moest een zonderling gelijken.

Deze teekening, „Lausanne" betiteld, is het werk van een nog jongen man, die reeds als knaap meesterstukken had gemaakt. Er is geen aarzeling, geen dubbelhartigheid in te bespeuren. Zij gelijkt een daad van vaste konviktie. Toch heeft zij nog niet den grooten adem van het beste onder zijn later werk. Het is een landschap zooals een Duitsche houtsnijder uit Holbeins tijd het in een achtergrond zou hebben willen maken, maar fijner. Een burchtslot, een groep kasteelen op bergtoppen aan een meer, een betooverd paleis uit de Duizend-en-één-nacht, in doffe grijze lijnen met groote soberheid geteekend. Een teekening om welke alleen reeds men den maker een groot kunstenaar zou vinden; doch als men, zooals op de tentoonstelling der Etsclub, in de gelegenheid is ook latere werken van Maris te zien, wordt zijn „Lausanne" bijna mager.

De lijst met zes etsen op deze tentoonstelling vind ik belangrijker. Het is alles nog dieper, voller gevoeld. De twee boschgezichten hiervan, zoo zwijmelzoet mysteriëus in de diepe schaduwtonen, zijn in het takgewemel geteekend als luchtige, ragfijne ijsbloemen op dun bevrozen ruiten. Toch is hier niets aan het grillige toeval overgelaten. Het is alles verbazend doorzocht, doorwerkt. Van een ets van M. Maris zal men gewoonlijk geen twee afdrukken vinden die elkaar gelijk zijn. Na iedere proef heeft de onbevredigde artiest de plaat weer opgenomen, en somtijds het effekt geheel gewijzigd. Van het enkele vrouwenkopje dat hier onderaan links in de lijst voorkomt, en dat als een heerlijke grijze camee is, zal men exemplaren vinden, geheel anders van licht en donker. Zoo ook van de groote vrouw daarboven. Deze is voor mij de schoonste, de meest komplete van het zestal.

Het gelaat heeft dezelfde type als dat der vrouwen op de twee etsen, die aan de rechterhand van den toeschouwer in de lijst geplaatst zijn.

Het is een vliedend visioen, in groote lijnen gevormd

met de vastheid van een ciseleur, — de koninklijke droom van een Merovingervorst, geteekend door een ouden Florentijn, — de vrouw geworden extaze van een uiterst fijn bewerktuigde, volrijpe kunstenaarsnatuur.

Deze wondere gestalte, zoo majestueus in de werking dier oorspronkelijke lijn, waarmee de silhouet van schouders en hoofd zich teekent, gelijkt een priesteres in een heilig woud, een wachtende reuzenbruid, een stroomnimf, een schoone slaapster die ontwaakt, een betooverde princes gewekt door geheimzinnige muziek, met vreemd gebaar de handen heffend van onder het rijke, wijde kleed dat valt in groote, breede plooien; gedrochtelijk schoon in haar huiveringwekkenden weemoed: — een godin van Keats, een Thea, bemind met Rossetti's zoet-mystieke teederheid. Het is een adem, een siddering, een vrouwenzucht; een klagende ziel, in een vrouwenbeeld uitgedrukt door den gevoeligsten tonalist dien deze tijd van fijnere senzaties voortbracht, uitgedrukt met een hoogheid en een adel, die door alle eeuwen heen slechts der allergrootsten deel werd.

En deze heerlijke ets is voor Matthijs Maris slechts een gril, een studie, een voorbereiding voor ernstiger taak. Den Zaaier van Millet wilde hij maken, wilde hij weergeven met geheele zekerheid van middelen en waar hij zijn eigen fantaziën de vrije uiting gaf, dáár was voor hem het voorportaal van den tempel, waar hij in volledige overgave zou neerknielen voor den Meester.

De „Zaaier" is de schoonste ets geworden die ooit naar een schilderij werd gemaakt. Maris zelf liet zij onbevredigd. Toen zij voltooid was, wilde hij van voren afaan beginnen. En aan elken afdruk, zegt men, wijdde hij nog weer een ganschen dag arbeids ter retouche.

Er zijn lieden die beweren dat een ets, die niet zichtbaar vlot gedaan is, geen ets mag heeten. Dit komt mij voor dogma te zijn. In ets kan men alles maken. En dat een modern kunstenaar aan zijn plaat weer wat anders heeft toe te vertrouwen dan de oude meesters deden, is het juist

niet dàt, waaraan de kunst van onzen tijd naast die van vroeger haar goed recht ontleent?

Het is waar, blijft het tinten maken in een ets anders niet dan invullen, zwartmaken, volkrassen, dan zal het rezultaat wel pover zijn. Dan mag men vinden dat het beöogde eigenaardiger met andere middelen, b. v. in een O. I. inkt-teekening werd uitgedrukt. Maar als in die tinten, saamgesteld uit ontelbare lijntjes, elk dier lijnen gevoeld is, iets uitdrukt, als elk hunner niet alleen de valeur van den tòon, maar ook zijn gehalte, zijn kleur, zijn wijking, het meer of min vaporeuze, de tinteling, wemeling, zijn muziek helpt uitdrukken, dan blijft de ets niet meer de spontane uitdrukking eener vluchtige improvizatie, dan wordt etsen een kunst die in de volheid harer werking het meest doorwrochte schilderij niets heeft toe te geven.

Zoo zag Matthijs Maris de etskunst en zoo heeft hij na lange voorstudiën den „Zaaier" gemaakt. Men doet verkeerd deze ets als de volmaakte reproduktie van het schilderij te beschouwen. Zij is meer dan dat, zij geeft Millet, zooals Maris Millets werk voelt. Het is Millet plus Maris. Het is niet meer alleen de „Zaaier" van Millet. Men behoort te spreken van den „Zaaier" van Thijs Maris.

Dit zijn slechts losse aanteekeningen. Ik wilde iets zeggen over deze werken van Thijs Maris, omdat men in Nederland zoo zelden werk van hem ziet. Behalve op de tentoonstelling van Franschen en Hollanders in Mei jl. in „Arti" gehouden, en op die ten bate van het Onderwijzersfonds kort daarvoor, zag ik hier op een openbare tentoonstelling nooit iets van hem. De Heer van Wisselingh deed er wèl aan voor deze expozitie, die van zelf een eenigszins intiem karakter behoudt, een paar werken van Thijs Maris af te staan. Populair zooals die andere te Londen woonachtige Hollandsche schilder zal Matthijs Maris wel nooit worden, en de Hemel beware er mij voor verdacht te worden, propaganda te willen maken voor een kunst die de intimiteit zelve is, en wier onbe-

grepen zijn niet het minst van hare hoogheid getuigt. Doch er zijn landgenooten genoeg die van de kunst van Thijs Maris genieten, en dezen zullen ditmaal dankbaar zijn, — dankbaar maar niet voldaan. Maar eenmaal zal, vroeger of later, in Nederland een afzonderlijke expozitie van het werk van dezen grooten uitgewekene door en voor zijn bewonderaars georganizeerd worden.

Zal men hiermee wachten tot de Dood hem voor goed van ons heeft weggenomen?

1887.

MAUVE.

„Het is mijn doel niet een koe te schilderen om de koe, „noch een boom om den boom, het is om door het geheel „een indruk te weeg te brengen dien de natuur somtijds „maakt.... Men heeft altijd gezegd een aardig koetje, een „lief schaapje, maar dit gaat mij niet aan. Dit bedoel ik „niet, dit is geene kunst".

„De tableaux de convention, hoe ze ook van kunstvaar- „digheid mogen getuigen, dragen al te duidelijk de teekenen „dat men de natuur heeft op zij gezet, en bezitten zeldzaam „die naïeveteit, die zedigheid, welke zoo schoon zijn, en „voortspruiten uit de intieme natuurwaarheid, en de trouwe „herinnering aan hetgeen de natuur zelve u verhaald heeft, „toen ge aandachtig wildet luisteren".

Dit schreef, een kleine dertig jaar geleden, voor zich, een jong gestorven schilder, vriend en geestverwant van Anton Mauve, en gaf daarmede, onopzettelijk, de formule der toen jonge Hollandsche stemmingskunst, die, thans tot volle kracht gekomen, in Mauve een harer groote figuren verloren heeft.

Hij was een verstandig droomer, een soort van zeer weinig mystiesch-gezinde, zeer Hollandsche Arcadiër, die al de vriendelijke gunstjes van het pastorale leven genoot, in het boerenbedrijf een beminnelijken schijn liefhad, gelukkig opging in de blijde bekoring der zoete zegeningen van het licht. Want uit zijn licht moet Mauve gekend worden. En

dat licht was het verspreide, het effen rustige licht der stemmende stille daagjes van ons druilig vaderland, als van den gedekten hemel een dofzilveren blondheid nederwaast, die streelend heenstuift op de zandige heide over de wollige vacht van een schommelende kudde schapen, waartusschen doezig een herdertje voortdrentelt, terwijl aan den zoom van het boschje in de verte het berkenblank in dunne stammetjes oprijst naast stil warlend sparregroen.

Het was het gedempte parelgrijze licht dat het frissche weidegroen, het rijpe graangeel, en het rosse aardzwart, verfijnt tot harmonieuze getemperde tinten, en innigheid geeft aan laantjes buiten en wegen door en hoekjes in het dorp, aan een strand met pinken, een kooltuintje en een vrouwtje in de boonen, of een kalfje achter op 't erf. Het was dat van lichte neerwasemende regenluchten boven een peerschig opwasemende aarde.

Hij hield van het 'weêr waarin een eenzame ploeger of een paar gebukte rooiers in stomme aandacht als rustige, eenvoudige vlakke figuren geteekend staan in een dampige Octoberlucht; van den dag die de wit- en zwart- en bont-vlekkige koeienbastjes bij het fijne wilgengroen in boomgaard of aan slootkant staan doet als een deftige boeket van bescheiden grijze tonen.

Zijn licht was het licht dat niet de kleur geeft maar den toon.

Zoo was Mauve geen kolorist maar een tonalist bij uitnemendheid, die, in de konkrete aandoeningen van zijn zedig gevoel, een verteederden Oud-Hollander kon gelijken, meer verfijnd van sentiment maar minder kloek dan zijn voorgangers.

Toch was daar niets kleins in zijn kunst, zij gaf een gevoel van vreedzame ruimte. De natuur sprak hem aan met vriendelijke, familjare stem, van lievigheden en intimiteiten met een nuance van zachten weemoed. En zoo kon zijn teekening zijn argeloos angstvallig, in later tijd soms ietwat koket-naïef, maar toch altijd van een bewogen gemoed.

Misschien nog beter aquarellist dan schilder, verdiende hij, in de expozities van de Hollandsche Teekenmaatschappij, de eereplaatsen slechts met twee groote aquarellisten te deelen.

De kunst van Jacob Maris is krachtiger, grootscher, rijker, die van Israëls aangrijpender. Naast hen was Mauve de zeer oorspronkelijke, sobere, gemoedelijke, intieme schilder der grijsblonde stemmingen van ons eenig Hollandsch weder.

1888.

AQUARELLEN VAN ISAAC ISRAËLS.

De overigens weinig beteekenende voorjaarstentoonstelling in Arti heeft ons een onverwachte vreugde bereid in de wederverschijning als expozeerend artiest van den jongen Israëls, wiens buitengewoon talent al te lang onproduktief scheen.

Het is nu bijna tien jaar geleden dat voor het eerst de zoon van den zeer grooten schilder, toen nog een knaap, dingen liet zien, die ten eenenmale verbazend waren.

Maar vogeltjes, die zoo vroeg zingen, krijgt de poes, heet het algemeen en zoo meende men van dezen vóórlijken, die luttel meer van zich merken liet, ook al dat hij de kluts kwijt was.

Nu, wij wisten wel beter.

En toch was het ook bij ons in het voorbijgaan wel opgekomen of dat altijd durend reflekteeren. die meedoogenlooze zelfkritiek, dat eeuwig rustelooze in Isaäc's zoeken, misschien niet eindelijk tot schade zou worden van dat innigste, wat bij den kunstenaar ongerept moet blijven, omdat er een geloovig kind moet leven in ons binnenste, willen wij vatbaar zijn voor eenige duurzame emotie die toch de bron is van alle kunst.

Doch zoo wij in ongeduld al eens kleinmoedig dachten was het waarlijk zonder grond, want Israëls is van hen die geloovende niet haasten en zijn talent was stevig als dat van weinigen. Verdoold is hij niet, maar versterkt

door veel begrijpen kwam hij weder. Zijn benijdenswaardige oorspronkelijkheid heeft zich nu en naar wij hopen voor goed, breeder van bazis opgericht midden in onze hoogste Nederlandsche kunst.

Zeldzaam is het zooals Isaäc Israëls, met de waterverf de schraalheid van het papier overwinnend, in zijn aquarellen een volle kwaliteit weet te verkrijgen en hierin zeker aardt hij naar zijn vader en Jacob Maris.

Het geduldige Whatman vermag hij half rul, half doorzogen van verf, tot een prachtige, men zou zeggen onstoffelijke specie te maken, dat het een doffen schijn heeft van sommig deftig antiek borduursel.

In een vak van zulke blonde sonoriteit is de interessante schim gezet van een straatkind, zooals zij van terzij gezien voorbij scheert, een plein overstekend, op iets toeschietend, het hoofd vooruitgeduwd, den vermoeiden schouder hoekig opgezet en de koopwaarmand aan haar gehaakten arm naar achter gesjord. Bij het precieuze geschemer van de grijze omgeving zijn in de figuur de bronzen schouderlap, de paarsche jakmouw, de bonte todden in de mand en het tengere handje, los en stellig gedaan met een brutale fijnheid. Maar het kompleetst is in deze met een zoo breed begrip doorsjouwde aquarel de kop van het kind, die door een uiterst gevoelig sponzen en slepen van leuk-rake lijntjes in die ingezogen partijen, met een fijn gezweem van gevoelige toontjes en intieme vormpjes vastgezet is tot de voortreffelijkste expressie van zulk een zwervende kat, van zulk een pervers en onbegrepen bedelaarskind, dat noodrijp is als een beurs geslagen groene vrucht.

En zoo blijft in de ons overgedragen vizie vooral de treffende kop ons bij, met die kleine, doffe oogen, die loeren van onder een eng voorhoofd, bij een ingedrukt en bijna lief neusje, terwijl daaronder de grove apekaken de wilde begeerigheid zeggen van die familjare paria.

Niet zóó heelemaal bemachtigd, zoo een-en-ondeelbaar

doorgevoerd, zoo rustig uitgesproken, was de andere teekening van Israëls op deze tentoonstelling, die nog belangwekkender gezien, nog vuriger gevoeld, nog grootscher aangepakt is, — die waarvan twee bijna levensgroote straatmeiden, wier bovenstukken stout het heele vierkant vullen, de koppen haast stooten tegen den bovenrand.

Op een gracht komen ze op ons aanslieren, arm in arm, de koppen wat overleunend naar elkaar in sombere instinctieve vertrouwelijkheid. Uitstekend vooral is die bolle slons met haar gebraaie-appelsnoet, een echte vette sloerie, met touw-achtige opgekrulde pieken haar voor ponnie over het gezicht, een onverbetelijke woeste waargaje van een verwaaide waspit, naast die andere, stijvere, die op haar manier afgepast doet, met een houterigen vaaibleken kop en een zeuterig handje van verarmd grauw vleesch, dat bij een donkerrood polsmofje uit een automatisch gebogen mouw steekt. Achter boven hen, onder het brok druillicht van de lucht, wijkt een grimmige rij huizen van de zwarte stad.

Een teekening, geweldig om het barsch aankijken, het van dichtbij pakken van dat donker liederlijke, ontstellend van doffe, tragische kracht.

Dat brandend opklarende en telkens voor ons oog weer wegvagende van het woelige groote-stadsleven, zooals het den koortsig zienden, die door de straten en over de pleinen gaat, aldoor met felle indrukken slaan kan — die wereld van altijd wisselende visioenen van de fantastische werkelijkheid, was bij ons alleen ook door Breitner tot heden een enkele maai in mooie kunst gegeven.

En bij de rijpe artisticiteit van deze beide jonge Hollanders, Breitner en Israëls, wil mij op het oogenblik al de moderne kunst der savante nieuwere Franschen, die iets diergelijks bedoelen, gewild en mager lijken.

Want geen onder hen die deze dingen zoo echt en zoo emotioneel ziet, — zoo weinig illustratief, zoo machtig en zoo fijn.

1890.

SEYMOUR HADEN, WHISTLER, WITSEN EN BAUER OP DE VIERDE JAARLIJKSCHE TENTOONSTELLING VAN DE NEDERL. ETSCLUB.

Weinig artiesten toch maar van dezen tijd gaat het zooals Van der Meer of Pieter de Hooghe, die in het vreedzame van hun stilburgerlijk bestaan zelf, in het dagelijksch aanzien van hun rustige huiselijkheid, in het allermeest voor de hand liggende van de zichtbare wereld, ongezocht de gelukkigste materie vonden voor hun onnavolgbare kunst. En toch zijn ook de meesten van onze moderne Hollanders nog van een hokvastheid, van een gehechtheid aan de indrukken uit hun onmiddelijke omgeving, die mede een faktor is van die eigenaardige intimiteit, waarin toch vooral de grootheid ligt van hun emotioneele kunst.

De twee jongere landgenooten intusschen, waarover ik hier mede spreken zal, zijn van hen die het eens verder dan onze landpalen willen zoeken. In het verlangen naar nieuwe en bonte werelden van impressies ging een jong Hagenaar van rusteloozen aanleg naar Constantinopel, en bewijst misschien juist door den schat van indrukken die hij van die Oostersche reis meebrengt, hoezeer hij dichterbij stof zou kunnen vinden, in Rembrandt's nog altijd zoo mooie Jodenbuurt.

Terwijl ging een schilder uit onze hoofdstad en die den naam draagt eener Amsterdamsche familie uit Rembrandts tijd, in sombere Londensche motieven voldoening zoeken voor zijn begeerte naar knokige kracht.

En tegelijkertijd bij toeval komt de grootste Engelsche

schilder naar Holland over om er kijkjes te etsen binnen het oude Amsterdam, waarvan hij zich met reden verwondert, dat de moderne Hollandsche artiesten niets waardigs hebben in prent gebracht.

Doch deze onwillekeurige rull van sujetten is meer kuriëus dan van eenig blijvend belang voor de karakteristiek van hunne werken. Men kan althans van Whistler niet zeggen, dat hij voor ons zijn naam innig verbonden heeft aan die van de prachtige stad, waar hij verleden zomer gewerkt heeft. En aan de waarde van zijn etsen doet dat dan ook al heel weinig af. Voor ons, die waarschijnlijk onze wijze zullen hebben van Amsterdam aan te kijken, zou het wel een wonder zijn als een vreemdeling juist dezelfde opvatting wist weer te geven. Maar de schoonheid van Whistlers etsen en onze opvatting der Amsterdamsche schilderachtigheid zijn twee dingen, die elkander niet behoeven te hinderen. Velasquez heeft een „Inneming van Breda" geschilderd, en voor zoover mij bekend is, wordt door niemand dat schilderij er minder stellig een meesterstuk om geacht, al gelieven wij ons die gebeurtenis uit onze familjare vaderlandsche geschiedenis een weinig anders voor te stellen. Zoo is de verhouding van wat Whistler in Amsterdam zag en wat een Hollander er van zou kunnen maken, voor ons wel van een bijkomstige kuriositeit, maar wij zullen overigens wijs doen, die omstandigheid niet te zeer in het wegen van hun waarde te doen gelden. Het veroordeelen van zulke etsen omdat ze niet dát hebben wat wij, die een weinig vertrouwd kunnen zijn met het leven en den bouw en de reukjes en de geluiden van de achterstad, als Amsterdamsch hebben leeren begrijpen, is ook daarom zoo willekeurig, omdat, wanneer wij ons dan maar voorstelden dat het gevallen waren uit een onbekende stad, zij alleen daarmede als kunst dadelijk gered zouden zijn. Een artiest van Whistlers hoogte heeft in elk geval het goed recht van zijn opvattingen en het zou niet aangaan, zijn etsen naar iets buiten het werk om te beoordeelen.

De bewonderenswaardige Engelsche schilder heeft Oud-Amsterdam gezien, als een kuriëuze wereld van aardige sloppen en kokette kade-tjes en invitante steigers, waar wonderlijke water- en vuurwinkels zijn en smalle ouderwetsche gevels met groote ramen van veel kleine ruiten en trappen, waar waschgoed-étalages boven hangen en ouwe-juffertjes-balkons bij waggelende bloempot-rekjes. Maar in dat alles en in die waschkotten en spoeltrappen en afdakken en op palen gestutte uitbouwsels heeft hij zich fijn verkneuterd als in de stof van een licht exotiesch sprookjes-dekoratief. Van de Snoekjesgracht of de Groenburgwal of de Kromboomsloot heeft bij pakhuis-idyllen gedicht en kelderliedjes gekomponeerd of slepende serenades gedacht, ze gaven den verfijnden kunstenaar de droomerijen van een sierlijke, nette stad, luchtig en zonnig, rank oprijzend uit helder water, bevrijd van Hollandsche zwaarte. Hij heeft met een deliciëuze kennis van zijn zien verteld in ragfijne scherende strepen, schaduwende in zilveren ritselende kratsjes met de keurigste hand die ooit over het koper ging, prentend met de zijden fijnheid van zacht gespannen lijntjes, als in goudstof van het teederst lakwerk, het ambergeurig boeket zijner geserreerde illuziën van een zomersch Holland, van een Venetiaansch uitziend Amsterdam, van een Noordelijk donkere achterstraat, opgeklaard in het dolce far niente van zijn effen aesthetische caprices.

Voor zooals Whistler werkt zou men het woord etsen spitser, snediger, dunner, exakter willen uitspreken, en weinig etsen zeker zijn er, waarop die van deze raffiné zoo weinig gelijken als op die van den royalen Seymour Haden. Er is iets in de kloekhartige kunst van Whistler's zwager waardoor het zoo redelijk lijkt, dat die arme krankzinnige Méryon volhield, hoe Hadens etsen gedrukt moesten zijn van platen uit een vroeger eeuw, door hem ontdekt, opgekocht en met zijn naam geteekend. Seymour Haden heeft een eenvoudige statie en een waardigheid, die in de school der groote meesters gevormd is. Dat hij Callot en Dürer, Rembrandt

en Turner, Claude en Swanevelt met groote toewijding bestudeerd moet hebben, is ten volle begrijpelijk. Zijn standvastigheid is op hun kracht gebouwd. Hij kent geen moderne nervoziteit, hij is van hun bloed. Seymour Haden is tusschen de etsers van dezen tijd de voornaam gelijkmoedige, die als een antiek hooghartig vorst schatten te beheeren heeft van macht en geluk, hoog levend in reine berglucht en genietend van volle zomerweelde. De rustige pracht van zijn groot gedachte, evenredig gebouwde landschappen, is vlot neergeschreven in heerlijk gebraamde lijnen, die rustig samengaan in een gouden gareel.

Van die groote vreugde van mooi, smakelijk neerschrijven, die uit die ruime wijze kunst van Seymour Haden ons soms zoo aanspreekt, is er weinig in de studiëuze, vaak impozante etsen van Willem Witsen. De zijne is een donker-ernstige, schier norsche, geklonken kunst. In het vernis-mou-procédé nog, wat bij anderen elken zet verweekelijkt, maakt hij zware trekken dat zij bonzen en dreunen in de vaalheid van zijn savant verkregen ondertinten en door de wade nog heen van een Londenschen mist, die alles kan doen verschemeren, ziet zijn oog de plans van logge steengevaarten stevig staan als onheilspellende bonken gruwbaar gruis.

Zijn plaat van het leeggeregende Trafalgar-square, waar de regelmatige silhouetten van zwart glimmende gebouwen en monumenten koud en strak gezet zijn als statige ijzeren decoratie-schermen die vóór elkander schuiven, is in zijn sombere grootschheid een pakkende ets; maar heviger vind ik de kracht van Witsens bijzondere persoonlijkheid in zijn ets van Waterloo-Bridge, waar de reusachtige olifantspooten der zware pijlers van de brug als massieve klonten kolendonkerte dreigend op ons aanvaren in knoestig gegoten ruigte, geteekend als met plotselinge hellekracht door een energiesch woeste vuist.

Wat een verschil tusschen die twee: Witsen en Bauer. O, die nog zeggen, dat de mannen van onze generatie

elkaar te zeer gelijken in het karakter van hun kunst!

Hier twee jonge artiesten, opgegroeid in dezelfde beschaving, gerijpt in de bewondering zeker van grootendeels dezelfde meesters — en welk een afstand, welk een onafhankelijkheid toch bij die beiden, van hun meesters en van elkaar.

Bij Bauer wel het tegenovergestelde van Witsens stalen stelligheid, van zijn nadrukkelijke gespannen vastheid. Want in zijn werk treft ons allereerst een spiritueele radheid van doen, een van zelf zich laten gaan, zoo wonderlijk, dat men denkt aan het bedrijf van een toovenaar, wiens vlugge hand, als door spitsvondige gnomen geleid, een veel beteekenend abrakadabra neerschrijft in fluweelige krassen vol illuzie en pittoreske niet nader verklaarde webben van lijnen, die samen toch zoo wonderlijk juist den geest van zijn opgetogen indrukken doen kennen.

De onrustige jonge Hagenaar, dien men de Duizend-en-één nacht of een fantastische geschiedenis van de Kruisvaarders zou willen zien illustreeren, vond in dat bonte bedrijvige Constantinopel, in het rijke Oostersch overladen gezicht op die stad van moskeeën, van met trappen oploopende, grillig uitziende straten, waar houten huizen op lange balken gestut een eind over de voorbijgangers heenhangen, in die levendigheid van Turken die in hun kaftans met fez of tulband op het hoofd, in de café's buiten onder zeilen koffie zitten te drinken of de narghileh rooken, een aanlokkelijk ongekend rijk van mysteriëus gepeperd leven.

Een bedelaar die in de zon zijn schijf meloen zit te eten, of een Armenier die op straat zijn met koopwaarmanden zwaar beladen paard laat drinken aan een druk bebeeldhouwde fontein, of een kerel die zijn lappen en zwaarden en rommelzoo loopt te venten, of een troep volk die zich in de zon bij een donkere poort vermaken met de toeren van een aap, of een Turksche begrafenis, waarbij voor op de geele ruwhouten kist, aan een stokje de tulband van den doode hangt, terwijl om beurte de kist wordt gedragen door de buren, of de Muezzin die op den oploop klimt van de minaret om

daarvan af zijn gebed te zingen ten aanhoore der geloovigen, of een winkel in de bazaar waar te midden van zijn rommel de koopman in de schaduw op een divan ligt, terwijl een gesluierde Turksche dame, onder het zeil, van haar ezel is afgestegen om er haar inkoopen te komen doen, of een troep soldaten die, de bijldragers voorop, uit een poort komende, zich naar den Selamlike begeven om den Sultan te zien bidden in de moskee, of het rijke tooneel van een godsdienstigen optocht in de Khan der Perzen, door groote vuren grimmig van onder verlicht, — waarbij op den voorgrond een hoog ros, behangen met schilden en wapenen en tapijten en vage schimmen waarin men de mannen vermoedt, die zich op de borst slaan ten teeken van rouw, altegader in de schaduw vallen, — terwijl vóór hen in het licht een wit paard treedt met een kleed, waarop een meisje zit met bloedende hoofdwonde, dat gesteund wordt door een naast haar tredend man in rijk gewaad en vóór hen allen uit, mannen gaan met opgestoken, lichtpakkende vaandels, — de fantastische pracht van al dat geheimzinnige chaotische, opzichtige leven, liet hem, broeiend in zijn geest, een rijkdom van krabbels en kompozities noteeren van een pittige konfuzie, een suggestieve onvolledigheid, een koortsige warmte van spontane vinding.

Een van de voortreffelijkste van de serie is die meer gearreteerde ets, waarop, bovenaan in het breed carré, dat onderaan van lijnen leeg is gelaten, aan den wijden ingang van een rechtlijnig brok ondergevel van een moskee, wat mannen en vrouwen indolent neergezeten zijn, en een paar andere figuren zich bewegen onder den halfopgenomen donkeren voorhang, terwijl van de breede trappen een innig-expressief, ruim-raak geteekende mansfiguur in het wijde japonkleed, het hoofd op de borst, en de armen plechtig gekruist, in zich zelf verzonken, langzaam zijdelings neerdaalt, — en op den voorgrond een lange kerel, van opzij gezien, in een kranige houding door een enkelen snellen schrap neergezet, met geheven hoofd opziend, den ander in het voorbijgaan scherp opneemt.

Anders, niet zoo koncies en weer stouter gedaan met losse, grauwe halen, maar evenzeer gelukt van juist op het koper zetten, is er een waarvan het hoog carré van boven, waar een leege witte muur komt, bijna onbekrast gehouden is, terwijl pittig daarbij een donkere vlak staat van een zwart gat, uitgehouwen onder in den muur, waar het lage winkeltje in schuilt van een kleermaker, die er vóór zit te werken, terwijl in een hoek daarbij onder de uitstalling van, over elkaar aan den wand gehangen, kaftans en gordelstoffen, een vrouwtje neergedoken zit, als een die voor de koude zich hult in een mantel, zich schuw verbergend in de plooibare saradjah.

Op een andere is het in één van die gewelven van de bazaar een uitstalling van losse zeilen, die van boven dwars door den gang gespannen zijn, of aan weerszijden heen hangen over dwarsche staken of tentenpalen waar zich enkele van de duiven op zetten, die heenfladderen door het gewelf — een rommel van vliegende lijnen waaronder kernig en levensvol de figuren staan van bedrijvig ventende Turken.

Maar een enkele maal slaat dat veelbeteekenend gebroei, dat vlot gezwerm en gehaspel, dat vrij gespring van lijnen, uit tot een groot mouvement in een grootere ets, met het aanduiden waarvan ik de bespreking dezer veelgevende en toch nog meer belovende prenten, wil eindigen.

In een wijd landschap staan van voren op een terras drie woest verwaaide platanen, hun takken ver uitslingerend in de lucht overheen de koepeldaken van een groot boethuis, die als hooibergen zich groepeeren tot naar over heuvelen en cypressen, het verschiet van Stamboels tinnen en torens daarachter.

En door deze waarlijk magistrale prent geloof ik dat de zoekende Bauer, meer nog dan door één zijner andere etsen, zich met zijn rijk intuïtief talent een voorname plaats heeft verzekerd onder de Hollandsche artiesten van deze dagen. 1891

HOLSWILDER.

Onder het droevig kale register van de in het afgesloten tijdperk heengeganen, de dorre doodenlijst, die als een droge boekhoudersrekening van verlies door koeranten met oudejaar pleegt te worden opgemaakt, vond men bij de intrede van het jaar 1891, in een opgave nog van eerst vergeten personen genoemd: J. P. Holswilder, schilder en teekenaar.

Een veel uitgebreider nekrologie is den weinig befaamde niet te beurt gevallen.

Holswilder is heengegaan zonder dat zijn talent door veel meer dan de enkelen die den mensch van nabij gezien zullen hebben en begrepen, naar waarde werd geschat.

En het moet gezegd worden, een groot deel van zijn produktie zelf was er wel de schuld van, zoo deze teekenaar niet stond aangeschreven voor wat hij was.

Toen ik aan een jong schilder onlangs zeide, iets over Holswilder te willen schrijven, keek hij me ongeloovig aan; voor hem noemde ik den maker van een massa grove prenten, — hij vatte niet dat dat men daarin iets zien kon. En zóó dunkt me, moet het algemeen oordeel over hem geweest zijn. Toen ik daarop echter mijn verwonderden vriend een keuze van Holswilders Lantaarnteekeningen liet kijken, begreep hij, hoe ik veel opmerkelijks vinden moest in den maker van dit werk. Wie die enkele lithografiën niet met aandacht heeft gezien, zeg ik, weet niet wat Holswilder geweest is. Wie die lithografiën van

weinig belang vindt, dien antwoord ik dat deze verspreide prenten meer waard zijn dan een groot deel der gravures die in Rijks-prentenverzamelingen zorgvuldig worden bewaard.

De honderde Uilenspiegel-prenten van dezen vroeg gestorvene, wiens werk na schifting te overzien, wiens beteekenis daardoor te bepalen valt, laten wij nu buiten bespreking; wat er goeds in is vindt men beter in zijn platen bij de Lantaarn, uit een paar dozijn van welke een artiest spreekt van zeer aparte kracht.

Onbegrijpelijk is het zoo groot als gedurig bij Holswilder de afstand blijft tusschen zijn slecht en zijn goed werk. Hij had niets van een Meester, het was een woest talent het zijne, het avontuurlijke vermogen van een vrijbuiter. Er lag niets bezonkens in zijn zoeken, — alle reflektie en alle vaste wetenschap scheen hem vreemd, het intuïtief spontane alleen gaf hem kracht. Hetgeen hij vandaag bereikte, was morgen niet weder zijn eigendom, de élan van het oogenblik moest hem regeeren. Dat maakt de bekoring uit van zijn geslaagde dingen, dat verklaart ook zijn groote ongelijkheid en zijn onbekwaamheid om voor periodieke opdracht te werken.

Onder de charge-portretten b.v. die hij in de Lantaarn geteekend heeft, zijn er allervoortreffelijkste zoowel als nietswaardige.

Van Willem Maris heeft hij een heel mooie impressie, geheel uit één begrip gegeven. En zijn snelle smijdige croquis van Van Zuylen's kop, zijn losse, gauwe, karikatuurkrabbel van Verhulst, zijn zelfgenoegzaam oreerende Mr. Wintgens en zijn fraaie toastende Dr. Jan ten Brink, zijn Heemskerk in het doode punt, de Dr. Kuyper als kraai en Dr. Kuyper als haan, en eigenlijk ook de David Bles die als op een lief vignetje aardig in een ovaaltje is gezet, zijn bewijzen van zijn zeer fijne gave van opmerken en zijn zeldzaam vermogen van typeeren.

Daarentegen heeft hij vèr beneden zijn kracht een afbeelding van Mauve en een portret van Bosboom geteekend,

en gaf hij portretten van Huet en Douwes Dekker, die het aankijken niet waard zijn. 1)

Maar zelfs eenzelfde persoon kon hij goed teekenen en slecht. Terwijl hij op de Museum-prent een pracht-Thijm gaf, teekende hij hem op Een Nieuwe Gids als een onmogelijk houteklazig poppetje. Een kinderachtig en lusteloos geteekend mannetje moet op een van zijn prenten Jacob Maris voorstellen, — er is geen het minste karakter in. En elders vindt men ongeveer hetzelfde figuur op kleiner schaal tot een met heel eenvoudige middelen uitnemend geteekende karakteristiek-krabbel van denzelfden Jacob Maris. Niet minder sterk maakt hij het met Israëls. Op diezelfde prent van de Rotterdamsche tentoonstelling vindt men bij een leelijken Neuhuys, naast Maris, een Israëls staan, die zoo voortreffelijk is van gelijkenis, zooals hij daar dien lantaarnopsteker aanspreekt, zijn neus in de lucht en zijn hoed in den nek, dat het moeielijk zou zijn zich in enkele lijnen een treffender portret voor te stellen, — en toch vindt men Israëls elders weer, het hoofd in diezelfde houding, voorgesteld in zijn atelier, terwijl daar in het leelijke figuurtje niets is wat aan de fijnheid van Israëls denken doet.

Opvallend in bijna alles wat Holswilder maakte is de groote frischheid van zijn talent. Gedurfd is wat hij deed altijd, pijnlijk of klein is het nergens, leelijk is het dikwijls, maar duf nooit. Als hij niet op dreef is teekent hij plomp en linksch, zwaar van hand, — is hij in zijn kracht, dan is alles vlot, breed en malsch gedaan. Weinigen zijn ooit zooals hij het stroeve van het lithografische procédé volkomen

1) „Holswilder kent men als men weet dat al zijn portretten mislukt zijn, waarvan hij het origineel niet zelf gezien had, geobserveerd al was t maar een oogenblik De beste afbeeldingen. de welgelijkendste fotografiën hielpen hem niet Holswilder kon niet nateekenen, zelfs geen zoogenaamd onbezielde dingen. Toen hij het Rijksmuseum op een prent noodig had. en menige afbeelding tot zijn beschikking was, rustte hij niet alvorens hij even naar Amsterdam kon gaan om het gebouw van aangezicht tot aangezicht te zien."

Mededeeling van den heer H. L. Berckenhoff, destijds mede-redacteur v. d. Lantaarn.

te boven gekomen, geen ander steenkunstenaar misschien toonde zich alleen bij zwart en wit blijvend, werkende bijna zonder tusschentinten en overgangen en gevulde tonen, zoozeer kolorist. Sommige van zijn prenten zijn pakkend lumineus. Door volle plakken van bar inktzwart, luk-raak in wijde trekken neergeflapt, krijgt het ingesloten wit er een sprekende stevigheid. Een enkele maai ook verkrijgt hij door fijngeslepen tonen een minder bar soort licht, iets van blondheid van atmosfeer. Zoo ziet op men een portret van Mr. Blussé gelijk hij stond te spreken in de Kamer, verder in de vergaderzaai eenige geëffaceerde figuren in een bepaaide fijnheid van licht, zooals men dat zeldzaam vindt in een lithografie: het is opmerkelijk hoe, terwijl de eigendommelijkheid van Holswilder anders in het zwart zit, er in sommige partijen van deze prent een mooie blondheid verkregen is.

Maar in het fiksche lag toch bij uitstek zijn kracht.

Enkele van de best geslaagde Holswilders die mij bekend zijn, — de komplete verzameling heb ik niet te mijner beschikking, — wil ik nog wat nader beschrijven.

Een van hen, die ver boven de meesten staan, is stellig zijn Toekomstmuziek.

In eene groote hal ziet men voorop rustig in fauteuils een aantal volksvertegenwoordigers zitten, — op hun rug gezien zeer herkenbaar — vol verbaasde aandacht voor een zeldzaam koncert. De direkteur zit wijdarms op de piano te bonken, de ellebogen in de hoogte; mannen met flapperende haarbossen bespelen met ware furie den kontrabas; om hen heen zaagt men met woeste bewegingen op vliegende violen, dat de snaren er bij losspringen. Over die violisten heen steekt een dreigende rij ellenlange schuiftrompetten, daarachter dansen opgestoken bekkens en turksche troms. Dat alles is nog maar een deel van het koncert. Op zij scharen zich heele drommen van menschen met waaiende vlaggen en banieren: vaandels met Recht er op, Recht, Algemeen Stemrecht, Recht voor allen, Recht voor allen. En een dichte schaar vrouwen met opengesperde monden gillen van muziek-

bladen Recht voor allen, en daarachter weer een rij schreeuwende mannenmonden en dáárachter door ouwewijven omhooggehouden zuigelingen in de bakerkleeren, — alles kraait mee in het reuzenconcert. En in de chaotische drukte van die kleine plaat is er tot in de achterste hoeken een vervaarlijk lawaai, men denkt aan de losgelaten geluiden van een oordeelsdag, — het is een heidensch gekrijsch zooals ik dat waarlijk niet weet ooit meer op een eenvoudige teekening uitgedrukt te hebben gezien.

Een rebus van Harry Furniss is subtieler, knapper, grappiger en nòg voller soms, — er is niets van dat bewogene in; niets vindt men in de al te receptmatige, strikte buitelingen van den talentvollen Punch-man, van het onheilspellend levenmakende van dit onmogelijke monsterkoor.

Nog wat van dat leven in beweging, dat hij, door zijn met een breede punt krijt spontaan over den steen heen wippen, zoo zeer vermocht uit te drukken, vindt men in een plaat, waar een massa vliegers worden opgelaten; het is daar een gezeil en gefladder in de lucht, een lustig gewiek, een drukte van belang.

In een zeer impressieve prent, Hollandsch landschap met opkomende buien, is de vliegende wind in de zwarte figuren en in de lucht enorm uitgedrukt. Prof. Pierson laat hij, in een anders min geslaagde prent, de deur uitgaan met een zwaai waarbij men de deur voelt dichtkletsen. Een storm op het water heeft hij meermalen jammerlijk dreigend met iets nachtelijk ruigs in door lichtschrammen omiijnde zwarte schimmen, weten voor te stellen, en aan een geplunderde straat met vlaggen wapperende uit de ramen, geeft hij met heel weinig iets slachtveldachtigs, een bij uitstek dramatiesch aanzien.

Een bizondere plaat ook, van groote beweging, is de Tempelridders te Velde. Dr. Schaepman met zijn bloot kogelhoofd, stormt, zijn neus in de lucht, met moedige reuzenstappen, in een heftigen zwaai van zijn lenig zwaar lichaam vooruit: de zwierige wapenrok valt onder den opgesjorden gordelriem over de kloek gezwollen heup, en

schort op over het vooruitschrijdende linkerbeen, dat fraai geharnast te zien komt. Met den linkerarm torscht hij een puntig, groot schild, en geducht slingert hij in de rechte dreigend opgeheven een enorm slagzwaard. Achter hem aan sluipt sluikscher, gebukt, Mr. Keuchenius, kleiner van bewegingen. Dr. Schaepman is de eenige figuur die Holswilder in zijn karakter nooit ontsnapt. Zijn sterke bolle kop, zijn hooge borst, zijn losse schokkende schouders en zijn slap log lichaam vat Holswilder altoos, al laat hij er maar een tipje van kijken. Of hij hem in enkele dikke pennetrekken achter Mr. Wintgens in zijn bank in de Tweede Kamer zet, of hem als de schim van Willem van Ruytenberg voorop laat loopen in de Nachtwacht, of hem op een ezel laat rijden als de zwarte knecht van Sinterklaas-Heemskerk, of hem met vogelverschrikkers-waardigheid een onwilligen van zijn bed gehaalden boer naar de stembus laat slepen, of hem op het Binnenhof, onder allerlei figuurtjes een standbeeld voor Heemskerk laat aangapen, of hem mee laat bouwen aan een torentje van negentiende-eeuwsche gothiek, of hem bij storm als stuurman zitten laat in het schip van Partijregeering, — het is altijd de in een enkele totaal-karakteristiek vast geziene Dr. Schaepman, een uitstekende kreatie.

Maar de mooiste van Holswilders prenten is voor mij zijn Opening van het Rijksmuseum. Er staat onder Wijding van het Bisschoppelijk Paleis, genaamd „het Rijksmuseum te Amsterdam." De voorstelling moest dus zijn middeneeuwsch, middeneeuwsch naar de traditioneele opvatting der meeste protestanten, die al wat gothiek is zich denken als donker, ascetiesch, akelig streng.

Voor op de prent zitten op een tapijtje drie groote figuren stijf geknield: De Stuers, Thijm en Cuypers. Thijm met het verstand stralende voorhoofd middenin, recht, sluik, geleerd en devoot, — bleek, met fanatieke oogen en ongeknipt haar; de Stuers, moeielijker in de devotie, als een gewichtig dik heer in de kerk, onderworpen toch; Cuypers, waardig, mooi, rustig geniaal, de artiest van de drie. Hun

zijden hoeden staan netjes vóór hen op het kleed, omgekeerd, op een rijtje. Daarachter rechts een breede rei van begijntjes, die het lof zingen, links treden misdienaars aan met kerkenvaandels en krucifixen. Boven alles wijkt schuin weg de façade van het Rijksmuseum, gothieker, zwarter, overladener dan de werkelijke, met overal spitsjes en kruisen. En het sentiment in het onderschrift bedoeld, is in die plaat zoo sterk uitgedrukt, dat zij een pracht is van expressie van iets luguber katholieks, somber-streng, spookachtig-somber.

De man, die deze buitengewone steenteekeningen maakte, welke bewaard behooren te worden naast zeer serieuze kunst, was iemand, wiens aard slechts enkele gapingen vertoonde zonder welke hij had kunnen worden tot een groot, oorspronkelijk artiest. Een enkelen keer vertoont hij een trek van den hautainen Daumier; dat hij een tijdgenoot van Breitner en een Hagenaar was, is voelbaar in zijn beste werk. Hij was een teekenaar van een buitengewoon temperament, een origineel taient, niet zonder fierheid, en iemand die zich bij al zijn veelgemaak toch nooit met het koketteeren met burgerlijke eischen heeft afgegeven, of in de weekelijkheden van het metier verloopen is. Hij had meer nog van een genialen knoeier dan van een tobber. In zijn slecht werk schoot hij royaal mis. Maar in elk geval is de bloemiezing uit zijn produktie, zooals zij daar voor mij ligt, het beste verreweg, van wat er in Holland in dit genre van grafiesche kunst geleverd werd.

'91.

DIJSSELHOF OP DE TENTOONSTELLING VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA IN DE LOODS OP HET DAMRAK.

Dijsselhof expozeert hier voor het eerst. Hij was, ik mag zeggen een onbekende. Zijn naam staat in den katalogus nog verkeerd gespeld, en zonder voorletter: Deysselhoff — een obskure, denkt men. Ik weet ook niet of ik hem wel precies goed schrijf. Ik bedoel maar, zijn persoon heeft op het oogenblik de aantrekkelijkheid van het nieuwe, van het gisteren onbekende.

Toevallig, schijnt het, wordt hij overgehaald om te expozeeren. In een paar dagen wordt ongeveer alles wat hij laat zien verkocht, meest aan artiesten. Zijn royaal sukces is benijdenswaardig. Zonder slag of stoot heeft hij een heel aparte plaats ingenomen in de steeds grooter uitgroeiende moderne Hollandsche kunst.

Men zou zoowaar tegenwoordig elken tegenzin verliezen om altijd weer over het mooie van Hollandsche kunst te schrijven. Er is telkens een verrassing.

Nog geen jaar geleden hadden wij de teekeningen van Isaac Israëls, die daarmee opnieuw zoo kranig voor den dag kwam. Daarna overrompelde Bauer ons met den rijkdom van zijn etswerk. En nu alweer wat nieuws. Het onweer is niet van de lucht.

Ik heb geenerlei pretentie den heer Dijsselhof te ontdekken, al ben ik waarschijnlijk de eerste die over hem schrijf. Door Amsterdamsche artisten had ik met ophef over hem hooren spreken, maar men wordt wel eens wat ongeloovig

aan de waarde van kunst, die alleen in ateliers bekend is en nooit eens de vuurproef van tentoonstellingen heeft doorstaan. Naar de expozitie op het Damrak gaande, kwam ik Witsen tegen, die me met zijn stevig enthousiasme, over het voor den dag komen van Dysselhof sprak als over een gebeurtenis. Nu, voor iemand die behept is met een gepaste dozis geest van tegenspraak, was dat alles eigenlijk genoeg om van plan te zijn niet opgetogen te worden.

Ik had werkelijk niet gedacht, dat het werk van Dijsselhof zóó goed zou zijn, zoo rom-en-tom echt. Zijn talent doet denken aan dat van den bekwamen Colenbrander, maar hij is meer geraffineerd en hij heeft meer kanten.

Dadelijk opvallend in zijn teekeningen is zijn wijze van doen. Zijn schema is het bijna architektonische teekenen van een koppig bestuurde rietpen. Het ziet er uit als gedrukt. In zijn illustratiën blijft het daarbij. Daaromheen en daaroverheen plast hij in zijn aquarellen de waterverf in groote losse tinten met enkele kleuren uit een groote kwast, niet altijd vol water genoeg om het stugge papier te voeden. Het papier bolt hier en daar op, de kuilen zakken vol bezinksel van zwaarder verf, — droge spikkels blijven wit, de watervlekken maken donkere spatten, in grillige krinkelfiguren zuigt het papier de donkere waterverf op; doffe tinten bruinzwart vervloeien in plakken hel ultramarijn, — de natte kletsen laat hij half uitdruipen langs het vlak in frissche slierten, en lichte troebelheden van de verf loopen uit naar de bleeke kanten: een ongegeneerd spel van fijnheden, bloeiend, grillig en rijk.

Er is een teekening van hem van een knoedel palingen door elkaar wringend als een veelkoppige draak, met leuke vaste strikken in gespierde krommingen dooreen gestrengeld; men voelt in de sekure lijnen het stijve glibberige kronkelen van de gladde gediertes.

Daarboven hangt er een heel mooie van een karper, achter den watersluier, met zijn dreigende, gulzige grimmigheid schichtig schuin voorbij schuivend. En er is er nog een van karpers, twee groote gave, zeer vast gevormde

met metaalharde schubben; de beesten schieten dwars op ons af. En daarboven een mooie, van botjes, meer schemerig. Middenin hangt een groote teekening uit twee aan elkander gezette stukken. Van onderen een degenkrap, als een kaal, stijf gepantserd monster, een gewarrel van kleuren boven zich dragend, dat in de hoogte uitloopt in een schikking van chrysantemums, — een magnifiek ontwerp voor een vuurscherm of zoo. Van chrysantemums heeft hij nog een afzonderlijke teekening: een volle toet, — de bloemen zijn in hun sierlijk karakter bleek, met egale kontoeren door de rietpen geteekend, en vlot en stout staat er een tint omheen gewasschen in snelle virtuoziteit.

Maar de mooiste vind ik zijn teekening van de koffervisschen, opschietend tusschen ijle grassen en sterren van fantastiesch zeewier, — twee er van middenin, deftig, met serieus-ornamentieke ossenkoppen, perziesch voornaam, — andere er omheen loeren met listige en gewichtige en zure ouwemanne-smoelwerken.

Er is in wat Dijsselhof kan een veelzijdigheid, zooals men zelden vindt, een samengaan van kwaliteiten die elkaar vaak uitsluiten. Zijn teekening is tegelijkertijd sterk gearreteerd en geheel spontaan, zeer konstrueerend en soms heel elegant-luchtig, dekoratief qua kleur en toch kras van uitdrukking, globaal en niettemin subtiel van trek.

Maar men vraagt naar zijn artistieken geslachtsboom. Ik zie geen balk in zijn wapen; niets is er in hem wat niet zuivere kunst is. Aan een zijde stamt hij in rechte lijn af van de Japanners, maar van de goede oude Japanners van de klassieke vroegere albums en de beste kakemono's. Langs een anderen kant, en over de Engelschen heen, schijnt hij nog eens aan hen verwant; zijn naamteekening is die van Walter Crane, toegepast op eigen letters. In een mindere illustratie bewijst hij zich een neefje van Busch, in een betere toont hij bloed van Oberländer, in zijn beste is hij een broertje van Caldecott. En toch zie ik een Hollander in hem, een die in Amsterdam woont, een Amsterdammer van het jaar negentig. Het is geen bloot toeval, dat men voor het eerst op

een door Breitner gearrangeerde tentoonstelling zijn werk aantreft. Breitner is er voor hem geenszins om niet. Het beste van wat er in de lucht zit, het beste van wat er door de jonge bent is mooi gevonden, van wat er in „een kleine stille gemeente", in den laatsten tijd aandachtig werd bestudeerd, hij heeft er zijn talent mede gevoed.

Met dat al vindt men niets geleerds in zijn werk. Het is er te mijlenver van pijnlijk voor, te vlot, bijna te argeloos. Ik heb wel eens teekeningen verzameld van kinderen die mij liever waren dan werk van knappe teekenaars, en het was iets waar ik over gesuft heb, of men zoo'n kleinen jongen niet zonder teekenschool of akademie, of waanwijze lessen, zonder hem te zeggen hoe het„ hoort", zonder hem in de war te brengen, kon laten voortgaan in zijn eigen idee, op zijn eigen weg, hem dezelfde naïeve attentie kon laten behouden, hem niet kon vrijwaren voor het kanailleuze, van het karakterlooze allemanszien en of men dan die bewonderenswaardige durf, en kracht van uitdrukking, die zoo'n kinderteekening kan hebben, niet kon laten ontwikkelen tot iets groots. Ik weet niet hoe het met de ontwikkeling van Dijsselhof gegaan is, maar in zijn werk is iets, van wat ik mij droomde van het kind, dat mannetjes teekent en sopt met waterverf, en dat kind gerijpt tot een geraffineerd artiest.

Wat ik hier over Dijsselhof schreef heeft niets van het bezadigde van een wijsgeerig welgewogen oordeel. Het was nu de tijd niet om dadelijk met zorg een maatstok aan te leggen. Het paste ons verheugd te zijn over zulk een verschijning. Het kan ook best zijn dat Dijsselhof niet blijft geven of geven zal wat ik van hem verwacht. Maar dat zou me mijn vreugde van nu niet kunnen ontnemen.

Het gebeurt niet alledag dat men een verrassing gehad heeft zooals ik vandaag. En licht, dat men er dat eens van heeft, wanneer men al vaak het serieuze gezicht van den kritikus heeft gezet, om eens een enkele maal zonder ommezien toe te juichen.

1891.

VOORJAARSTENTOONSTELLING IN ARTI.

Het voorjaarsmaal dat de leden van „Arti" gewoon zijn in het seizoen den kunstbegeerigen voor te zetten, is van dit keer wel opmerkelijk mager geweest. Men miste geheel de hoofdschotels, zulke die anders nogal eens uit den Haag geschaft werden. Geen enkele van onze oudere meesters had geëxpozeerd.

Het was bloot een tentoonstelling van jongelui, -- en van maar enkele jongelui dan; niet van de jongelui.

Want er was niets van Bauer b.v., die niet alleen zijn verrassende serie schitterende etsen maakte, maar van wien in den Haag Van Wisselingh onlangs ook zulke levens-volle, fijn-konfuze pastels had, — niets van Isaäc Israëls, die na zijn zoo verblijdende expozitie van verleden jaar weer broeisch-obskuur is willen worden, maar die het in elk geval zeer hoog blijft zoeken. Geen Tholen kwam er de suffe wanden verlevendigen met zijn lustige aquarelleerkunst, — er was geen Voerman en geen Verster, geen Van der Maarel en geen De Zwart, er waren geen bizondere krijtkrabbels van Van Looij en geen van Wenckebach, — geen Karsen zag men er en geen Van der Valk, noch ook vertoonde er iets van de Josselin de Jong diens bedaagde habieleteit. Niets trof men er aan van Dijsselhof, van wien we na het kranig vuurwerk waarmee hij ons op de expozitie van Architektura beduusd maakte, zoo verlangend zijn spoedig weer eens wat heel moois geëxpozeerd te vinden: ik weet nu dat hij nog

meer kan dan hij daar liet zien, — niets van Derkinderen, die rustig in den Bosch verdiept blijft in zijn statig groote werk. Het was waarlijk niet een expozitie van de jongelui.

Maar nu vind ik eigenlijk niet, dat het daarom nog iemand past over de mindere belangrijkheid van zulk een tentoonstelling wat schamper te spreken. Want de nieuwe mooie teekeningen liggen juist niet ieder voorjaar te vinden als de kievitseieren, en het zit welbeschouwd in niemands kwaadaardigheid, als er meer tentoonstellingen worden uitgeschreven dan onze artiesten in staat blijken vol te hangen, of wel, lust hebben vol te hangen.

Er was een Breitner, — een groote teekening van hem. Natuurlijk was er het franke, kapitaal gekunde, de kolossale macht om een grootsch gevat ding te bouwen in te bekennen, die dezen genialen schilder nooit verlaten zal. Maar zoozeer het een lust zou zijn te beproeven Breitners ontzachlijk talent nauwkeurig te omschrijven naar een afzonderlijke tentoonstelling van zijn velerlei, in zoo verscheiden kanten wijduitgegroeide kunst, — een expozitie zooals hij stellig eerlang er eens eene houden moet, — zoomin gaat het aan Breitner hier te nemen naar deze aquarel, die hem lang niet gaf, als wat hij is.

Trouwe komparanten op tentoonstellingen als deze zijn al sints jaren, Bastert, Poggenbeek en Kever.

De aquarellen van Poggenbeek en Bastert geven gemeenlijk, kan men zeggen, de deugden in doorsnee van den Hollandschen landschap-aquarellist uit de school van Mauve en de Marissen. Bastert kloeker, steviger, Poggenbeek teerder, inniger, hebben deze beiden die kwaliteit van een fijn en toch vol buitenaspekt, verkregen met dun uitgewasschen harmoniëuze waterverftonen, die blond geschikt staan in gevoelig evenwicht. Het zijn de deugden, eigendommelijk voor de landschapschilders uit ons blankgrijs land, waar de dichtende sluier van een sappige atmosfeer, de simpelste hoekjes aan den slootkant of op de heide door innigheid van toon, immers maken kan tot een mooi, dat stouter motieven niet geven zullen.

Van Kever heugt mij goed zijn lezend jongetje, een bizondere teekening voor hem, wel zwak bij gedeelten, maar waarvan het gereflekteerde zachte kopje mooi blond en eenvoudig, bijna echt argeloos, in stille vertrouwelijkheid van uitdrukking was gehouden, met iets van het ongerepte van Mauve's beste sentiment.

De terugkomst van Witsen uit Engeland is een belangrijke aanwinst voor Hollandsche tentoonstellingen. Al wat hij zien laat is het werk van een kerel: sprekende over zijn etsen wilde ik dat onlangs al doen uitkomen. In deze aquarellen, die zich in karakter bij zijn massieve sterkwaterkunst geheel aansluiten, zou de somber zwijgende geslotenheid van die geserreerd omlijnde, statig stille, nachtomhulde pleinen en zwaarmoedige architektonische steenblokken, dommelend in doffe donkerte, — indien het zwaar geboende en dikwijls dik gevulde Whatman onder zijn hand een fijner specie gebleven was, — om het staan van die als ingelegde plakken sneeuw op de bronzige donkerte, doen denken aan de grootsche gevallen die men in deftig oud-Japansch lakwerk ziet. En als ik, zeker zijnde geen maatstaf te nemen die buiten het kader ligt van zijn kunst, doordenk waar Witsen, die een energiesche studiëuze zoeker is, voor zich blijkbaar naar streeft, — dan meen ik te mogen zeggen dat deze hoog respektabele teekeningen te zeer nog gedaan, te weinig gedroomd zijn; dat door hem van zijn buitengewone indrukken nog zuiverder eenmaal de muziek zal worden gegeven.

Wie in de verste verte nooit iets had laten zien zoo nabijkomende aan kunst als twee van zijn teekeningen hier, is Gerard Muller. Mij althans heeft het spookachtig zware van die vallende lijnen getroffen in zijn Ophaalbrug en het vale van het logge blinde pakhuis daarachter; het grauwe povere aspekt van heel den rechtlijnigen rommel in dien verlaten stadhoek, vol doffe dezolatie. En dat Muller daar werkelijk iets van wil, blijkt ook uit zijn andere teekening, het aangaan der fabriek, waar ik in het bedremmeld hakerig noteeren van dien dagelijkschen gewoontegang bij de werklui,

aanstappende tusschen het doodsche van hooge kale fabrieksmuren, dezelfde preokkupatie bespeur.

Verwant hieraan is wat van Rappard geeft, wien men bij zijn artistieke onthouding van alle mooiigheid, toch wel iets van het frissche van de Oyensen zou gunnen, — die naïef observeert en in zijn onbedreven, oprechte teekeningen somtijds van iets werkelijk bewogens te getuigen weet. Naar mijn begrip heeft deze aparte teekenaar, die niets aangeleerds vertoont, ten minste veel meer talent dan Van der Waaij, die den urbaansten waarachtig ongedurig maken zou. In gemoede kan men wel niet aannemen dat deze aspirant-professor bedoelt in zijn tamme prijswinners-teekeningen iets van het werkelijke mooi van een salonleven te geven. Een geoorloofd pretekst dus alleen tot het teekenen van standjes en het penseelen van plooitjes in waterverf, zoo maar? Doch hoe weinig aardig, hoe volmaakt karakterloos bleven die figuurtjes dan, en hoe gepozeerd. Fouteloos min of meer, mij wel, maar zouteloos vind ik zulk werk toch veel eer, en men zou zelfs blij zijn als er eens een echt-gemeene zet in stond, om dan nog eenig kachet te geven aan de afwezigheid van distinktie in dit zorgvuldige geteeken. Uit een pleizierige, wel wat embryonaire, maar heusch geziene aquarel van E. Koning, (echter in elk geval dan het artistiek gesmoezel waar de niet eens gewone Dankmeyer zich bij houdt), een aquarel die uit diepe tonen van een zekere voornaamheid in elkaar gezet is, komt dan veeleer een greintje te vinden van den senzitieven schilder van het rijkeluisleven waar een plaats voor open is, en waar Onnes op zou kunnen lijken, wanneer deze gevoelige voor de weelde van brooze kleuraspekten, behalve een preciëus kolorist ook nog een sterk karakterziener mocht zijn.

Geen der teekeningen op deze expozitie overigens waar zulk een bekoring van uitging als die van Kamerlingh Onnes. Van hem zag ik, — o.a. bij een Rotterdamsch verzamelaar — in den laatsten tijd al menige ongemeene bloemenfantazie; maar de gele azalea's die men nu in „Arti" had, schijnen mij toe het beste te zijn wat deze kleur-

senzitieve virtuoos tot heden de wereld heeft ingezonden. Want de teekeningen van Onnes hebben voor mij wel eens iets klaterigs en iets onvolledigs, zijn kleurenstoutheid is soms wat garstig, zijn rijkheid van zien voert hem niet altoos tot de meest onwereldsche distinktie, en hij heeft het niet overal in de hand zijn schitterende improvizaties geheel buiten het verleidelijke van den gemakkelijken chic te houden.

Maar juist deze koelante aquarel is mij, zoo dikwijls ik haar ging zien, blijven treffen, — treffen als de kostbare uiting van een sterk-zuivere rekonvalescenten-senzatie: een oogenlust is het zooals daar blij-fijn, door een welig kleuren-licht gekust, die onstoffelijk gedichte azalea's met teerheden van vloeiend bleekgoud, waar dofblanke flapjes door henen spelen, en aderen daarin van gudzend zalmrood, in schoone maagdelijkheid van toon te blozen staan, tegen en in den prachtigen diep-violetten achtergrond. Ook de nog blanker bloemenverbeelding die men er als tegenhanger van plaatste, deed, in mijn herinnering, voor deze onder, schoon zij om hare konceptie eener immateriëele puurheid van stille harmonie eigenlijk tot iets nog wel mooiers had gebracht kunnen worden.

Er is er één onder de jongere Hollanders, — en het is jammer voor ons dat hij zoo schuw om te expozeeren blijft — wiens bloemen men hier zoo gaarne naast die van Onnes had willen zien; ik noemde hem zooeven al: Voerman. Als deze in fijne mijmerij zich aan hare delikate bekoringen overgeeft, zal hij er niet iets van geven in uitgelaten lyriek. Maar in pieuze overpeinzing zint hij op een soberen stijl, waarin hij zijn voorname vizie verbeelden zal, en zoo heeft hij synthetische teekeningen uit de handen kunnen geven, teer gehouden van toon, gedragen van edelen eenvoud. Men herinnert zich van de laatste tentoonstelling der Hollandsche Teeken-maatschappij, behalve zijn exkieze aquarel van een kindje, zijn blonde schaal met rozen: een teekening die niet voor een tentoonstelling was, — maar bijna in hetzelfde kader van tonen zag ik kortelings (bij de firma Buffa) een nog mooier teekening van hem, die mij zeer

stellig schijnt als getuigenis van een eigen sentiment. Dit zijn paarsche irissen, gewiegd tusschen de bleekgroene strooken hunner lange sabelbladen: het paarsch en even het geel in de harten, in de zelfde bleeke deftigheid naast het groen. En de delikate strakke dofheid van deze rustig neergestreken dunne dekverftonen geeft aan de zeldzaam bescheiden teekening een innige, ernstige bekoorlijkheid, — in de vaste fijnheid der met strengen smaak gekombineerde tonen ligt een adel van zien uitgesproken: aanleiding tot de verwachting eener groote kunst, en thans reeds tot sereen genot.

En nu ik mij daareven braaf beijverd heb aan de karige kunstuitingen op deze Arti-expozitie recht te doen wedervaren, — nu mag ik nog wel eens zeggen hoe weinig kunst er was, en vooral hoezeer het toch gewenscht zou zijn, bij het opgewekte artistieke leven wat wij onder veel jongeren kennen, een voldoend reprezentatieve tentoonstelling te krijgen van hun werk, waar al het toevallige zou geweerd zijn, en waar o. a. de hier niet expozeerenden die ik genoemd heb, allen goed vertegenwoordigd waren.

Ofschoon: daar het ons niet te doen is om de jongeren nu juist alleen, maar allereerst om kunst — ik moet getuigen dat een waarlijk met veel kennis, overleg en inspanning saamgebrachte verzameling van teekeningen door onze grootsten, door Bosboom, Israëls en de Marissen, mij dan, die me in het hoofd gezet heb, af en toe over Hollandsche teekenaars te schrijven, allereerst nog welkomer zoude zijn.

Want och, de matte artikelen die tamme inzendingsexpozities ons doen schrijven. En o, de mooie keuze-tentoonstellingen van Hollandsche kunst, die men zou kunnen maken.

1891.

JOHANNES BOSBOOM.

GEBOREN 18 FEBRUARI 1817 — † 14 SEPTEMBER 1891.

De hand rust voor altoos van een, die menig werk van edele kunst heeft voortgebracht.

Wanneer de Hollandsche jongeren van heden er roem op dragen, voort te komen uit een ras, dat zich in schilderkunst in zoo veel groots en nobels uitsprak, — wanneer zij het voorrecht hadden te mogen wijzen op meesters, wonend onder hen, die hun het te bewonderen voorbeeld gaven van een sterke, deftige, emotioneele kunst, dan waren het vooral drie, vier eerbiedwaardige figuren waar zij zich op beriepen, en met welke Bosboom genoemd was.

En evenals ook Israëls eerst in de tweede helft van zijn werken kwam tot de levende kunst, die zijn naam hoog zal houden, — zoo telt als kunst, groot door gezondheid en rijpe jeugd, hetgeen Bosboom deed in de laatste twintig jaar.

Uit dien tijd zijn zijne teekeningen vele, -- weinig zijn schilderijen. Gelieft men te blijven vasthouden aan de onderscheiding tusschen teekenen en schilderen, dat het eerste op papier, het tweede op doek of paneel gedaan zij, dan moet men zeggen, dat Bosboom grooter teekenaar dan schilder was. Want zeldzaam inderdaad is zijn schilderwerk, waarin de heele Bosboom zoo krachtig spreekt, als in dat onvolprezen Kerkgezicht, dat sedert kort te Amsterdam ter leen in het Museum werd geplaatst.

En zijn teekeningen: ik denk aan Bosboom's teekenen als iets zeer hoogs, door die verrukkelijke hand van breed,

vast en gevoelig doen, het geziene opwerkend tot een geheel van meesterlijk makelij. Ik denk aan zulke aquarellen, gelijk Bosboom, reeds zeer ziek, nog op deze laatste expozitie van de Hollandsche Teekenmaatschappij zelf ingestuurd had, als een waardig afscheid van zijn onverzwakte kunst, — aan heel een heerlijke kunstbeschouwing van Bosbooms teekeningen door hem in Arti eens, nu licht al acht jaar geleden, gegeven, -- aan zijn rijke serie fantaziën op gegevens in het hofje van Nieuwkoop genomen, — aan zulk een enorm doorwerkte aquarel als de Bossche Kerk bij Mevrouw J. te Amsterdam, — aan een groote O.-I. inktteekening, die vier jaar geleden in Den Haag op de Etsclub was, en die ik mij herinner als een wonder van statigen eenvoud, – aan de drie teekeningen die nu deze maand op de Haagsche zwart-en-wit-expozitie prijkten, — aan het gezicht in zijn atelier, en het Choor der Groote Kerk te 's Gravenhage, zooals men die gereproduceerd vindt in Vosmaers Hedendaagsche schilders, — aan een heerlijke schets van de Kloosterpoort te Boksmeer en aan de Groote Kerk te Gouda, die tusschen den tekst zijn weergegeven in de eerste afleveringen van Berckenhoffs thans verschijnende uitgave, – aan vele zulke die men zoo gaarne verzameld zou zien in een tentoonstelling van Bosboom's beste werk, waar men bewonderend staan zou voor een schat van schoons.

Pulchri of Arti, wie zal het eerst zulk een tentoonstelling maken?

Bosbooms kunst heeft aan den eenen kant nimmer de massa afgeschrikt, is aan den anderen kant ook niet voorop gesteld door eenige luidruchtige mode, en dit beide omdat zijn kunst van grooten diepgang in het uiterlijke nimmer zeer excessief geweest is. Zij was dat evenmin als het de aanblik is onzer waardige Oud-Hollandsche gebouwen, voor welke hij in bewondering leefde, om het karakter van rustigen welstand in het wel hechten harer schilderachtige deelen.

Want hij hield van het ruime blonde licht, waar dat het grijsbruin gebeeldhouwde houtwerk van banken en lambrizeeringen en de kalme koele witte pleistermuren be-

zoekt, in konsistorie en regentenkamer en raadzaal, en hij stond verrukt voor de sobere lijnkonstruktie van deze en van onze simpele boeren-deelen, en voor de machtige werking van den val der schaduwen en van het licht binnen die kloeke bouwsels.

Hij was een delikaat tonalist, zulk een die enkel reeds met vlotte streken een treffende volheid van werking te bereiken wist. Gelijk Rembrandt doet hij wijd getrokken omlijningen, die zorgeloos schijnen neergezet, al spreken van rijkdom en lucht en illuzie van kleur. Hij drukt het plechtige uit met ongezochte lijnen, hij geeft warme diepte met oningewikkelde samenstellingen van grijs en bruin, hij bereikt onvergetelijke grandeur door grooten eenvoud. Bosboom komt tot een waardigheid en staatsie door een verbazend rijp gevoel van verhoudingen, en daardoor tot een volmaaktheid van ordonnantie die nergens de inspanning van het samenstellen voelen doet. Bij zijn onovertroffen kennis van konstruktie zal men nooit in zijn voorname werk aan knap denken, omdat het daar te blij toe is en te royaal. Want zijn teekenen was het doen rijzen en strekken en welven der lijnen met wijsheid wel, maar ook met groote vreugd, — en alles steeds zoo gehouden, dat het er samengaat tot een sobergesteld kompleet geheel.

Want laat in een zijner kerken, bewoond door koelwarme blankheid, de gedempte lichtwemeling rijker woelen over mooi omlijnde kerkbanken-vormen heen, en rechts en links van de grijze statige pilaren neerdalen, over stoergebouwde kantlijnen tredend, en van alle zijden samenstormen om het uit te juichen in den doffen luister daarachter van het hooge koorgewelf, — nergens nochthans zou hij zich verliezen in het weelderige van den toon om den toon, zonder effenheid gevoeld; doch hij bleef de nuancen en de lichtwerking doen dienen tot het volbouwen van een geheel van krachtig evenwicht, tot het meemaken van een eendrachtig getimmerte, dat zóó iets groots te zeggen had.

Zijn zien was een primair zien, maar dat zien door alles heen van den eenvoudigsten grondslag in der dingen kenne-

lijk samenstel, werd niet verzwakt of vervaagd in, maar vervolmaakt juist door de stoffeering van wat al warmte den kern voor ons gezicht overtogen houdt, — zijn teekenen was het kernachtig konkreet uitbeelden van het fondamenteele, maar dat verrijkt als met kostelijke cier van vorstelijke gevoeligheid, dàt pralend in de wijdte van vizioenen, dàt verheerlijkt gelijkt door de gulden glorie van blijde extaze.

Aan de eenvoudigste zaken wist Bosboom iets groots van aanzien te geven. Ja, wat eenmaal door Huet van zijn echtgenoote gezegd werd, zij hier met klem getuigd van hem: dat groot het woord is om beter dan eenig ander zijne hoedanigheden te kenmerken. Groot is zijn zien geweest, groot zijn gezonde, gedegen voordracht, groot vooral het vermogen van zijn zeldzame kunstenaarswijsheid. Schilder van dezen tijd door nerveuze kanten, door teerder kwaliteiten, door zijn smijdig toondichten in blonde wemelingen van atmosfeer, — rangschikt men hem in gedachte, om het volkomen beheerschte van zijn vaste kunst, om zekere antieke waardigheid van zijn burgerdeftigen geest, veel meer dan een zijner tijdgenooten bij die eersten der schilders uit ons roemrijkst tijdperk, die ons als klassieken blijven gelden. Zijn werk is dan een zeldzame schakel tusschen het schoon verleden en het schoon heden onzer kunst. En vooral als ik denk aan den aard dier triomfante schetsen van stadsgezichten, waarmede hij, als gelukkig vertellend, een ander slechts motieven wilde aangeven: impozante gevallen, saamgegrepen in enkele gedragen slierten, snel, zonder omzien, zoo grootsch en volkomen neergezet met een spelende penceelstip, dan schijnt mij wel met deze aparte figuur onder de meest superieure artiesten van onzen tijd, de allerlaatste der groote Oude-Hollanders heengegaan.

1891.

BAUER.

„La Legende de Saint Julien l'Hospitalier, M. Bauer. 10 Lithographies d'après Gustave Flaubert. Tirés à 20 exemplaires numerotés, dont cinq de remarque signés par l'artiste. La Haye 1891.

Bauer: een delikaat artiest, die teekenaar bij uitnemendheid is.

Teekenaar — niet gelijk er zooveel worden genoemd, die zonder bekommering om eenige schoonheid en beneden alle verheffing of buiten elk inzicht, min of meer korrekt, maar vooral met opvallend gemak, beeldjes natrekken uit den gedweeën voorraad, die konventie en nuchterheid ons voorhouden.

Maar een artiest, die teekenaar bij uitnemendheid mag worden genoemd, omdat hij voor het in volheid en fijnheid verbeelden zijner stoute schoonheidswenschen, niet behoeft de rijker middelen van kleur en toon en verfspecie — één, die in gedragen beelden van onvatbare gevoelsnuancen kan spreken, alleen door het werken met de krijtpunt.

Alleen met de krijtpunt, bedoel ik niet letterlijk. Want het lithografiesch procédé, waarmee Bauer ineens zoo iets eigens heeft bereikt, staat tot simpel steenteekenen, een weinig zooals de schraapkunst op de gegreineerde koperen plaat, tot het direkte etsen staat.

Hij prepareert zijn steen wel met het krijt, maar brengt dan de teekening geheel verder met de krabnaald. Het is

een teekenen met tooverig dwarrelende witte raggen, door het velouté heen van ras-gescheerde lijnen en doodgewreven plekken grijs.

Het rijkst van exekutie is van de dus bewerkte prenten in dit album, een Kalief, die in trotsche houding, gewiegd op zijn prachtig paard, voorbij trekt met zijn gevolg. De kleurig uitgeschrapte lucht doet daar zeldzaam mooi boven het stout gewirwar der Oostersche krijgslui. Schitterend is menige hoek van een schoon teekenschrift — elke lijnen-knoedel is roestig van mysterie.

Maar het talent van Bauer ligt niet bloot in die belle écriture van zoo eigen stempel. Treffend is ook vooral de grootheid waarmee hij vele van deze prenten heeft gekoncipiëerd in haar karakter van parafraze-beelden, bij de begeleidende spreuken van het verhaal, die van het schutblad klinken als rythmiesch gedragen woorden, óp uit den fabelmist.

Un chateau, au milieu du bois, sur la pente d'une colline. Recht tegen de glooiing ziet men aan, waar boven een magnifiek gedrocht ligt van torens en tinnen, met een slotpoort tot ingang: een grimmige kasteelrots tegen een berghelling opgekropen; en om het kasteel heen, op die helling, statige boomen, en andere, weer grooter en nog statiger doende, opschietend beneden uit de donkerder vallei, waar, men als een fosforizeerende schim, een burchtknaap in ziet, die zijn klepper voortleidt, door die stoute fabelwereld heen.

Een andere is gedacht bij Il se composa une armée. Zij komen samen, op hun paarden met lichte schabrakken, de ridders, kloek uitgedost en steken de lansen op. Zij reien zich om den heirvoogd, staande allen tusschen de heuvelen en de schemering, terwijl achter hen aan den hemel de zon al rijzen komt: de dageraad die praalt, als de belofte van een grooten dag.

Il combattait des Scandinaves. De zijnen rennen in woeste, lange slagrijen op tegen den deinzenden vijandelijken falanks, de helmpluimen wapperend, de lansen geveld, afkeerende de pijlschoten met de wapenschilden en schokkend in den zadel op de struikelende rossen, die worstelen

onder langs het rotsgevaarte, dat lichtschrampen pakt uit een onheilspellende lucht. En middenin Julien als een lichtend zwaard, vooruit op het stormende witte paard, tegen de Noormannen in.

Maar van een meer ongekende, nog minder thuis te brengen orde van verbeelding, zijn twee prenten van Julien's jachtwoede, de besten van den zoo mooien bundel.

Elles tournaient autour de lui. Daar is wonderlijk in, dat vreemde naderen en wijken en vèrweg zijn en nabij en dat rijzen en verzinken in den doolhof eener hallucinatie. Julien komt op zijn wit paard, dat schichtig lijkt van de verschijningen, lichtend te voorschijn uit het vlechtwerk van stammen: het bosch, dat achter hem zich weer sluit. Aan beide zijden komen de slanke herten, smartelijk zich neigend, hun leven aanbiedend voor zijn zeker schot. En twee vossen op het boschtapijt. Een pauw die haar pronkstaart ontvouwt. Boven den jager in de takken een lichte pauw met hangend statiëuzen vederstaart, in een lijn van exotischen cier. En een wijze pelikaan glurend stil in den hoek. En allen tot hem naderend, wijder in den kring, groot nog een slanke ree, onschuldig en schoon, — hazen, marabouts, een aap.

Het doemt uit alle hoeken van het tooverbosch op, het gedierte zich offerend om te sterven door de wanhoop van Julien, in het bleeke schijnsel van feëerieken maneschijn.

Even mooi als die prent van zoo delicieuze fijnheid, is die van Julien vliedend, als een droom van zich wegduwend. Vlicht achter hem komen aangeschoven de fraaie hinde, de gezwinde, en voornaam, het rijzig edelhert, en de beer die waggelt lager langs den grond en het opdringend hoornrund. De tijger snelt vooraan in rythmieschen gang en daarbij zijn de vossen en de honden — en hazen steken de ooren op aan den kant, bij het kronkelen van een gang. Zij schuiven langs het schemerige reuzenbosch-décor als uit een vorstelijke verbeelding getogen: evokatieve schimmen op een bewegend gobelijn. De bizarre Roeland Savery heeft aan zijn bosschen vol grimmigheid van beesten,

niets van déze huivering gegeven; en Teniers, denkt men, heeft niet geweten wat de gezichten der exaltatie, wat verzoekingen van heiligen zijn.

En prachtig is het gedacht, zooals in zijn slotprent Bauer den uitgewoeden Julien koncizeert, in zijn trek de wereld door, bedelend om zijn leeftocht: il s'en alla, mendiant sa vie par le monde, — zooals hij den Julien in de tweede helft van het verhaal, den man van devotie, geeft, warend door donkere hoeken van een bevolkte stad, den trotschen kerkbezoeker deemoedig een aalmoes vragend, onder de gruwbaar-grauwe overhuiving der biddende lijnen van de grandioos-geheimzinnige hoofdpoort eener alle devotie verbeeldende kathedraal.

Dit album van lithografiën, wel het beste werk dat Bauer tot heden liet zien, is ten onzent nog éénige kunst.

Kunst van een wonderlijk intuïtief teekenaar, een teekenaar bij genade, die door vreemde landen gegaan is, met in de oogen het licht van voorname illuziën: van een die veel zag, maar levend in gedachten, die doelden op teerheid van sprookjes en kracht van riddergestalten en macht van gebouwen en ontzachlijke bosschen, waar boomen rijzen en zich breiden als somptueuze spooksels en verre verschieten van Oostersche pracht. Kunst van een vizionairen vrijbuiter, wien vier grooten van de nieuwe kunst, zou men zeggen: Delacroix en Doré, Monticelli en Thijs Maris, ten doop hebben gehouden.

Kunst van een droomerigen fantast, die met een rijk vermogen van mise-en-scene, met gelukkige vinding van een gekruide fijnheid, slepend maar schitterend improvizeert kostelijken weerschijn van overstelpende Gezichten.

Uit ritselende grijze lijnen geweven, het dichterlijk suggestief décor voor een zinrijk, begoochelend verhaal.

Fata morgana eener heerlijke legendenwereld, vol hoogheid van middeneeuwsche koningsavonturen, vol gerucht van heiligheid en echo's van geweld.

1892.

TENTOONSTELLING VAN WERKEN DOOR VINCENT VAN GOGH IN DE AMSTERDAMSCHE PANORAMA-ZAAL.

Het was een wijs vriend, die er mij eenmaal op gewezen heeft, hoe, bij het beoordeelen van wat in onzen tijd zich als kunst prezenteert, men recht zal doen niet al dadelijk eenigen schoonheidsmaatstaf aan te leggen, en men veeleer dient te beginnen met de overweging of de nieuwe uiting zich als belangrijk voordoet. Want hoezeer ook men zich geneigd voele tot de overtuiging, dat bij absolute kunst juist de schoonheid als het hoogste zal worden gediend, — wij leven te zeer in dagen van een verstoord evenwicht van beschaving, er is in het geestelijk en maatschappelijk leven van onzen tijd te weinig sprake van eenige verheven harmonie, om bij wat door de berooide gemoederen wordt uitgestooten en opgestuwd, te mogen rekenen op een effen weerglans van dat hoogste goed.

En datgene juist nog, wat tegenwoordig in onze erkenning zich meer bepaald met een paspoort van schoonheid wil binnensmokkelen, is doorgaands dan van die gladde onaanstootelijkheid, van dat karakterloos-aangename, van dat leeg-mooie, dat te zeer aan de wit-gepleisterde graven denken doet, en in zijn laffen schijn verder dan iets anders staat van zulk dieper leven, waaruit alleenlijk kunst getogen wordt. Daar zijn er zoovelen in deze dagen, die wanen kunst te zullen maken met niet meer dan het werk van hunne handen, dat het wel van belang is er op een te kunnen wijzen, een koppigen en een naïeven, die met de

vaardigheid zijner vingeren niets heeft uitgericht, maar die, door dieper, beter aanleg, in alles wat hij deed getuigen kon, iets van een ziener in zich te dragen.

Van Gogh, ofschoon een natuur van in wezen ongemeene zuiverheid, was geen man om de zuiverheid te smeden en te slijpen met fijn outil. Hij arbeidde met rebellische gejaagdheid: er was zooveel, elken dag, en het leven lag hem overal geopenbaard. Maar ook, hij leefde te zeer in opstand tegen het uiterlijke, hij voelde te zeer zich geboren vijand van alle blinkingen en bekoring, hij was te stellig aangelegd om de dingen met bijna barbaarschen greep te vatten tot in de ingewanden, om iets in het minst van een cizeleur te hebben; — door heel zijn harde leven, door heel zijn werk gaat een energie van zwaar opstuwen, een polsslag van gedurig aangevlamde breed-hevige verrukkingen, verrukkingen eens nederigen mans. Indien het waar is wat ik dikwijls dacht, dat voor hen alleen het vermogen is weggelegd om in kunst tot eenige uitdrukking van grootheid te geraken, die leven in oneindig ontzach voor de verschijnselen van het heelal, dan was voor hem een groote eisch vervuld. Voor de natuur stond hij ontzet, haar aanschouwend met zeldzame onbevangenheid; hij zag om zich heen met een niets versmaden van wat op zijn weg kwam, en werkte met een deemoedige overgave waarmee hij het meest onaanzienlijke belangrijk wist te maken. Dat gaf die grootheid aan bijna al wat hij geteekend of geschilderd heeft, en dat, gebrekkig vaak, maar nimmer klein of slap geweest is. Het is den beschouwer van zijn werk somtijds of hij bij hem te doen heeft met een onwillekeurig vervaarlijkings-proces. Schildert van Gogh met plompverloren nauwgezetheid een simpele keukenstoel, er komt een zetel op het doek die voor een reus schijnt neergezet, — plaatst hij zich voor een paar werkmansschoenen, het worden voorwerpen, waarbij men licht aan de zevenmijlslaarzen denkt, — een geel-aarden schotel met aardappelen lijkt onder zijn hand een koperen vat met keien: voedsel voor maanbewoners, — en zijn zolderkamertje wordt, als hij het argeloos portretteeren zal, een ding van wereldorde.

En wat wijdte geeft hij in zijn kaders aan het buiten, terwijl hij in de getourmenteerde lijnen van akkers en heuvelen, in de machtige stroomingen der zonnegolven, die tragische gloriën aanschouwt, waarvan het feesten der vreugde zoo verre is. Menschen vluchten er voor wonderen van vlamboomen en donderrotsen, maaiers worstelen tegen op hen losstormende korenzeeën in, en hemzelven meent men op een zijner schilderijen te zien uitgaan om de natuur te bespieden, als een vastberaden rabouw, wijdstappend, gewapend tot de tanden.

Hij werkte alsof hij met geweld op de dingen een aanval deed, hij werkte met de energie der gelatenheid, die verwant aan de wanhoop is, — het was een hevig aan de natuur ontworstelen en in spanning neerkwakken op het geduldige doek. Met het violent doordringende, het verrassend-clairvoyante der groote zachtmoedigheid, zoekt hij den rauwen wortel der dingen en hem worden daarmeê die waarheden licht, die ook in kunst, zoo vaak den wijzen en verstandigen verborgen blijven, en bij genade den kinderkens worden geopenbaard. De kracht van het kind was in hem gebleven. Op den bodem van zijn vast dikwerf bitter voelen, lag een onaangetaste sereniteit. Op dien man vermocht het leven van hardheid en lijden niets af te slijten, en hij scheen in zijn zien het verzoenende der eerste christenen te behouden.

Uit gelijken zin als zijn eerbied voor de verschijnselen in de natuur, sproot zijn gevoel voor het door de ellende veredelde, en de raffinementen der rijken waren hem tegen, maar hij geloofde in de zuiverheid van visschers en tollenaren en paria's, want armoede, zonde en ontbering leggen de sterkste levenskernen in ons bloot. Ik geloof niet dat het onsmakelijke bestaan heeft voor dezen man, die in het smakelijke zooveel leugen zag, en die door wanschapenheden, en vaak door het afstootende heen, met onvermoeide teekenaarsknuist der rauwe dingen innige grandeur heeft nagejaagd.

Niet geheel behoorend tot degenen, die in wat zij konkreets zien, slechts den weerschijn vinden van het andere onzien-

bare, en naar het spiegelbeeld het ware zelf pogen te herleiden, was hij nog minder van hen die bij alles in alleen pikturale beteekenis de lijn- en kleur-verbindingen voelen. Dat wat onbezield genoemd wordt, vermenschelijkte hij. De natuurverschijnselen werden krachten van aktief gemoedsleven. Zooals ik iemand van hem hoorde opmerken: Het „ik schrik van een boom" was voor Van Gogh„ die boom verschrikt mij."

Zeer wars van het zich overgeven aan losse pikturale effekten, zoekend naar iets wijd-effens, iets welsprekend dekoratief-stelligs, bleef hij, al wrong hij met groot konceptievermogen het geziene in een koortsig welberaamd kader, van werk-formule een impressionist, — in zooverre hij niet zijn sterke indrukken nam als stoffe tot het kreëeren van algemeene verbeeldingen, maar alleen zijn direkte hevige impressies zelve, door het abstrakte dat in hem leefde, vermocht van wijder zin te doen zijn. Wenschte men hem in een korte formule te vatten, men zou ongeveer moeten zeggen, dat hij een schilder was, die de indrukken der werkelijkheid synthetizeerde als levensopenbaringen van fellen pathos.

Daar alleen waar, aan het einde van zijn droef afgebroken bestaan, hij vermeteler de werkelijkheid wilde loslaten, tastend naar verbeeldingen van het dus gezegd bovennatuurlijke, nadert hij den afgrond van impotentie. Het rauwe is er niet langer subliem, het is bijna vulgair geworden.

Streng protestantsch van opvoeding en jeugdgeloof, gegroeid in een bijna praktische levensbeschouwing, die opstandig was tegen het vatten van een tragische wereldorde in verheven symbolen, is in hem vurig de gedachte blijven voortwerken, in eenvoud de werkelijke wereld te doordringen van warmte, veerkracht en verband, door het prediken van verzoening, het geven van intiem-eenvoudige waarheid, het aantoonen van der dingen konstruktief zoo groot verband, het doen zien van licht, — en de stugge wringboom van zijn harde leven, zoo ruw van bast, zoo fijn van kern, heeft late bloesems mogen dragen van wonderlijke teerheid. Och,

waarom moest er toen juist nog gif opdringen in de zoo levenskrachtige sappen.

Van Gogh had het voordeel in de temmende kunstscholen van jongs aan niets te hebben geleerd. Geïzoleerd in de wereld, en geïzoleerd met zijn willen in de kunst, zocht hij met groote hardnekkigheid naar een instrument dat zich leenen zou, de drager te zijn van zijn bedoelingen. Dat dit moeizaam zelfgeformeerde instrument er een was van eenvoudig bestel, droeg er toe bij, dat hij met iets zoo overweldigends van werking, het tot uiting bracht, — dat het een zoo gansch ander was dan de instrumenten, met de geluiden waarvan de kunstbeschaafden om hem heen zich hadden vertrouwd gemaakt, daarin vooral lag de reden waarom men zijn zeer eenvoudig woord zoo weinig heeft verstaan. Bovendien schijnt het tot onze schande geschreven, dat in deze wereld, schittering van gaven wel zal worden gekoesterd en geëerd, maar dat als een melaatsche worde uitgeworpen hij, die zonder de faciliteit van het talent iets van dat zwaardere in zich draagt van het genie.

1892.

ENKELE HOLLANDSCHE TEEKENAARS IN ARTI.

De voorname kunst van hen die wij de groote Hagenaars noemen en waarvoor wij in eerbied nimmer te kort geschoten zijn, — die kunst die de groote roem van haar tijdperk blijven zal en die ook de kultuur bracht waarin wij leven, is in haar gezag velen zoekenden in dit tijdperk toch tot druk geweest.

Altijd weer ziet men het gebeuren, dat bewondering voor bepaalde kunst voor het oogenblik meebrengt het geloof in het absolute van hare formule. Voorbijzien van het wezenlijke in kunst — staren op het outil — dienst van het uiterlijke, altemaal.

Van het begrip van een mooi wordt dadelijk een algemeene doktrine gemaakt. En zoo is er in den laatsten tijd ook een Haagsche doktrine geweest die velen intimideerde. Waarschijnlijk zal men in velerlei variaties, dit in de eerste jaren noodwendig dikwijls herinnerd vinden.

Niet zoo spoedig had de wijze van zien, voelen en werken der schilders van '70, wier triomfen wij zoo niet hebben meegevochten dan toch meegevierd, de tegenkanting eener vroegere kunstopvatting overwonnen, of het begrip dezer kunst zelve werd te uitsluitend weder aan de ingeboren opvattingen van een volgende generatie tot maatstaf gesteld.

Naar den maatstaf van de voluit tonalistische kunst der groote Hagenaars, was ongeveer het ergste wat men van iets zeggen kon, dat het hard, scherp, schraal was. Alsof

niet de Egyptenaars, Mantegna, Dürer, Matsijs, Ingres...!

Het valt nu van enkelen die in Arti expozeeren op te merken, dat zij van het voor hen drukkende van genoemde doktrine los geworden zijn.

Wally Moes b.v. die zich ontworstelend uit een te spoedig gereputeerde zoetelijke akademische manier, in een onzeker streven naar impressionisme geraakt was, vindt nu, na veel taaie inspanning, over dit alles heen, haar eigen aard van nauwgezette trouwhartigheid, in een schrale, angstvallige pastelteekening van zeer veel uitdrukking en van zeer eigen stempel, die in enkele brokken uitmuntend is. Als zij in deze wijze van zich in haar onderwerp te verdiepen, nog verder gaan kan, als zij nog krasser, nog subtieler, nog zuiverder mag worden, zal dit iets zeer bizonders geven.

Ook Haverman heeft, lang al vechtende met de aangenomen zienswijzen, zich vrij gemaakt met een kurieuze teekening, zoo echt en eigen als men nooit iets van hem zag. Een karaktervolle portretstudie, gemoedelijk cyniesch, zonder schijn van charge, leuk snijdend. Een teekening die den maker verplichting oplegt.

Zeer veel preökkupatie van karakteruitdrukking en die nog breeder opgevoerd tot een gekomponeerd ding, zit er in de teekening van Roland Holst, waarvan de fout slechts is, dat het serieuze zoeken naar een stellige formule er nog te zichtbaar in gebleven is.

Ook in een strak omtrekje van een pauweveer door Mesquita, een beetje te veel op een truc van doen gebazeerd, zit iets, waarom het hierbij genoemd mag worden.

Stelde ik aan de orde, van dit bij velen sterker wordend willen naar zulke kategorie van zuivere expressie-kunst, neer te zeggen, dan zouden vooral Toorop en Derkinderen en Dijsselhof moeten worden behandeld. Zoo mijn voorgevoel mij niet bedriegt, zullen ook Witsen en van Looy steeds stelliger tot een kunst van karaktervolle uildrukking ich richten. En dan behoorden ook twee mooie teekeningen van Thorn Prikker, thans in den Haagschen Kunstkring eëxpozeerd, daarbij niet onbesproken te blijven.

JAN TOOROP OP DE KEUZE-TENTOONSTELLING TE AMSTERDAM.

Een kort woord hier over dien artiest, wiens werk op de Keuze-Tentoonstelling van hedendaagsche Nederlandsche schilderkunst, van al wat daar was, wel het meest besproken werd.

Toen Toorop in der tijd bij de Vingt in het Panorama expozeerde, scheen zijn veelzijdig onderzoekend talent nog weinig bepaaid. Verleden jaar in Utrecht trof ons vooral, als zich in karakter aansluitend bij een bizonder werk van toen, zijn Melancholie. Kort daarna op de Etsclub, bleek hij op dien weg doorgegaan. En zijn werk van het laatste jaar dat nu in Arti was, doet zich voor als een krachtige ontplooiïng van die half-ideëele expressie-kunst, tot veel omvattend persoonlijk werk, van zeer zeldzame orde.

Hoogst merkwaardig is de Génération Nouvelle. De konceptie is aldus: Een jeugd-omgloord kind, het nieuwe geslacht, zit buiten in het laaie licht, tusschen weelde en vegetatie, waar alles brandend jong aan is. Achter het kindje staat, als een breedgewortelde levensboom, in zijn machtigen fatalen wringvorm, het groote natuursymbool, de tot treuren gedoemde kronkelwilg met zware, rouwig neerhangende pluimen, — en onder den boog van den grimmigen takkenwrong heen, die vierig rood is als schelle koralen, wordt aan het opgetogen kind, gloeiend groen achter het snerpend karmijn van den boom, in een tropiésch wonderwoud om een zonderling diepen toovervijver heen, de rijke

mysterie-pracht eener verbeide toekomst, ongerept kleurig geopenbaard.

Voorop het moderne leven van aktie: een spoorbaan met een telegraafpaal. Rechts daarbij, als teeken van het uitgezogen doode leven, een kaal geschrompelde, afgeknotte, grauwe boomstam, waar nog een slang zich om slingert, en giftige beesten aan knagen en op nestelen aan den tronk. En links daartegenover een klimop-omlooverd huisje, kaduuk van dak, met ingevallen kozijnen, en een beschimmelde deur, waar de hengsels van uit hun verband geschud zijn — door die half openstaande deur, binnen, als het oude gegeslacht: een weemoedige vrouw, die een verwelkte bloem nog op te houden tracht.

De kracht van dit schilderij komt mij voor niet te liggen in de zeer doorgevoerde mise-en-scene der niet buitengewone idee. Door o. a. het kindje in een te dokumenteelen tafelstoel te zetten en door het moderne leven in een spoorbaan te allegorizeeren, wordt in de expressie van het geheel, te kort gedaan aan die eenheid van taal, zonder welke in één kader verkregen te hebben, de artiest ook de meest gepaste tegenstellingen aan kracht van samenbouw te kort doet komen. Het hutje verder, met de vrouw, die het oude geslacht zal figureeren, is geenszins sprekend als iets moois van een vervallen woning op het doek gekomen, zooals dit blijkbaar in de bedoeling lag. Maar terwijl in dit zwaaropgevatte werk, onderdeelen van kostelijke vinding, brokken van zeer evokatieve grootheid, en bovenal stukken van prachtig handwerk te over zich laten waardeeren, is bovendien in het kleurengewemel een ongekend evenwicht van schel-klaterende kleur bereikt, waardoor het, als een in rood-paarsch-groene-zijde bewerkt Perziesch borduursel uitziend schilderij, in de totaal-uitdrukking van schaterendjonge jeugd, van tot springens toe rijpe maagdelijkheid, een waarlijk éénige overwinning is.

Verder bemachtigd toch en deftiger, is Les Rodeurs.

Midden in dit was-schilderij ligt, in zwart-krijt omtrek, — het kleedje ingevuld met een pastel-paarsch, zoo klaar-

paarsch als op een Japansch prentje tegen de lamp — een meisjes-figuur op zoden van dof-groen. Boven haar de tragische treurboom. Maagde-leliën bloeien geurend over haar heen. En scherp-getrokken demonen met valsche begeerte-oogen, bieden haar met sluipgebaren bedwelming door rozentooi, bieden in karnavalspak gestoken, haar kleurig halssieraad, trekken aan den zoom reeds van haar zuiver kleed. In bitterzoete foltering ligt de wordende vrouw neder, het hoofd met wild-hangend haar in de hand. En angstig, met treffende uitdrukking van hevig-bleeke zorg, staart daarbij, zittend aan haar hoofd-eind, als hare ziel, een kerkelijke zuster, in zwarte wijle, naar de verleiding van dit opbloeiend leven. Strak, grimmig, ongeloovig, staan aan de andere zijde wachtend al, twee oude doodgravers, kijkend met de starre belangstelling van het onzijdig aanschouwende, dat elk drama omlijst.

En achter dit alles, — achter de groene zode met het meisje, en de omringende figuren, en achter den plechtigen exotischen boom die haar overhuift: een prachtig kerkhof met weer treurboomen en koele rijen van gestrekte en opstandige grafmonumenten, — teekenen van vergankelijkheid en rust. Maar daar overheen, een sombere doffe eentonigheid van donker golvende duinruggen, en rustig dekkend dan de bleeke horizon van de eeuwige zee.

De fabuleuze bevattelijkheid van Toorops rijken, rusteloozen aanleg, heeft in dezen aard van kunst zijn volkomen gading gevonden. Alles is hem goed, wat middel van uitdrukking is. Het schilderij is hier geenszins de afbeelding van een brok werkelijkheid -- maar in overvloedige taal van plastiek, een orkest van stemmen, opgevangen uit leven en herinnering, en door den kunstenaar herschapen in een gekoncentreerd geheel van dramatische macht.

Nog meer nu dan deze zoo precieuze, aangrijpende Rôdeurs verre van eenige barok, nog meer tegelijkertijd veralgemeend en gekoncizeerd, en nog zuiverder voorgedragen in die eenheid van taal, waarvan daareven geproken werd, is een krijtteekening: D e o u d e T u i n d e r W e e ë n, die ik meer dan

een der andere zoo beteekenisvolle werken van Toorop voluit mooi zou willen noemen.

Een huiverend jonge vrouw, met losse lichte haren en de kleine handen wringend in haar in lelies uitgezoomd wit sleepgewaad en met den vollen boezem smartelijk open, treedt als in een droom onzeker, om zich heenziend, door een wondertuin, vol krimpende gestalten en vage stemmen van angst: overal kronkelende wortelvertakkingen en ranken vol doornen en gelederen en trossen van doodshoofden, — in alle hoeken vermoedens van krekels en knaagmonsters en teekens van geheimenis. Een slotdeur in een ingestorte en afgebrokkelde portiek, achter haar, is uit de zware hengsels gesprongen. Vóór haar is de fatale, geëxtazieerde treurwilg met bleeke pluimen, die door Toorop gedurig wordt gebruikt, zooals Boecklin zijn popels zoo vaak aanwendt. En op zijde van zich aanschouwt zij, oprijzend in een sprookjesvijver, een bronzen monsterfontein, waaraan smart-verwrongen grimmige kariatiden een reuzig bekken torschen, met waterspouwende menschen-maskers die eeuwig tranen leken.

En de raven die opvliegen, ginds over de duiven heen, begeleiden een Maeterlinckschen kreet van smart en foltering, die eenstemmig door dien prangenden ouden tuin der weëen gaat.

Voorbij gaand slechts in het leven der werkelijkheid vermag de mensch door het blijde uitspansel van het bonte schijnleven heen, in de diepten der eeuwigheid te zien. Maar in de kunst der somber-grooten, bij de Egyptenaren, Orcagna, Dürer, Blake, Redon, is het geluid van dien ondergrondschen golfslag der oneindigheid ons nabij, altoos. In den grootschen achtergrond van zijn Rôdeurs en in dezen schoonen Lijdenstuin heeft Toorop, en dit is wel het wezenlijke in zijn kunst, de tippen bewogen van dien voorhang, die, opgeslagen, ons iets van het grondelooze zijn doet openbaren.

1892.

DIJSSELHOF, NIEUWENHUIS, LION CACHET.

Bij de heeren E. J. van Wisselingh & Co. in de Kalverstraat trof ik drie fraaie ontwerpen voor een eere-diploma, den hoogleeraar Moleschott, ter gelegenheid van zijn zeventigsten verjaardag door de Nederlandsche Maatschappij van Geneeskunst aan te bieden.

Eenigszins gotiesch van karakter, ofschoon sterk persoonlijk, is de oorkonde op roomachtig perkament door G. W. Dijsselhof, die als in kleuren van een vroegmisboek, lichtgroen, paarsch, blauw, karmijn en goud bewerkt is.

Bovenaan links is het hart in de goudstralen schietende zon, met stofdeelen naar de kanten. Op zij, links, een breeder, rechts een smaller band, met teekens van geneeskrachtige kruiden. Als uit een beker opschietend uit zijn eigen bladenstel, staat op den linkschen strook de duizendblad-bloem, die vervolgd wordt in kamillen. En naar boven lindebloesems, terwijl recht onder een toog-lijn een neerschietende waterjuffer komt, waarvan nog eens de oogen als kralen staan in de schuine restende vakken naast den toog. Aan den smallen kant is een ciertak van smalle roode zuringbladen. Aan het hoofd van het vierkant, recht boven een cartouchekrul waarvan de vierkante lijn om den tekst weer wordt onderbroken: een Nederlandsch wapen in omgeving van lindebloesems. En de rustige band aan den bazis, met vormen van eenvoudige ondergrondsche wortels, die kiezelsteentjes houden gevat. Nog om alles heen een smalle

blauwe rand met beestjesfiguren, afgewisseld door X-teekens.

Een eveneens op perkament gebracht ontwerp van T. Nieuwenhuis is moderner cierlijk. Rond het blad met den opdracht-tekst heen, staat in een smakelijk gewasschen fond verscheiden teekening van geneeskrachtige kruiden. Onderaan is een rij papaverplanten gesteld, links opgaand in fijne teekening van het vingerhoed-kruid en rechts de vormverwante monnikskapsbloem. Bovenaan om een wapenleeuwtje heengegroeid het fenkelkruid.

Nog grooter verrassing was mij het derde ontwerp, door Lion Cachet, een artiest wiens werk ik nog niet kende.

De tekst van de opdracht, die met geserreerde letters in een fond van delikate kleurwissching is aangebracht, wordt omlijst door een breeden rand van Oostersch karakter in vorm en kleur, waarin de artiest den „kringloop des levens" heeft willen verbeelden, beginnende onderaan met embryonaire vormen, die langs de binnenkanten ontwikkelen tot saamgestelde figuren en grillige levensvormen, heengewerkt door een precieuse orchidee-ornamentatie. Terwijl dit compliqué van de omlijsting van boven wordt opgehouden door een vaster lijnen-staketsel waarin de kroon van twee gesystematizeerde vogels, die als dragers naast een wapen, zich ter wederzijde buigen voor de wijsheid die als uil wordt verbeeld.

Half Chaldeeuwsch, half Javaansch van aspekt, doet dit ontwerp in zijn kantig gebatikte teekening, zich op den zuiveren witten lap voor als iets van buitengewone voornaamheid, waaraan zelfs een zekere hoogheid niet ontbreekt.

Het is de moeite waard hier aan te stippen, hoe oneindig hoog de kunst van zulke oorkonden staat boven de bij ons nog meest gebruikelijke kalligrafische diploma's.

1892.

HOE DE VOGELS AAN EEN KONING KWAMEN.

„Hoe de vogels aan een koning kwamen" is de titel van een door Th. van Hoytema te Loosduinen geteekend kinderboek, dat eenige speciale aandacht verdient.

Wie de waarde van het aardige werkje kortweg wilde aanduiden, zou ongeveer kunnen volstaan met te zeggen, dat het in elk geval het beste is, wat van dien aard in Holland nog geleverd werd. Een jong Amsterdamsch teekenaar van eenig talent, Jan van Oort, kon misschien iets dergelijks, of, wie weet, iets beters maken, maar heeft het nog niet gedaan. En omdat nu voor vast in de plaats van het slechte, het betere dient te komen, is het zeker te hopen, dat de auteur niet bij zijn plan blijft het boekje zelf uit te geven, — want daar rust zelden zegen op — en dat ter verspreiding een uitgever zich alsnog er van meester make.

Een kleine korrektie zou deze dan wèl doen voor te slaan. Het ons toegezonden proefexemplaar namelijk, der dertig saam te voegen bladen, is gedrukt op een koud, lei-achtig grijs, dat, als de oplaag nog niet gedaan is, gemakkelijk door een smakelijker getint papier kon worden vervangen, zeer ten profijte van het gansche voorkomen van het nog wat schamel uitziend boekje.

Indien de smaak in Holland niet zoo gruwelijk eenzijdig ontwikkeld was, indien niet door een onzinnige, hier nog meer dan elders gekoesterde misvatting, wat bij ons aan talent voor den dag komt, bijna uitsluitend gericht werd tot

ıet leveren van schilderijen in olieverf, (met gouden lijst), – indien niet, terwijl het ezel-schilderij bij ons tot hooger ›loei kwam, te gelijkertijd gansche gewesten van verwante :unst jammerlijk ontvolkt bleven, – indien dit alles anders n beter ware, dan zou de verschijning van een simpel rentenboek niet de wanverhouding van bijna een evenement ehoeven aan te nemen.

Want is het niet een al te zonderlinge stand van zaken, at, terwijl we van een schilderij, als het niet van zeer oorname orde is, gewend als we zijn aan het goede, bijna en mond niet weer open zouden doen, wij, reppende van en zelfs nog geenszins voldoend prentenboek, wel geneigd ıoeten zijn in den trant vau opgetogenheid te vervallen. Vant het ligt er toch toe, dat wij bij zoo'n leeg stuk zwerk ›n enkelen vogel lichter opmerken, ook al is het zoo'n oote niet.

En nu zal ik mij aan deze, hoezeer ook sympathieke, aar op vademen na niet grandioze proeve, niet zoo zeer ›rgapen, dat ik, om in de rolverdeeling van zijn boekje blijven, den nog lang niet meester-vasten maker voor een ort van adelaar zal aanzien. Maar hij schijnt in de pro-ncie der zwarten een witte raaf — bij vergelijking dan. Want al gaat er niet die adem door van de blijde mous-erende kracht, waardoor zulk werk tot zooiets eigenaardig nietelijks zou moeten worden, — er kleeft daarentegen en spat nagenoeg aan van de burgerlijke miezerigheid, : ons wee heeft gemaakt van de legioenen prentenboeken, : bij ons ter markt worden gevoerd. En de, naar ik nneem jeugdige maker, mag inderdaad eenige voldoening voelen over een eersteling, waarin vindingskracht, studie n zijn stof, vermogen van zorgvuldig volhouden en zelfs zekeren zin oorspronkelijkheid, te waardeeren vallen, — waarin wij een aanleiding willen zien, voor de toekomst s van hem te verwachten.

892.

DE DRIE BRUIDEN.

Een half jaar geleden schreven wij over Jan Toorop's rijpste orde van werk, — en nog meer dan in de Rodeurs en de Tuin der Weeën, die hij toen had laten zien, en waarmede hij een vernieuwd kader van nieuwe en indrukwekkende kunst zoo bepaald wist aan te geven, — zullen zij, die van dezen verblindend begaafden virtuoos, vol belangstelling de verrassende kreaties volgen, in zijn jongste teekening: De drie bruiden, die met nog breeder gedragenheid zich bij die twee andere aansluit, een machtig orkestrale samenstelling weten te zien van volle dramatische werking.

Als een aanhef van zwellende vioolgeluiden, wellen van uit een doornen-doorkrieuwden grond, slanke slepende figuren van extatiesch gestyleerde maagdevormen, — primaire schepselen uit een wordingsdroom, — in scherpe expressiën van zwijmel-verrukking teer-deinende Hindoenajaden, — zwevende rij van blanke zilver-serafijnen, naderend in offerhoudingen ter zijde uit en tot elkander neigend, — verheven stemmen in wiegelende golvingen: lijngolvingen die van der maagden reine lelie-lichamen, van haar lange lotos-gewaden, van haar overvloedigen hairenval, opstuwen, opzwellen, dooreenwringen en zingen, gelijk opborrelende bronwateren zoekend naar een stroomweg, tot zij in breede rythmen te zamen rijzen en de volle klanken, ter linke en ter rechte omhoog, samenstormen in kolken van geluid, gevangen als zij worden in groote gewijde klokken, wier volle kelen

ze weder neerluiden in verder geordende sferen van het alvrouwelijke.

Want daar, waar in het midden de lijn-deiningen der serafijnen, de zachte melodiën die zij uit stiller klokken klingelen doen, samenstemmen, — daar waar de ruischingen van haar gebed en de geuren harer offerranden saamritselen in vlinder-dessins en in het kittelende lijnengekrieuw van een chrysanten-kroon, waar omheen heel een bloemenwereld opbloeit omhóog, — daar staat midden tusschen de opwolkende rozengeuren de jonge vrouw verrezen als een glorie, schuchter en trotsch tegelijk, wademend in de pracht van haar jeugdig rijpen: zelve een geurige, pas ontloken bloem, met onder haar sluier, beide, de reine aroma van het teerste en het brandend gif van den zinnenroes.

Reine aroma van het geestelijk-teere en brandend gif van den lokkenden zinnenroes: — starende starheid der zielenweeën, en tartende strafheid der lijfslusten, zij staan nevens haar gepersonifieerd in twee vrouwenfiguren, links en rechts vau de bruid-vrouw: als de non en de hetaere.

De non, het deemoedige beeld van de religieuze met donker warenden blik, louter vasten, bidden en boete doen, louter ziel, ziel van gruwzaam ascetisme, lichaamlooze vrouw, in het marmergrijze plooiomhulsel van het hals-fsluitend, voorhoofd-afhuivend, arm-afdekkend kleed.

En de hetaere, een onverzadigde, niet te verzadigen sfinx, een sombere zinnen-Dolores, nijpend van blik, een troonende valschheid, die voor zich uit tegen haar schoot, in een bekken door hare hand opgehouden, met wreeden greep het bloed der wereld opvangt.

En achter de kerkbruid strekt zich in rechte rij, met de droeve hoofden gebogen van de middenfiguur af, als een verrekte echo van de stroomingen der geestelijke wereld, als een koor van zielestemmen een gelid van biddende maagden uit wier mond geluiden opgaan in lijnen die wringen en krimpen, snikken en worstelen, die kronkelend uitbarsten, biddend saamknielen en vluchtende nederslaan, — terwijl naar de andere zijde heen achter de lijfsbruid het koor van

priesteressen der zonde, duivelachtig klare geluidslijnen uit haar kelen doen stijgen: gil-lijnen van hoogen schal, pang-lijnen van sonore vlucht, omhoog gaande achter de rechtsche gewijde klok, de strijdende klok, waarvan de klanken neerslaand in worstelende botsing komen met het heir van stemmen, die van uit der hetaere domein, van uit de kelen der duivelen die het vat der wereld-zonde gebeurd houden, opkrijschen tegen de goddelijke klank-stroomingen in. Maar achter dit vol geinstrumenteerd orkest van lijnen-golvingen en rythmen-stroomen, strekt koud en straf zich een ijzeren huizenrij, — daarboven lijnen als liggende bas-geluiden de nachtelijke duinen onder de maanlichte effenheid van de ledige zee.

En terwijl die precieus-ingewikkelde kompozitie, waarin menig beeld van gecizeleerde fijnheid, terwijl heel die groepeering van zuiver-ideëele en meer personifieerende figuren, deftig dof-bleek gehouden is als oud ivoor, rijk-teer als satsuma-faience, speksteen-sober in totaal aspekt, — staat machtig boven die teere weelde, als een gedreun van pauken-slag een fluweel-donkere lucht, waarin distinkt als zilver-grijze tinten op een zwarte Japansche broderie de lijnen staan gezet der snikkende en schaterende geluiden, die rijzen uit de priesteressenkoren der twee hier zoo rijk orkestraal door elkander heen worstelende sferen van reinheid en lust.

1893.

ANANGKÉ.

Door de firma C. M. van Gogh te Amsterdam wordt in een ›plaag van dertig afdrukken, een omvangrijke, zeer belang- vekkende lithografie van R. N. Roland Holst: Anangké, in ıet licht gegeven.

Zij is van den willenden jongen schilder een krachtige, ave uiting, — plotseling iets zeer kompleets, veelzeggends a veel onrustig zoeken. Als stuk werk alleen al is het en overwinning, zoo sterk en frisch een werking van zwart n wit werd er in verkregen en zoo voortreffelijk vereenigt .ch het vaste inktwerk met het rijpe krijtmodelé. Maar : is hier meer dan een proeve van fraai faire. De onder- ehouden taal is hier wel zeer de drager van een treffende .ee, die zij tot fascinante uitdrukking bracht.

Tegen een zwart brok rots, waarachter, onder een veld eedogenloos nachtelijk zwerk, met starwielende metaal- ralingen en drie kille sterren er in, een donkere zee ınwentelt, met breed tot ons oplekkenden stroom van inkend lood — tegen dat huivering-zwarte blok rots, zen kop en romp van èen angstwekkend man.

En de eene klauw grijpend in de verfomfaaide kroon van n met ketenen gebondenen, nijpend met vreeselijke nagels t het stollend bloed hem donker over voorhoofd en slapen ıipt, — de andere klauw vastgrijpend aan een rotspunt, ›ont boven hem met machtig gespreidde arendsvlerken drie fonkelend dreigende gierenkoppen, een monster van ıuwe, onheilspellende majesteit.

Maar de straf-gerekte, knokig-ontvleeschde, taai-souffrante kop van den gefolterde, blijft het brandpunt van uitdrukking. De nachtmerrie-blik laat u niet los der brandende oogen van den tot voortleven driewerf gedoemden lijder, met in het moede brein den druk van gruwbare chimères. Het is een gekruisigde groote uit spook-sferen voor Redon, — een moderne, van het titanische ontdane Prometheus-telg, onder matte marteling geklonken aan een andere Scythische rots, een rots van zwarte nevroze, — een kranke koning voelend het nijpend wicht van een wringende noodlotsklauw, — een machteloos worstelaar, genageld de handen, genepen de keel en geknot de gedachtenvlucht, gloeiend verwezen in ongedoofde kwellingskoorts, starend met benarde helderziendheid voor zich uit in het wrange, bange, dat eindeloos is.

1893.

KIJKJES IN DE PLANTENWERELD.

Het heeft mij vaak verwonderd, en zelfs somwijlen wel begroot, hoe de heer Wenckebach, die zekeren ten onzent niet zoo algemeenen zin voor illustratie heeft, en tot wat hij doet het voordeel van een trantje frischheid en natuurlijke bedrevenheid weet bij te brengen, — hoe deze teekenaar, ik zeg minder, verzuimde in een werk van eenige beteekenis zoozeer te toonen wat hij vermocht, dan wel, hoe hij naliet, door het zich stellen van een ernstige opgaaf in dit kader, zijn niet gerijpt talent serieus te ontwikkelen en te beschaven. En daarom — terwijl de illustrator Wenckebach zich al lang versnipperde en verloor in te faciel, te gemanièreerd en te gewoon-industrieel werk, — schijnt het mij verblijdend, dat hij thans gelegenheid heeft gevonden, een welverzorgd boekje de wereld te helpen insturen, dat bewijs geeft van zoo verrassenden vooruitgang in deze zijn bemoeiïngen, en dat, naar het mij voorkomt zonder schade, met aandacht mag worden bezien, — zonder schade omdat het goede wat er van te zeggen valt, de te maken aanmerkingen toch al blijven overstemmen.

Laat mij met die aanmerkingen dan maar ineens beginnnen. Zij gelden een vijftigtal losse teekeningen, tusschen den gedrukten tekst van het boek gezet, naar een soort van tot-en-haar opvatting, die men hier ongeveer letterlijk kan zeggen, kant noch wal te raken. Hoe nu, zijn die takjes, die stengels, die halmen, die vogels, kapellen, torren dan

niet weergaasch aardig geteekend, zal men wellicht vragen, en mijn wederwoord zou aanstonds luiden: weergaasch aardig en zelfs meer dan dat. Want wanneer ik de vogeltjes mag uitzonderen — die minder aan nauwgezette natuurstudie dan aan misplaatste doortrekken van Japansche modellen denken doen, — zijn deze vignetjes op zichzelf doorgaans juist van een prijselijke sierlijkheid, en een niet licht genoeg te waardeeren sobere zuiverheid. Vooral het speenkruid, de malva, de ooievaarsbek, de smeerwortel, het viooltje, waren hem aanleiding tot fraaie lijnteekeningen, die in haar soort zoo goed zijn als het maar hoeft. Maar er is iets anders. Zoo op zich zelf deze teekeningetjes zich onderscheiden door een gelukkige afwezigheid van allen chic, — de wijze waarop zij met de pagina in verband werden gebracht, of liever buiten verband daarmee zijn gehouden, is van een zinledigheid, die slecht samengaat met juist het betere in de teekeningen zelf, en die tegen alle rationalisme in zake van boekverzorging lijnrecht indruischt. Het kan niet moeilijk vallen hier met den vinger een veelvoorkomende wond te raken, want ook indien schrijver dezes aarzelen mocht zich op eigen houtje aan het definiëeren van de bedoelde kwaal te wagen, kon hij zich beroepen op de uitspaak van een ervaren esthetiek patholoog, wiens gezag, het lijdt geen twijfel, juist door den heer Wenckebach, bizonder wordt erkend. Het is namelijk Walter Crane, die in een beschouwing over versieringskunst, er in het voorbijgaan op wijst, hoe door kwalijk te pas gebrachte pikturale neigingen en een slecht verteerd Japonisme, vele moderne illustratoren gekomen zijn tot een geheel onorganische manier van met losse vignetten te versieren, door de teekening dwars over een pagina te gooien, zonder te letten op de mechanische kondities of het noodwendig verband van den letterdruk. In het door Wenckebach verzorgde boekje nu, is die wijze van dekoreeren buiten verband met den bouw van de pagina — wij deden het reeds gevoelen — vrijelijk toegepast. De ordelijk gedrukte letters moeten uit den weg blijven van een groote bij, die daar dreigend, dwars

aan het eind van hun regel zit, of wel de regels worden onregelmatig in tweeën gebarsten door een vreedzaam lelietakje, dat toevallig middenin de pagina overeind staat. Sommige woorden komen, doordat een kamperfoelie of een sparreboom daar met hen om de plaats schijnt te hebben gekibbeld, zoo raar afgezonderd in den hoek van hun pagina te staan en enkele bloemen zijn zoo dartel bezig zich van den wal der bladzij in den sloot van de marge te verplaatsen, dat men nauwelijks weet, waarom de letters ook maar niet een beetje buiten het kader heen verdwalen, of luchtigheidshalve niet eens wat op hun kop staan, of wél haasje-over gingen spelen.

Met ook nog iets van die in het boekverband vrij misplaatste zwierigheid, zijn enkele boven de hoofdstukken gezette, halfomlijnde, half pittoresk gekarteld uitloopende tafereeltjes behept, van losse landschappen, waaronder er die in uit den ɔand vallende bloempartijen op den voorgrond, weer tusschen len tekst heen verloopen. Deze zijn eigenlijk nog een weinig n het genre waarin Wenckebach vroeger zoo menigte van lingetjes heeft geleverd, welke hij zelf thans, dunkt mij, ːrkennen zal van een zeer negatieve distinktie te zijn geweest.

Maar heel veel beter zijn dan die andere kopstukken, vaarin de pikturale vertaler zich in het gelid hield door ıaaksche omlijstingen, die vrij-ornamentaal gevuld, aan Klingers marges denken doen, — en terwijl deze tevens trakker gekomponeerde vignetten, de aantrekkelijke eigenchappen van doen hebben der in en om den tekst bungeːnde teekeningetjes — hoeveel meer komen die hier dan ɔt hun recht, en hoeveel meer werken zij hier uit.

Doch het beste in dit boekje, zijn ongetwijfeld de zes roote gekleurde afbeeldingen van bloemen buiten den tekst, ie men maar eens naast de prenten van Crane's zoo fraai loemenboekje, F l o r a ' s F e a s t behoeft te leggen, om te 'aardeeren, hoezeer zij in voortreffelijkheid van uitvoering .et het Engelsch model wedijveren. En het ligt er toe, dat .en dit een niet zoo geringe verdienste moet achten. Want ·ij zijn zoo gewoon, alles wat er in Holland van prenten-

boeken wordt gefabriceerd, wanneer men het na
Engelsch werk legt, te hooren bulken van burgerlijk
de omstandigheid alleen, iemand onder ons te weten
prent kan leveren als in dit boekje aan de boterbloe
gewijd, en welke voor de equivalente in Flora'
inderdaad niet onder doet, reeds een reden tot gr
heuging is. En ik zal de laatste zijn, er den heer We
een grief van te maken, dat hij hier, en vooral o
uitstekend geslaagde titelblad, zijn voorbeeld tot in m
onderdeelen getrouw navolgt. Dit wijst slechts da
volmondig hij de superioriteit van Crane aanvaard
zoozeer in het openbaar gaan bestudeeren van de
van een grooten voorganger, zit voor iemand, die al
Wenckebach wel wat op zijn artistieken kerfstok h
royaal bekennen van ongelijk. Mij althans lust he
smaak, de kennis, de zorg, den stijl zelfs, die de t
aan het samenstellen dezer gekleurde platen heeft
eene goede belofte te zien voor den ernst waarmed
weg denkt te vervolgen. En alevel — wanneer het
dat onder al de wanhopig verloopen dekoratieve
ook ten onzent de kunst der boekversiering nog d
kansen op een nieuwen bloei aanbiedt, dan mag —
het zoo goed als de beste – dit boekje er nog z
zijn, volkomen een rijp verwerkt begrip of reeds
kunstvermogen te bieden, — men zal niettemin den
hiermede zulk gaaf en zulk genietbaar werk uit zij
gaf, als technische kracht wel degelijk in waard
houden. Over de zorg aan de uitvoering van dit b
boekje gewijd mag niet gering worden gedacht. He
zorg, die wij misschien mede het eerst van noode
Want wanneer ieder maar eens wat hij deed, hoe b
ook van opgaaf, zoo gewetensvol en zuiver te doen
hij kon, — wel dan zouden de andere eigenschap
spoediger volgen. Zijn niet door kracht van eenvoud
gezet te willen wezen, de oude prentsnijders en boek
dikwijls argeloos tot iets waarlijks magnifieks g

1893.

HET LEELIJKE JONGE EENDJE.

Met de deur in huis vallend, moet het ter afdoening dan maar ineens gezegd, dat, van hoe enormen vooruitgang op zijn vorig boekje, en van hoeveel talent inderdaad ook getuigend, deze uitgave toch niet voluit geeft wat het wèlgeslaagde inteekenbiljet voor de proefexemplaren, ons gespannen optimisme wel verwachten deed. Neen, geenszins voluit, want onder de eenendertig prenten, zijn er niet meer dan enkelen die van bewerking zóó gaaf geslaagd en zóó kompleet van houding zijn. Wel blijkt daarentegen uit de meesten een veel hooger vlucht van willen, — maar dat is het juist: de hand is nog te zelden de idee nabijgebleven. Er valt in dit werk te veel haast te bekennen, er zijn te stellig onrijpe komposities in, en het laatste gedeelte schijnt te feitelijk afgeroffeld.

Doch wanneer hier nu nog aan toegevoegd mag worden, dat in de bewerking van den steen het penwerk en de krijtpartijen soms heelemaal falen saamtegroeien, — dat de teekenaar voortaan, wat hij nu alleen in de proef-exemplaren deed, ook vooral de letters eigenhandig op den steen zal behooren te brengen, — dat op enkele bladen, de bijna levensgroote fragmenten van beesten leelijk lomp doen, — en dat zulke teekeningen, waarop iets anders dan eenden, ganzen, zwanen en kalkoenen voorkomen, en deze voor katten, menschen, huisraad of anderszins plaats maken, te ver vallen bezijden wat de heer Van Hoytema juist zoo

speciaal vermag, en dit zoozeer zelfs dat men die r
veel liever uit de rij zou willen missen — dan is
één langen adem ongeveer alle kwaad opgesomd,
strenge kritiek vinden kan in een prettig boekje, d
is aangepakt, en overigens zooveel wezenlijke waa
verdient.

Neen, nog één bizondere grief wil ik niet ver
zij is, dat de teekenaar van het mooiste moment
het aantrekkelijk sprookje in gebreke gebleven is
schouwelijk moois te maken. Want daar, waar
einde van het verhaal de jonge zwaan, te midden
schoone soortgenooten gekomen, zich bukt, om
stroom zijn eigen fiere beeltenis te ontwaren, daar
pracht van een statigen vogel, als in een apotheose
troonen, koninklijk midden in een kring van trots
menslankheid, in plaats van dat, tusschen een aant
en-min-mormeldieren in, een van deze grimmig n
eigen kop te pikken schijnt.

Maar de heer Van Hoytema kan meer, veel n
een met deze, de ander met gene hoofddeugd,
in dit zijn tweede prentenboek ten minste een
voortreffelijke bladen, te zamen zeker — en het
schuld niet zoo dit eigenlijk bitter weinig zegt
beste uitmakend, wat er ten onzent nog in dit g
leverd werd.

Na den goeden opzet in het omslagblad van de
editie en de vlotgeteekende klisbladeren op blad
hebben opgemerkt, komt men met de daaraanvolgend
in eens op den vollen dreef. Wat een zwier, wat ee
en een lekker geplas, in dien bonten, lustig sna
eendenstoet. En wat een allergezelligst gepiep, op
getinte prent daartegenover, waar de eendekuik
schier onverbeterlijk gesnapte aktietjes, uit de eier
stappen.

Nog beter is pag. VIII, omdat er de moedere
ons wegwaggelend, ook pas recht fraai op is, en he

daar van samenstelling en kleur al algemeen harmonieus en frisch mag worden genoemd. Ook de heele omgeving van de zwemmende eend op pag. IX is gelukkig, en dan volgen X en XI als zeer goede: pag. X vol lekkere buitendagruimte in dat bonte hoenderpark, en pag. XI in de linker partij, waar de donkere eend bij de rhododendron staat, getuigend van weer een anderen kloeken kant in het talent van den teekenaar.

Op XV, waar de lucht onbehoorlijk mislukte, is onderaan de aktie van het dolende leelijke jonge eendje buitengewoon gevoeld, — terwijl de vlotte, en van karakter echt Hollandsche prent op pag. XVI en de expressievolle XVII juist van die kwaliteit zijn, die men in heel het boekje zou willen opgehouden zien. Maar nadat dan in de volgende vluchtig uitgevoerde prenten — tusschen goede dingen als de eend in de bijt en de trekzwanen in de lucht — het gehalte te vaak beneden des teekenaars eigen peil zakt, is het of deze van den boekjeskijker geen afscheid heeft willen nemen, zonder nog eens te laten zien, hoe hij zelf wel voelt dat het eigenlijk zijn moet.

Want dat is het verbeelden van een faze in een verhaal, dat is het verwerken van het geziene tot een sierlijk beeld, dat is wel het komponeeren van een prent, wat hij doet op de slotpagina (jammer dat de kleur daar nu juist minder vol en fijn is), waar tusschen allerlei pronkende bloemen, de jonge zwaan den fraaïen kop tusschen zijn vleugels steekt, zich bedremmeld op één poot stellend, na zooveel plagerij verlegen met het verworven geluk.

Dit blad en het titelvignet op den omslag van de proefexemplaren hebben, wat aan de andere wel eens te weinig geordende tafereelen in het boekje ontbreekt, datgene namelijk wat men eenigen beheerschten stijl zou kunnen noemen, en waartoe de heer van Hoytema ongetwijfeld zal zoeken blijvend te geraken.

Want iemand als hij behoeft niet bang te zijn zich wat an te pennen. Van nature toont hij een frischheid en royaliteit die hem niet licht zullen begeven, — die integendeel bij

meerder samentrekking slechts aan kracht van uitin
winnen.

De franke vinding, de rake kijk op de dingen,
nepen voordracht, en vlotte behandeling zijn v
teekenaar vooral, de nog wel te beschaven en te ko
kostbare eigenschappen. Er is iets van dat opene,
dat gezonde in hem, dat aan niets minder dan aan
gelukkige talent doet denken van Randolph Cald
Caldecott der zestien onovertroffen picture-books
En met het noemen van dien naam moge me
zins aangegeven zijn, wat men van den heer Van
bizonders schijnt te mogen verwachten.

Wanneer de hoogst gelukkige ingevingen, die
pag. V, VIII, X, XVII, XXV, en XXX van zijn E
ontvankelijke zullen treffen, niet het puikste maa
middelde worden mogen van wat hij in zijn mar
wanneer hij er toe kome aan den bouw van
prenten, die uiterste zorg te wijden, die nu nog s
gedeelten is besteed — wanneer hij door dat
harden, waartoe het uitzicht op een mooi doel o
prikkelt, den verbazenden stap vooruit van zijn vo
tot dit tweede gedaan, nog weder eens eenige ma
maken, — dan, wel dan zou ons het fortuin k
beuren, eerlang een bevoorrecht kunstenaar ond
hebben, die telken jare weder de donkere da
Kerstmis kwam verlichten met de velen vreugde
vrucht van zijn tot een heerlijk vast kunnen
gaven. En waarlijk, heeft — terwijl zoovelen, die
niet onbekrabbeld zijn van geest, angstig den we
te zoeken, welke in het duister voor hen geb
zijn — heeft dan de sympathieke teekenaar, d
maken van innig-mooie prentenboeken zoo duide
bestemd schijnt, ook al valt er thans op zijn werk
nog wat aan te merken, voorloopig al niet alle
zijn gesternte tevreden te zijn?

1893.

IN DE MUIZENWERELD.

Van Hoytema schijnt dit jaar niet naar den wensch der vele oprechte vrienden van zijn werk, op het appel te verschijnen. Men hoort van een Engelschen herdruk van zijn Jonge Eendje, — een in een nieuwe proeve weder verbeterde verschijning van zijn frisch en somtijds stout talent zou ons welkomer wezen. Het komt mij voor dat in deze lijn van Hollandsche kunst nog heel wat aan inwendig zuiveren en versterken moet worden besteed, vóór het passend mag heeten aan het optreden naar buiten op grooter schaal te denken. Voor een internationale wapenschouw acht ik de nieuwe Hollandsche illustreerkunst nog wel wat te onlangs uit den slof geschoten. Het mocht eens wezen dat men aan de overzijde van het Kanaal wat had vernomen van onzen goeden weet, van onze kunst-grage ›oekenkasten en drawing-room-tafels, van onze fijne neuzen... ›n dat men dan in handen krijgende wat van onze boekennarkt aan hen terug wordt toegezonden, ook in anderen ›in, dan wat onzen gemeenen handel aangaat, van ons de ›edenkelijke getuigenis op de lippen zou nemen, dat

> the fault of the Dutch,
> is giving too little
> and asking too much.

De zaak is inderdaad, dat wij in deze dingen nog maar ›an een bescheiden begin toe zijn, — en als wij alleen

maar den omslag van Wenckebachs nieuwe l
aankijken, meenen wij al te mogen opmerken,
teekenaar althans dit zoo goed als iemand bevro
hij (onder de uit het Duitsch vertaalde opdracht
op te schrijven van het werkje, dat door zijn go
toch vooral, zeker zijn weg zal maken, dan komt
tusschen die der komponisten van muziek en tel
den uitgever, zoo diskreet als mogelijk, in kle
dan deze geteekend te staan. Dit schijne een
detail, wij gelieven het als kenschetsend te nen
wat het heele werkje door, van Wenckebach
dan het opdringende, het brutale, het luidruchtig
zullen — om hier een sprong te doen — somr
meening wezen, dat zijn muizenwereld wel wat
kon zijn uitgevallen. Ten onrechte evenwel, naar
Wij hebben van Töpfer en Busch, van Megger
Hengeler de zotheid bij vademen uitgemeten gel
ik zou niet weten waarom daarnaast niet ook e
opvatting van zulke verhaaltjes te illustreeren,
recht zou hebben.

De muizen zijn zonder een zweem van spo
achterpooten gezet, zoo studieus als gold het suj
groot gewicht, en terwijl hierin op zichzelve o
schuilt, geeft de bijna-droogheid van dit indere
smakelijke teekenen, mij meer idee van een vas
om op door te gaan, dan het de spontane l
en de verve zijn waarop menig ander van me
gaat teren.

Wij hebben in Wenckebach, wanneer hij zijn wo
een degelijk Hollandsch illustrator te erkennen,
waarschijnlijk niet in staat zal zijn het verlokke
ik op Neerlands bergen stond, of het lichtzuiv
boemgardekine van Jan van Brabant, of het st
daghet uit den Oosten eenmaal waardig te v
maar wij hebben in hem zulk een familjaar tee
begroeten, die onze door speurende boekenooge
meer gespitste ooren beter te vergaren volksrij

den eisch in prent zal brengen: een illustrator van Het huis van Adriaan, van de kikkertjes in de boerensloot en het groen groen knolleknolleland, van Joosje onder den trap, of Besje keek in 't knekelhuis. Van het slag der beide laatste toch niet zoozeer, meent men wellicht, omdat juist in het onderhavige werkje de figuren er opvallend minder goed dan de beesten zijn afgekomen, en toch zal dit als ik het wel begrijp geen bezwaar blijken, Al heeft hij ditmaal als hoofdsujetten de muizen nog aandachtiger gade geslagen dan hij het een vorige maal de planten deed, zoo is dit nog geen reden dat Wenckebach niet, zich inwerkende in een opgaaf van anderen aard, ook van kinderen en menschen iets eigenaardigs voor den dag zal brengen, want in dit werkje, waar hij zoo alle eer van heeft, vertoont Wenkebach die eigenschap die gemeenlijk in staat is vele andere vermogens te dragen, — hij heeft zich hier iets verworven wat men zonder grootspraak een vasten stijl van prentteekenen kan noemen. En een innig fatsoenlijke stijl als ik het zoo zeggen mag.

Ik heb dit boekje naast Engelsche van Batten en Ford gelegd, en ofschoon deze beiden veel meer voor niets ter wereld te teekenen verlegen staan, en vooral de eerste van hen bovendien in zijn figuren een gratie en een soort van distinktie weet te leggen, waaraan onze landgenoot vooreerst zeker nog niet raken kan, zou ik het op den duur toch meer op de eenvoudige goede trouw van Wenckebachs trant dan op de weelderige en meer gesatineerde handigheid van die wel is waar nog maar tweederangs-Engelschen voorzien hebben.

Tel ik de al te matte onderhelft der nog ietwat Voor-'t-jonge-volkje-achtige kopversiering van het eerste hoofdstuk niet mee, dan zijn de illustraties van dit boekje al doorgaand goed. De teekenaar pakt niet uit en laat niet blinken en versmaadt de virtuoze kunstgrepen, om recht op den man af het zijne te zeggen, dat in wezen nog al zoo wel als in schijn, beeldend is met egale kracht.

De bewerking van elk der vijf hoofdstukken met een

groote teekening en een titelbanderol er bover
georneerde beginletter, en daarbij aansluitend de
regels kapitaal gedrukt, met verder een duideli
naar vulling der moeielijk tot een geheel te schikk
en met aardige sluitvignetten, dit is uitstekend. Als
merking gedeeltelijk op den tekst te maken, mag h
dat ook het eerste hoofdstuk een ondertitel behoord
en dat die van het vijfde niet zoo buiten verhouding
zijn. Maar wat zijn de zeer afwisselende groote
met overal de uitstekend van begrip geteeken
frisch en verrassend gevonden van kompozitie.
van het hol met de droge wortels afhangend in
achtigen doorkijk op de allergezelligst bouwd
muizenstad is een lust om te bezien. Het mast
met de verbaasd belangstellende muizen-massa e
en het knusse straatje er weer achter is van o
nauwelijks minder. Het koncert is onberispelijk,
het krommende holle pad langs reusachtige pa
opsluipende stoet muizenjagers is van een komple
alleen den zeer veeleischenden iets te begeeren ove

Ook in de kleinere teekeningen is de onschu
van het een weinig in den trant van Through
king-glass en De kleine Johannes opgezette
met veel talent geïllustreerd. De larmoyeeren
burgemeester op zijn paddestoel buiten op den
zoo goed als het hoeft. In de doodsklok-luiden
op een aangegeven iets uit den tekst met kostelij
doorgegaan. Het vrijend muizenpaar op den pa
aardiger dan de van studentenkamers populaire
den hond op den vonder van Piglheim, waar het
doet, en ik zie niet in, dat de leuke en onov
luchthartige Caldecott in A Frog he would
go zijn dronken dikken rat wezenlijker danse
het Wenckebachs in kalmen kadans polka-trippen
doen, — terwijl het misschien ook aan de oms
dat wij muizen al minder vaak dan honden dru
kunnen gadeslaan, te wijten is, dat de muize

bij den klassieken lijkstoet van The mad dog in kracht van uitdrukking belangrijk moest achterblijven.

Doch bij welke kunst van vreemden dan ook dit werk nog geheel of gedeeltelijk moge verbleeken, het dient gezegd dat wij op het oogenblik in Holland niemand hebben die in het soort iets beters kan, en dat, zooals het daar ligt het boekje van Wenckebach, — al blijven onze verwachtingen voor de toekomst ons dwingen het voldaan nog terug te houden — in overvloed stof biedt tot dankbaarheid.

1894.

STRAATLEVEN GETEEKEND

Bij den heer Tersteeg in Den Haag (firma Bousson
mocht ik dezer dagen eenige teekeningen door Isa
zien, grootere en kleinere zwartkrijtstudies van
damsche gezichten, die uitmunten door iets zeer
dat, ofschoon alles hier in een verder stadium
opmerkelijkerwijze toch vrijwel aansluit bij zijn va
vaak al zoo sterke eerste dingen van tien jaar gel
is nu vooral het grootsche, het stoute, het fanta
het droomerige in de beweging der straten, de ui
waarvan Israëls nastreeft met een volharding, die
al van zeer goede huize is, de volharding van een
ernstig talent. Zijn mooie aquarel, een paar jaar
Arti geëxposeerd, deed den jongen Israëls reeds k
iemand, die zich spitst op de uitdrukking van het
straatleven.

Van het flaneeren over grachten en pleinen is
te brengen. De voortdurende onvoldaanheid die h
op straat, bij vleugen en op kansen, den teekenaa
is in stede van hem uit het veld te slaan, hem slec
tot van nieuws ontginnen. Met een schetsboekje en
krijt stelt hij zich op aan den hoek van een straat,
hij zich een enkele maal voor een venster dat uit
een verrassend gezicht geeft, en de studies, die hij z
aldoor voor zichzelf zoekend en noteerend, voo
brengt, hebben buiten elke gewildheid om, de voll

van een stil waarnemen, dat zich zoo voor niets op stelten zet. Ik geloof vast, dat de bedoelde teekeningen maar bij toeval en half tegen den zin van den maker, in lijsten terecht zijn gekomen. Zij dragen de sporen van op het atelier te hebben geslingerd, van met misschien honderd diergelijken veronachtzaamd, van in de buurt van tubes verf en onder den voet te zijn geweest.

Het doet er weinig toe, ofschoon er iets rijps, iets tonigs door over het kale papierwit is gekomen, — maar het bepaalt de warmte van waarneming, die er in schuilt. Wat er moois zit in dit werk is als vanzelf, is onbewust, — het is niet met ophef voor ons vertoond, maar het heeft het hartstochtelijk nauwkeurige van het werk van een dagboekschrijver, die door niets dan door de groote verdieptheid in de dingen zijner gezette belangstelling zich gaan laat.

Twee groote teekeningen, uit de hoogte genomen, geven een neerzien op netten van grachten, straten en bruggen die saamvallen in een vreemd stel van hoofdlijnen, een wriemelen van licht- en zwartplekken van de vele menschenfiguren, die door elkaar bewegen. Maar ofschoon hierin misschien iets nog grooters is gewild, iets van het grandioos-spookachtige van het groote-stads-bestaan bij avond en duister, bijna epiesch gevoeld, zoo schijnen mij toch eenige kleinere schetsboekblaadjes van wat intiemer aard, bepaald zuiverder van uitdrukking.

Het zijn daar in den open dag, pleinen en grachten, die de teekenaar verdiept en scherp heeft aangetuurd, terwijl, zou men zeggen, het snel noteeren van de hand achteloos ging, schuivend met een kantje krijt, dat zich scherp slijpt op het papier, tot het snedig en ragfijn, in nerveuze krasjes, de gespannen observatie niet pijnlijk maar zeer willig volgde. Het zijn vooral de volle achtergrondjes, die in hun droomerigheid wonder-subtiel zijn, terwijl daarbij de voorgondfiguren, aangeduid met breede, expressief slierende lijnen, het fijner getimmerte van zoo'n staand brok stad nog pittiger maken, nog krasser, nog meer gepeperd van een doordringende levensvolle poëzie. En het geschuif, het gewroet, het gewisch,

het gefoezel en het gekras van al die toch groot
teekenende lijntjes, geeft een kieur als van een ets
uit lijnen met braam: energiek en teer, bindend en
een geheel wevend van rijke en blonde werking.
precieuze van het aanzicht is toch niet het meest
van dit werk. Het voornaamste is dat Isaäc
huizenmassa's en figuren en straatvlakten en schu
den prikkelenden stadsadem voelt, begrijpt, als geen
en daarom zijn die onbevangen teekeningetjes
omdat ze in dat doorgaande begrip, van doen zoo
zoo levend, zoo door en door echt zijn.

1894.

BAUERS ETSEN BIJ AKEDYSSERIL.

Men zou verkeerd doen met te zeggen, dat Bauer juist het prachtig-dramatische uit den kern van Villiers' ongemeen weidsche vertelling heeft in beeld gebracht. Zijne acht rijk-doorwrochte etsen geven er veeleer een akkompagnement toe, maar dan ook niet een doorgaande begeleiding, in den tred heel de muziek volgend, doch meer als het werk van iemand die, luisterend en zich overgevend, zich opeens vervoerd laat meeslepen in een vrije vlucht van stoutmoedige parafrazen.

En zoo geeft de teekenaar ons niet uit het verhaal het wonderschoone herderskind te aanschouwen, gelijk de koningszoon Sinjab het eerst hare heerlijke verschijning ontwaart, wanneer zij zich de voeten baadt in de woudbeek. En weder laat hij niet Akedysseril zelve zien, zegevierend staande op haar ontzachlijken zwarten olifant met le vergulde slagtanden, onder den door vier speren gedragen roonhemel. Niet, hoog van gestalte, de trotsche vorstin van Habad met zooveel ontzetting de fluisteringen aanhoorend iarer geheimzinnige spionnen. Niet de vermetele heerscheres loldriftelijk met een oorlogswagen den somberen toegangsaan oprennend van Sjiwa's tempel, de slangenbezweerders e voeten slaand. Niet Sinjabs sidderende weduwe, de reden opgaand van het noodlottig heiligdom welks hoogepriester zij te vervloeken onderwond, Niet de bovenmenchelijke vrouw, in bezeten overmoed zich opstellend tegen

den afschuwelijk onbewogen machtigen fakir. En
eindelijk de goddelijke omhelzing der beelden van
en Yelka, in hunne liefdes-opgetogenheid zelve
gewijd!

Trouwens wie zou in trillingen van lijn, in e
vorm, in beeldende fantazie, zoo zeldzame verl
van koninklijke tafereelen kunnen geven, naar
eenige Delacroix zelf in zijn meest orkestrale o
beweging en kleur en majesteit te vergeefs zo
gereikhalsd!

Men zou het werk van Bauer slecht verstaan
op te nemen als een strikt illustreeren der grandioz
van Akedysseril.

Ziehier eenvoudig een zeer zeldzaam talent:
bevolkt met drommen van uitheemsche gestalte
zachelijke weelde-verschijningen, een brein dat me
opgaat in het zeer vervaarlijke, een fantazie di
heidsdronken verkeert met de schemerende prach
vergane tijden en ongekende landstreken, een in
uit huiverende droomen alles voorvoelt wat po
schitterend, wat majestueus is en groot. Zouden
de duizeling van Villiers' superbe schilderingen
roes geven, een koorts die zelve beelden voort moes
in eigen taal met pijnen en lusten geuit?

En zoo is het dat Bauer, toen hij onder de
geweest was van de geweldige vertelling, deze ver
decors, met fellen hartstocht en met artistiek
heeft in prent gebracht: samenstellingen, die hoe
ook en bovenwerkelijk en summier, in een o
wirwartechniek onder wonderlijk fijne verborgen
naaldgespeel nog menige gratieuze figuur en menig
echt gebaar ondergeschikt houden aan den welb
luister van het geheel.

Het is de beweging van de onrustige stoeten i
sche straten, -- het is de pracht der voorple
groepen van koepeldaken en torentoppen, van b
baldakijnen, van kolonnaden en tempeltinnen en

telijke afgodsbeelden, — het zijn de huiveringen der schaduwen om de echoënde zuilen-alleeën heen — het is de verschrikking der architekturen en de geheimenis der donkere tempel-ingewanden, die hij in ver doorgevoerd benaderen van vormen, zoo vreemd aanschouwelijk wist te maken.

En nu: Al bewonder ik de treffende lijnafwisseling waarmee de zwijgende staatsie van Benares' gewijde kaden is verbeeld; al verbazen elders mij schoonheden in het geroezemoes der chaotische stratenbevolking; al prijs ik het majestueuze van het tafereel dat de verdeeling van Elefanta's buit in lijnen zette — vorstelijk staan de vizieren boven aan de treden van het paleis, kwistig aan de voeten waarvan de schatten liggen uitgespreid, terwijl vleiend Oostersch een der drommedarissen vooraan zijn langen nek liggend koestert waar even de bodem schaduw biedt, — al voel ik door die prenten heen het krijgsgerucht, den zwier en de overdaad der bonzende oorlogspracht, en zie ik er de voorname grilligheid in, de kolossale weelde van monstertempels en reuzen-paleizen, zoo lijkt mij het kostelijkst toch van al de grandeur van die eene ets, die in den duisteren tempel van Sjiwa, doet opzien tot het huiveringwekkende beeld van den veelarmigen barschen God der verdelging, hoog troonend in donkere onbegrepen vormen. Daar, meer nog dan in de subtieler doorgevoerde prenten, ziet men Bauer met waardig vermogen den zwaren tred begeleiden van Villiers' superbe frazen. Dat althans is der eenige Akedysseril waardig, want dat dan waarlijk is somber en schoon.

1894.

BOEKVERSIERING VOOR DEN
BRECHT.

Hèt begin van een nu reeds veelszins eerbie
uitgave.

Wanneer het mij werd opgelegd met een enk
te bepalen, waarin de groote waarde schuilt van
versiering dezer veelbelovende editie, — of zij in
plaats oorspronkelijk, dan wel eigenaardig, dan
vuldig, dan wel rijk, dan wel schoon moet v
noemd, — dan zou ik wenschen te verklaren, da
deze kwaliteiten er veilig in kan roemen, maar da
bovenal uitblinkt door overtuiging.

Het is geen kunst om te behagen, geen bloemri
ziteit, geen vernuftige vinding, geen streelende s
schikken, die ons hier een wijle gevangen houdt,
is vooral de kracht van een groot en eenvoudi
ginsel, die wij er vruchtbaar in zien: het begins
de versieringsvormen de geestelijke waarde va
geheel in het samenstel te doen uitspreken na
evenmaat.

Vormen! — is er één woord welks algemeene
is ontaard?

Is niet elke lijn, elk gebaar, elk woord, elk ve
ritus, in wezen louter de veraanschouwelijking
geestelijks daarachter, — is niet in haar oorsp
vorm slechts de spontaan geworden idee: het
zelve, tot kristal geschoten? Doch — dit overw

wat moet er een wereld van misverstand in den weg zijn getreden, wat moet er een wangroei gekomen zijn in het organisme der vormentaal, wat moet er een slecht verstaan hebben geregeerd aan de eene zijde en een bederf en spel en onoprechtheid aan den anderen kant, vóór zoozeer datgene wat men de eenheid van vorm en inhoud heeft genoemd, verbroken werd in alles, dat de spreektaal het woord vorm zelf kon gaan bezigen tot het aanduiden van wat bij uitstek zonder geest, zonder beteekenis, zonder waarde is.

Dat de versieringskunst wanhopig verloopen lag, hebben er velen ingezien, en met kennis, vernuft en smaak is alom wel naar verbetering gestreefd. Maar het verlangen naar gezonder en schooner vormen moet ijdel blijven, wanneer men niet zeer beseft, dat het groote euvel gelegen is in het aanplakken van buitenissige fraaiheden, en dat alleen een met toewijding en talent tot zijn waarde brengen van grondslag en samenhang, het verhevene dat teloor ging kan doen wedervinden en laten herbloeien in duurzaamheid van eeuwige afwisseling.

Het zelfstandig zoeken naar wetten eener organische vormentaal, zal men in onze dagen, waarin niets van een direkt overgeërfd voelen ons ruggesteunt, intusschen moeten paren aan de fundamenteele studie der groote kunst van vroeger tijden. Want daarin ligt het juist: dat het begrip der vormen als sprake van algemeenen zin, niet gekomen is uit het brein van enkele begaafden, maar dat, evenals de woordentaal, het goede ornament door de intuïtie van onbedorven geslachten geboren werd, en dat al kan elkeen die algemeene taal op zijn beurt dwingen tot eigen en onbekende effekten, men beginnen moet zich in haar organisme weder in te wijden.

Dit geldt niet minder dan voor alle architektonische en ornamentale kunsten, voor de kunst der dekoratieve boekverzorging. Er is met de boekversiering gespeeld, geknoeid en gekoketteerd, zoodat zij al zoozeer als eenige kunst van kompozitie en samenhang beneden het dragelijke is gedaald.

Derkinderen behoort tot hen, die dit zeer hebbe
en met een ingeboren en zuiver begrip is hij, daa
gaande met enkele andere nobele zoekers, aan
getogen om het betere te doen, in hare archi
kunst van vroeger bestudeerende zonder hare
volgen, maar zijne intuïtie aan haar rationalism
Dat is, wat ik gezegd heb de kracht uit te
dit zijn werk, de kracht eener vruchtbare overt
Dat daarom in de verblijdende verluchtingen d
hoog-deftige aflevering iets absoluut volkomens
ligt, — niet ik zal het beweren. Tegen den
maakt één man niet op eens iets in de plaat
heel een beschavingswijsheid zou moeten dikte
wanneer men overweegt hoe hier gewerkt moe
grootendeels met de door ons brutaal kommerci
dorven materialen, — als men bedenkt hoe een
eendrachtig samenwerken van papiermaker, l
boekdrukker, lithograaf, ontwerper, zinkograaf,
het beste beoogende, bij den tegenwoordigen
zaken feitelijk nog tot het onmogelijke behoort,
nagaat hoe ook de teekenaar, voor zich en bi
houvast een heel nieuw veld van werken bego
ieder voluit bekennen dat hier een glorieuze
gemaakt met een werk, zoo goed als niemand
kon verwachten, en zooals door de besten in
rijker kultuur nog niet beter geleverd werd.

1894.

VOERMANS TEEKENINGEN.

De firma Buffa deed er wel aan, met verleden maand in Arti een verzameling van Voermans teekeningen uit vroeger en later tijd saam te brengen· Te hooi en te gras had men n de laatste jaar of vijf, aquarelleer-proeven van dit ernstig alent wel kunnen te zien krijgen, maar tot een algemeen egrip van zijn doen en laten in deze was men vóór bedoelde xpozitie toch niet recht in staat, — zelfs niet al had men met usschenpoozen bijna al die aquarellen in Buffa's achterkamer eeds met aandacht kunnen bezichtigen. Want de waarde van en doorgezet zoeken als van dezen teekenaar moet men niet epalen naar het rezultaat van het oogenblik, belangrijk is ooral de lijn, die men door heel dit werk ziet gaan. En zoo an het gebeuren, dat ook een enkele teekening, die in de and op zich zelve gezien ons niet bevredigde, in de reeks eschikt, het hare bijdraagt tot beter verstaan van wat den aker in heel zijn rustig streven drijft.

Er is door bijna heel Voermans werk een aarzelen te ien tusschen zachtheid en kracht, tusschen het teergevoelige an zijn gemakkelijker doen en het besliste, dat hij zich met eerder stoutheid droomt. In zijn oudere aquarellen scheen e zachtheid overwegend: waar hij al eens sterker stralend ilde worden, daar lukte die luister hem niet te best, en aar hij de schaduw dieper zocht, daar geviel het, dat zij oe werd en gestopt. Het best spreekt er de teerheid in fijner tegenstellingen en donziger vloeiing, en de ver

doorwerkte waterverf voegt zich bij hem vaak t
van kozende weelde, van suizelende bekoring.

Doch er bleef in dat delikate werk een zeker g
onklaars, bijna wat kokets, dat aan de toch zo
zuiverheid misdeed. En dit wel ziende gordde Vo
aan tot het uitdrijven van dat kleiner-behagelijke, d
precieuze, en hij ging allengs rustiger zien: voo
grooter, — hij won aan eenvoud en stelligheid
Ik geloof, dat hij ook ernstig nota nam van
sommiger Fransche synthetisten, maar toch bleef
van in zijn werk kwam, in de lijn van zijn eigen no
evolutie. Trouwens een Hollandsche schildersnat
zijne kon, naar ik mij voorstel, met de belang
esthetiek van die Franschen, die een schilderij
ideëele bazis verlangen, slechts betrekkelijk zijn v
Het is al een ouder landschapschilder uit de s
Barbizon, die eenmaal heeft gezegd, dat de ide
schilderij gebazeerd dient te zijn in de aandoening
zooals een boom alleen den hemel kan inreiken
hij hecht met den wortel in de aarde zelf gevest
nu weet ik wel, dat dit te absoluut gezegd is en
schilderkunst althans geweest is, die wel zuiv
abstrakte idee geboren en uit het weidsch verkon
die idee machtig geworden is. Maar wat baat het
dezen stand van zaken terug te verlangen, wanne
het groote wat naar vertakking van alle geestelijk
te prediken zou wezen, levend onder de mensche
want niet in het verloren paradijs heeft men he
land te zoeken. En het is in elk geval niet on
wanneer ik durf getuigen, dat een kunst als uit
natuur moet voorkomen, werkelijk alleen door met
zien kan worden gevoed. De schilder van die b
vaasjes en van weder bloemen in vaasjes, van
weiden en van weder die strakke weiden, is alle
buitenman en een kijker en het werk van zoo
niet van een idee uit maar van een vlottend ge
het geziene vereenvoudigen en veralgemeenen, het

voorbijgaande vatten in effen tafereelen, dat voelde hij, na jaren buiten gewerkt te hebben, wel zijn weg naar beter te zijn. Hij verbant dan beslist de zachtheid van vroeger, om een strakke dofheid na te jagen, en zijn werk wordt er slechts breeder, ruimer, opener, gezonder mee.

Hij wint nu voortdurend in het benaderen van wat even-redig, klaar, hoog-rustig is, en in zijn statig geformeerde rozen, in die fier gekomponeerde wolkenrijen, in die fijn-starende paardenkopjes en in die rythmiesch grazende vaarzen van de teekeningen zijner laatste periode, raakt hij aan zulke placiede natuuraanschouwing, als waaruit een kunst van veerkrachtig breed geluk te wassen staat.

Dat voor iets zoo puur gedachts zijn bereiken nog maar betrekkelijk is, Voerman zelf, die zich van zijn werk zeer rekenschap geeft, zal dit, dunkt me, beter beseffen dan iemand. Dat hij uit zijn laatste landschappen het heele, wel eens ietwat geverfde van zijn groen, het opgeprikte van de voorgrond-loovertjes, het even soms door habiliteit nog redden van wat aan gaafheid te kort schiet, alsnog heeft te verwinnen, wie van ons zou recht hebben, hem dit als verwijt te doen gelden.

En dat, bij weder grooter meesterschap, hij over de stelligheid van die stugger aangelegde plans, weder iets van de blozende teederheid zal weten uit te gieten, die hij nu, in onzuiverder staat, zoo juist met moeite uit zijn werk gebannen heeft, dat hij de nieuwe kracht met de ingeboren gevoeligheid eenmaal harmoniëus zal weten te huwen, dit blijf ik hopen met geduldig vertrouwen.

1894.

IN ARTI.

In Arti vraagt de ditmaal tot voorzomer
verschoven voorjaarstentoonstelling, de aandach
bedaarde kollektie teekeningen. Alleen de royal
slaan er uit dezen band, maar zelfs de eens
volgelingen van dezen laatsten der groote kleur
schijnen hun impressionisme te herzien. De ouder
meesters zijn afwezig, of doen alleen met een v
van zich spreken, En Kever met de Amsterdam
pilaren van het landschap, Bastert en Poggenb
hun vlag getrouw, — met bedaardheid. Heel
verder niet. Het streelt mij dat de Josselin
deugd in iets anders dan het streelende zoek
teekening van Haverman trekt eveneens aan
en in het kindje is iets intiem scherp levends
met een fijner gevoel dan dezen geestigen teeke
regeert. Niet zoo knap maar onschuldiger is he
Wally Moes door een goed geteekende Larens
laat omhoog houden, en de stille deugd daarva
het opblikkende meisje van haar groote teeken
is het brooze van het diep doorziene dat in
werk zoo bekoren gaat. Het is niet zoo goed,
een idee van hetzelfde in een kindersnuitje en e
bakkes op twee etsen van Henriëtte de Vries,
rigens alles daaromheen al te grof en ongevo
Een andere ets, van Graadt van Roggen, is

voudig en gezet gedaan, maar het geval is nog te leeg,
wijl ik de etsen van Van der Valk eer te vol zou noe-
n. Maar er is in zijn bloemen een voor hem nieuw
verheidszoeken, — jammer dat in zeer aardige gedeelten,
r de rauwheid van den achtergrond, de mate van zui-
heid dier bloemen slecht valt te bepalen. Grooten een-
d van natuuraanschouwing proef ik in een krijtstudie
Vlaanderen, vooral in de takkenwrongen en de aan-
htig gevolgde schutting. De schemeravond van E. Koning
daarnaast hangt, is lang zoo onbevangen niet, maar
streven naar het verantwoord expressieve is er echt
echt het zichzelf omgooien, dat ik nog sterker in Verster
ekteer, omdat hij nog steviger stond. Ik weet wel dat
zelf in lijn getrouw kunnen blijven nog grooter kon
, maar zou dit toch niet absoluut volhouden wanneer
voor de teekening van Kamerlingh Onnes hier sta. Wie
alleen moet doorgaan, maar verder dient te komen in
hij nu doet is Jan van Oort, want hij beschikt over
niet te versmaden genoegelijkheid. Alleen, zijn dingen
nog niet prim, en niet aardig genoeg. Hij kon ook een
je gebruiken van wat van Hoytema meer heeft, ofschoon
deze nog wat de vreugd mist van die lenige penlijnen
het voornamer werk van Dijsselhof dragen. Rest mij
— want van de benauwende nummers wil ik zwijgen —
teekeningetje te noemen dat zeker verre van meester-
is, maar waar ik juist een groot zwak voor voel. Ik
wel bekennen dat de Achterbuurt van 't Hooft het vat
nij gehad heeft van wat niets anders in deze verzameling
nocht; door onschuld van gevoel mij te ontroeren. Dit
et bedaardste van heel de tentoonstelling, maar bedaard-
is kunst, zou ik zeggen.

94.

ETSEN VAN ZILCKEN.

De firma C. M. van Gogh te Amsterdam gee
feuille met een vijftiental etsen uit van Ph. Zi
landschappen door hemzelven uit zijn reeds ta
gekozen. Het is nu reeds een jaar of tien, da
werk liet zien dat van den beginne af aan,
het etsen bij ons weer algemeener ingang von
iets eigenaardigs onderscheidde, iets dat niet a
gevende meesters van de moderne etskunst: B
Jacquemart, Rops, Seymour Haden was ontleend,
Zilcken korten tijd leerling van Mauve was, e
de wereld door zijn werk als van iemand di
van het Hollandsche landschap leeft, zou herke
min zeer op de schilders van de Haagsche school
van welke ook in het voorbijgaan het etsen hadd
geinspireerd was. Het luchtig-teekenende van ets
had hij van niemand af te zien, het zat hem
en dit zoozeer, dat men zich in geen ander m
heer Zilcken geheel thuis kan denken. Het etse
een vlug opschrijven met buigzaamheid en t
zonder gratie, het is een kriebelend komponeer
lijnen ietwat spichtig geïmprovizeerd, met in
dingen veel meer gevoel en kennis dan de on
van sommige partijen zijner zwakker produkte
verwachten: een meegekregen gevoel voor het e
lijke van de geëtste lijn, en een niet geringe

etstechniek in heel haar omvang. Mij schijnt van de
en in dit album, ofschoon ik in Where the wren nestles
ranke en gerijpte ordonnantie waardeer, ofschoon ik het
rdige van Near Brussels erken, en het verre van
nlijke en evenwel studieuze faire in Pont Neuf, evenals
beschaafde, teere van The Bièvre te schatten weet,
mij schijnt het beste van het hier gebodene, dat ik
enwel niet verzekeren durf stellig het beste te zijn in
ckens oorspronkelijke produktie, het middengedeelte van
Old House, waarin een volheid, een frischheid en een
bevangen raakheid te bekennen valt, als welke Zilcken
bij het later uitgroeien van zijn vaardigheid en zelfs
zijn beste reproduktieve etsen in elk geval zelden heeft
eikt, maar die ik den maker van dit ongelijke kwaliteiten-
rk wel tot zijn vaste peil zou willen toewenschen.

894.

NIEUWE LITHOGRAPHIËN.

Na Rochussen en Allebé had bij ons alleen I
met groot talent op steen gewerkt, maar het zeer ve
waartoe dit teekenen voor direkten druk zich le
na dezen niet door nieuwe teekenaars benut, totd
weder eenige jongeren zich aan het lithografeer
onder welke vooral Bauer dadelijk door bizondere
kelijkheid uitmuntte. Sedert hebben Derkinderen
nemende voornaamheid, Holst met lenigen smaa
Hoytema met stoute direktheid den steen bete
kan men zonder grootspraak van een algemeene
der lithografie ten onzent spreken.

Van Hoytema zond dezer dagen twee vrij gro
teekeningen in het licht, getiteld Oud- en Nieu
uitstekend zijn frisch talent karakterizeeren.

Oud-jaar zijn twee nachtuilen, zittend in een
vroren boom, waarboven uit in de pikzwarte
trek zwanen heenvlucht.

Nieuw-jaar is daarbij als de mildheid van
lichtende statie ontplooit in het front een pauw
en een andere pauw op een boomtak gezeten bij
neerbukkende haan het komende licht toekraait,
weidschen staart afhangen naar beneden, waar
verbaasde eenden het wonder bezien, en de pa
oogen zich tot rijken voorgrond mengelen met d
dos van een kalkoen en het gevleugel van de
vluchtende nachtuilen.

Meer dan de eerste is deze lithografie fraai van vinding, tig doorgevoerd van schikking, vrij en vlot van veel-rmogend doen.

Doch wie nu in ééns zou willen overzien wat wijdte van ler de lithografie in hare verschillende bereikbare effekten biedt, hij behoefde slechts naast deze royale prent een g niet in den handel gebrachte) omvangrijke steenteekening Roland Holst te leggen, waarvan mij de proefdruk zoo st onder de oogen kwam.

Hier is niets aan het spontane gelaten, doch juist alles gvuldig gekweekt in teedere reflektie. Een sentiment in vroegere lithografie „Mélisande", aangegeven, is hier t smaak tot veel verder uitdrukking gebracht. De ver-zend doorwerkte steen is als een zacht stramien geworden ar fijne droomerij van grijs gesponnen lijnen, egaal haar nd-droef lied uit zingt.

895.

BOEKVERSIERING.

De heer Berlage, die architekt is, getuigde d
(Tweem. Tijdschrift Juli jl.) sprekende van het
Derkinderen, niet zonder ruiterlijkheid: „een sch
getoond behalve den eerbied, ook meer begrip
van architektuur dan de architekten zelve," — e
het door Berlage aangekleede Gedenkboek van de
spoorweg kennis neemt, moet alras bemerken
architekt, de daad bij het woord voegend, in de ee
zelf bij den begaafden schilder ter school is w
De beginselen naar welke hij een pagina als een
geheel inricht zijn dezelfde welke hij, in zijn me
aan den Gijsbrecht, Derkinderen heeft zien toepas
letterlijk: de beginletters, door Berlage voor di
teekend, zijn ongeveer varianten op die zeer def
onze hooggeschatte vriend voor de rijke uitgave
Bohn bezorgd heeft. Niet wij zullen hiervan B
grief maken, — integendeel. De idee dat een blad
een hecht geheel zij, waarvan samenhang en indee
te worden gerespekteerd, om ze als schoonheid
mogen benutten, kon dunkt ons moeilijk te zeer
worden aanvaard. En ik kan het slechts heucheli
een ernstig man immers ook door mij loffeli
opvattingen met vrucht tot de zijne te zien m
vrucht? Of dan het door Berlage opgeknapte bo
bepaald sukces moet worden genoemd? Wel, ik

t nog wel beter kon, maar dat hij bij dit waarschijnlijk
oedvragend werk van eigenaardigen eisch, voor niet
aanzienlijke moeilijkheden kwam te staan.
Vooral het goed vatten van de mechanische portretten in
iamentlijsten is van huis uit al vrijwel een onmogelijkheid.
e kan de door brutale retouche opgeflikte, maar toch altijd
o zoetelijke lichtdruk van een opname naar de natuur
k maar het minst harmoniëeren met een welgeordend
iament. De strakke sierlijsten om de jujubesachtige foto-
ımmen heen, konden slechts het min harmoniëuze effekt
n vroolijke wimpels op, met verlof, even zoovele stinkende
ıschuiten maken.
Een bezwaar dat Berlage, dunkt ons, een volgende maal
:er zal te boven komen is de moeilijkheid om letters en
iament altoos hunne onderlinge waarde te geven. Bij de
ai en vernuftig ontworpen kopstukken voor elk der
oittels laat dit vooral te wenschen en komt het te veel
or, dat men de emblematische vullingsversierselen het
st ziet, en eerst daarna bespeurt, dat er nog letters
schen staan, die zich ook dan nog maar moeilijk laten
en. En zoo is er meer, dat stelliger goed bedoeld dan
komen opgelost is. Al hetwelk niet wegneemt, dat Berlage,
den flinken opzet van het geheel, en verder in menigen
ι, van deugdelijken zin voor de zaak die hij ter hand
n blijk geeft, — dat hij, meer dan dat, weder feitelijk
nt aan den dag legt.
Iaar heb ik het gedroomd dat deze sympathieke architekt
kinderboek geteekend heeft, van nog frisscher deugd
dit in niet zoo gansch gelukkige opdracht versierde
1? Och, of hij er dan toe komen mocht ons daarmee
s in druk te verblijden!

895.

TENTOONSTELLING VAN TEEKEN ENZ. IN ARTI.

Onnoodig te treuren over wat deze tentoonst oplevert, — er zijn in elk geval eenige zienswa keningen aan te wijzen.

Zoo dat groote stadsgezicht van Isaäc Israëls lijkertijd zoo ruig is en zoo fijn, al wil ik niet het de beste teekening is die hij maakte. Maar ju was ik in de gelegenheid een paar dozijn nieuwe van Isaäc Israëls te zien, die niet alleen getuig van zijn verbazende produktiviteit, maar juist afwisseling ook zoo goed datgene wat hij zo nastreeft deden verstaan. Hij wil het altoos fr bijna koortsig overrompelende van de buiten ons rollende werkelijkheid, hij wil het sonoor vo van de vluchtige vizie, de niet te formuleeren met heur eigen zwaai zelve, in zijn druk getui gevat. Geen tasten naar het achter den schij geen graven naar den wortel, maar met de vermogens van zijn rijk talent, wil hij voor alle zonkene geven, dat vervliegt als men het omcir doet in zijn rusteloozen geest het leven vooral in het levendige, en meer door vlieglicht van vla door durend smeulvuur geeft hij kond van w voelhoorns zijner perceptie kittelt en striemt en en zijn hooggespannen zinnen in furie zet.

Men kan dit alles bewonderen onder voorbeh

Men kan van meening zijn dat juist daarin het hoogste
ın menschenwerk gelegen is, dat het uit het voorbijstroo-
ende het blijvende kristallizeert, dat het albewegende het
ootst in placiditeit begrepen wordt, dat er iets wezenlijkers
s algemeeners, iets onvergankelijkers achter den schijn
r dingen te voelen valt, en dat de allergrootsten ons immers
en effen glans der eeuwigheid hebben geopenbaard.
Men heeft het recht dit te gelooven, maar men heeft het
cht niet, zijn ontzag te onthouden aan den heroïeken
rijd waarmee Isaäc Israëls najaagt wat zijn natuur hem
kteert het waardigste te zijn, men wordt gedwongen den
ın te bewonderen, die ongestoord voet bij stuk houdend,
gen zooveel in, met zulk een frissche taaiheid op de in-
raken van zijn talent blijft vertrouwen, ook daar, waar
na jaren werken nog niet op bereiken wil roemen. Ik
ı aarzelen wanneer ik, in de groote lijn der evolutie van
t Hollandsche schilderen, van Isaäc Israëls de rechte plaats
d aan te duiden, maar ik zou niet aarzelen, wanneer mij
der de na de groote Hagenaars komenden, om een per-
onlijkheid van ras, van karakter, van pit gevraagd werd,
zou niet aarzelen viktorieus dan op hem te wijzen.

Niets van dat al valt, naar ik meen, in het talent van
merlingh Onnes te prijzen. Er is zwak, er is voosheid,
dat teeren op wat hij eenmaal bekoorlijks vond, en er
een wanhopig halsreiken naar grooter vlucht van bedoe-
gen in het geven van weidsche titels aan onzuivere
angementen. Hoeveel opwekkender is het, Floris Verster
zijn ontwikkeling na te gaan, Verster wiens drie tee-
ningen hier ongeveer even zoovele veroveringen zijn:
ıcht van scherpgevoelig speuren van het bizonder geziene,
vijs van fijn doorwerken van het argeloos aangetuurde,
re vreugd voor onze oogen en kalme verheffing voor
en geest. Naast zijn krassen Winter, doet de evenzeer
ık-bedoelde Nibbrig al te flets en de van forscher adem
ielde Van der Valk wat zwaar. Toch zijn ook diens
lere teekeningen van het ernstigste der kollektie, en ik

zou daarbij ook den **Bloeitijd** van Vlaanderen rel
die aquarel niet een beetje verward was geblever

De lithografie van Moulijn is bij een sterken
het eenvoudige wellicht nog een weinig arm, maar
povere heen straalt een stille noblesse, waar Vel
wat van kon gebruiken, wiens zuiverheidswille
zeer in het formulaire hangen blijft.

Van Van Hoytema is het jammer dat hij hier w
vertegenwoordigd is, en mejuffrouw Van der Pek
liger bekoren als zij het duiveltje der aanstelle
wist te bezweren. Mij trekt dan zelfs het eenigszi
lijke meer, waar het als in het **Buurtje** van W
zich zoo prettig open en onopzettelijk voordoet,
bijna afgezaagde, waar het als in **Op weg naar**
Akkeringa weer met lust is opgenomen en tot
delijke vastheid van toon is verwerkt, — of het
hand liggend teekenachtige waar het Hanau zulk e
krijtkrabbel als die uit Katwijk doet neerschrijv
zeker het keurige, waar het als in de penteeke
Graadt van Roggen uit zoo goede trouw stamt.

Van Rink, waar men goeds van hoort, neem i
zijn **Avondstilte** geenszins op de hoogte is gek
wat hij beoogde.

Onder de vijf teekeningen van Gerard Muller zi
van den Binnen-Amstel in zekere lijn veel beter
ooit van hem zag. Zij munten dunkt mij uit door i
iets effens dat aan distinktie grenst, en ware het
de evenmaat dezer kompozities door eenig ver
habieliteit nog werd overstemd, zij zouden, gelo
uitmuntend zakelijk proza vergeleken mogen word
geval boezemt het eenig respekt in, iemand, die
lijksche energie besteedt aan de veelomvattend
stratie van een topzware zaak, evenwel de geleg
zien vinden tot het vertoonen van onmiskenbare vo
in zijn door zooveel gedoente kwantitatief allee
bedreigde produktie.

1895.

UILENGELUK.

Alles wel beschouwd is, vergeleken bij Het leelijke
ıge eendje dat twee jaar geleden verscheen, het nieuwe
ekje van Van Hoytema als weder een vooruitgang in
werk van dezen gelukkig begaafden teekenaar aan te
rken.

Want wanneer evenwel het laatste er in sommige op-
nten niet zoo aantrekkelijk uitziet als het eerste, eischt
billijkheid, dat hier de schuld van den teekenaar voor
deel op den drukker worde geschoven.

De steendruk van Uilengeluk toch is van een merkbaar
dkooper allooi dan die van het Eendje, — en zoo zou
n per slot ook het koopend publiek eenige schuld in deze
gen aanwrijven, of liever het nièt koopend, dat den
gever dwingt bij de verzorging van zulk werk een inderdaad
le zuinigheid te betrachten.

Want werden boekjes als die, waarmee Van Hoytema in
laatsten tijd velen heeft verblijd, nog algemeener dan
ns gewaardeerd, dan zou zulk een ruimer afname aan de
wikkeling van het Hollandsche prentenboek-genre ten
de komen.

ntusschen, zooals de zaken gaan is er in korten tijd
ote verbetering te konstateeren, en verlangens naar het
betere mogen er ons niet van afhouden, het goede aan
vijzen.

egt men de twee laatste boekjes van Van Hoytema

naast elkaar, dan valt er in de prenten van he
soms grooter forschheid op te merken, maar het
ontkend worden, dat die ook wel met zulke grover
werd bereikt als in zijn laatste werk bijna geheel
konden worden. Bij het Eendje meer krachtsvert
dat nog op meer bombarie gegrond, — een vaster l
net, maar ook een ongevoeliger, — opvallender gre
onder welke meer misgrepen, — sterker flikk
humor misschien, maar geen gaver werk. Er is
dit reeds onlangs, in van Hoytema's ontwikkelin
fijning te bespeuren die geen verzwakking is, —
de prenten van het oudste boekje nog wel eens a
zelfs aan brutale opgaven van intusschen geenszin
lithografiën deden denken, is hier zekere delikat
ging in het tot zijn recht brengen van het beoogd
merkbaar. De heele hand van teekenen werd so
zoo zou, terwijl er op de twee-en-dertig bladzijde
Eendje licht een dozijn als min of meer mislul
gelden, ik er bij Uilengeluk (gezwegen van d
doenden omslag, die schijnt te zullen worden ove
nauwelijks één als zoodanig willen aanwijzen.

De tekst is, zooals dat bij Hoytema's vroegere te
ook wel eens het geval was, een aardig gegeven, n
lang niet genoeg van gemaakt werd. In de ide
door het vulgus voor domooren en door wijzen
dragers van wijsheid gehouden vogels, die zoo o
baar rustig voor zich heen zien, boven het ge
kwaak en gekrieuw van hun bonter natuurgen
zich verdiepend in blijmoedige kontemplatie, — i
kon, ofschoon het bedenkelijk is de uilen zich, z
gebeurt, te doen verlustigen in pracht van zomerzo
stof te vinden wezen voor een aardige parabel. E
dan de magere zinnetjes zooals nu onder de pren
tot klemmende vierregelige versjes hadden kunnen
worden, dan ware het effekt van het gansche boe
twijfel zeer versterkt geweest. Nu staan wij

ıbevredigende van een ietwat armoedig libretto dat kwansuis
enst doet tot het dragen van alleen toch op zichzelf uit-
untende muziek.

Er is weelderige zomersche lekkerheid in die drinkende
ı etende hoenders (3 en 4) en een opwekkend park-ge-
ezemoes in de vechtende beesten die daarop volgen. Iets
ó fleurigs was er eigenlijk in het Eendje niet. En voor
te onbeschaafd geëqulpeerde menschen en viervoeters
t dat sprookje, krijgt men hier meer gratie in vogels en
anten en landschap in ruil. Als er het wat ledig-kokette
ıuwestaart-randie niet bij was, zou bladz. 7 een uitstekend
orbeeld van vlugge sierlijkheid zijn. Smaakvol van schikking
nd ik ook de teekening van de bijen bij de bloemen, maar
g ongemeener van vinding zijn toch de zoo doodeenvoudige
ent met de madelieven en rhododendrons, en de rijke
ene in het bosch, die waarlijk van een prachtige pittigheid
De met weinig middelen zoo goed treffende spinneweb-
ent, en de op het scherpe af strakgekleurde winter zijn
beide ook al bizonder gelukkige. En als ik dan de bladen
g weer eens omsla en gezien heb hoe uitstekend de
pressie van de uilen is, waar zij naar den pauw omlaag-
ken (10) dan vind ik toch per slot van alle goede prenten
drinkende hoenders en het bosch de bewonderenswaar-
ste.

En het meer gebrekkige? Op 2 en 10 en 19 was er
n den baksteen van den kaduken toren iets aardigers te
ken geweest, — het omslagblad, ook al moet men het
or in den druk mislukt houden, had ongemeener gekund, —
verzamelde vogels vóór de uilen zijn een beetje verward,
owel op 11 als op 18, en het onderste gedeelte van de
tprent (19) is beneden peil gebleven, terwijl voorts nog
slordige kleurrandjes om de prenten heen hun effekt
vaak missen. Ook blijft mij zoo plompe kombinatie van
en- en boek-druk mishagen. Maar dit zijn toch eigenlijk
inigheden, vergeleken bij de buitengewone kwaliteiten
ı het geheel. In Holland niet, en op het oogenblik mis-

schien nergens anders ter wereld, is er iemand d
in dit kader van werk verbeteren zal. Ik spree
bedrevenheid, van virtuoziteit, van techniek. Maa
dat de zin voor beesten-teekenen bij van Hoyte
zeer zeldzamen zin voor het landelijke voortko
Japanners vergelijk ik hem niet. Men wordt d
verleid, want zijne originaliteit is onbetwist. E
Van Hoytema vooral ook onbetwist zal blijven
onbevangenheid en frischheid waarvan zijn w
verkwikkelijke wijze getuigt.

Wat mij betreft althans, ik zou de bedenkinge
het vaak nog onvolkomene van zijn werk m
willen onderdrukt zien ter wille van de gev
dankbaarheid, die wij tegenover dezen teekena
hij ons een licht, een fleur, een levenslust w
brengen die wij ook nog buiten deze donkere w
zoo van noode hebben — dunkt mij wél zullen
te ontveinzen.

1895.

IN UTRECHT.

De in September jl. te Utrecht opgerichte vereeniging
oor de Kunst" stak met een warmen oproepingsbrief,
ertijd redelijk hard van wal. Men gordde zich vooral aan
et kunsthandwerk krachtdadig te bevorderen", en dat wel
oofdzakelijk door tentoon te stellen, aan te koopen, en
verkoop te bevorderen". Velen wier verlangens juist
de naar verruiming van het kunstkader reiken, zullen
ter bij het kennis nemen van deze plannen zich wel
s angstig hebben afgevraagd, waar al die „kunstwerken
elk gebied, voornamelijk ook op dat der versieringskunst
van het kunsthandwerk" nu zoo ineens vandaan zouden
nen, en hoorden zich misschien door de volkswijsheid
ontnuchterende woord toefluisteren, dat waar niet is,
fs de oppermachtigste zijn rechten pleegt te verbeuren.
j althans hebben in die dagen wel in stilte overwogen
men over de huid van een begeerlijken beer al wel zoo
statuten moet beschikken, wanneer het lieve dier, zelfs
neent men het aan den horizon heusch te zien opdagen,
h eigenlijk nog niet precies onder schot genaderd is.
Echter, toen het pitje bij het paaltje kwam, en de eerste
toonstelling, een van schilderijen, zou worden geopend,
enen de gemoederen allengs een weinig bedaard. Men
s om zoo te zeggen van de wolken op aarde neergekomen.
aldus werd, met meer grond onder de voeten, in een
rrede tot den katalogus, het doel der vereeniging ietwat

nader toegelicht. Het „krachtdadig bevorderen va
werd nu kortweg tot het kalmer klinkende „ste
duceerd. Zelfs werd het dwaasheid genoemd te
de vereeniging „jong als zij is", het in de bewus
vooropgestelde werkelijk zou kunnen volvoeren. E
een opgaaf mee bedoeld, ook aan de opvolgers
hopen dat niet te velen zich door dit zich ont
een oogenschijnlijk praktiesch werkplan in e
utopistische opgaaf, teleurgesteld hebben gevoel
betreft echter, ofschoon wij op voet bij st
overigens bijster gesteld zijn, wij zien altijd me
wanneer iemand er van terugkomt het vurig w
met het voorshands bereikbare lichtzinnig te
want wie een toren wil gaan bouwen zonder
fundeering te leggen, loopt gevaar, dat de steen
en zijn buren eerlang onzacht op het hoofd kome

Hiermede wil niet gezegd zijn, dat wij van de
„Voor de Kunst" niet nog veel van het aanva
gezegde blijven verwachten. Hoewel zeer gedu
wij van lieverlede inderdaad uitzien naar ve
manifestaties van „de kunst van den goudsmi
snijder, plateelbakker, bouwmeester, beeldhou
snijder". Laat ons hier bescheidenlijk bijvoege
bevorderen van den bloei enz. zoo wij hopen,
in de licht neerhalende belangen van koop en ver
worde gezocht, en bij voorbaat mogen verklare
onze overtuiging in deze dingen niets zoo vru
blijken, als het algemeene doen verstaan van den
aard der verschillende handwerken, in verban
karakter van bestemming en materiaal.

Met dat al, en wat ook deze Vereeniging op
haar mars moge voeren, — er is op het ooge
prettige lokaliteit van „Voor de Kunst" een
geslaagde tentoonstelling van zwart-en-wit bije
die na dezen Zondag nog een week open blijft,
zoek ten zeerste waard mag worden genoemd.

emen wat er mij trof? Laat het dan kort mogen zijn.
Jitmuntend etswerk is er. Van Whistler een vijftal kunstig
etrousseerde drukken van zijn beste Venetiaansche
nten, amberig fijn. Van Isräels een van zijn machtigste
en. Van Mauve enkele late drukken van wel wat afge-
en platen. Krasse prentjes van Redon. Zware maar
ozante vernis-mous van Witsen. Een mooi drukje van
sens Oude Huizen. Groote prenten van Bauer vol rijke
igheid en zwier van open lijnen. Het te zamen een vrij
edig begrip gevend van het recente etsen.
'oorts lithografiën. Weder van Bauer, — ook reeds
ende van Haverman, enkele van Holswilders Lantaarn-
nten. Twee treffende proeven van Lion Cachets vlot
cedé om met tusch te wasschen op den inzuigenden
n, waarmee een effekt bereikt wordt, zeer analoog aan
van den Japanschen houtsneedruk. Een sympathieke
nnacht van Moulijn. Veelzeggende ruiger en teerder
ons. En de ongemeene Helga's Intree van Holst. En een
de mooiste litho's die Shannon nog maakte. Dit alles
iet nieuw. Maar dat is het voor Utrecht zeker wel, en
doet goed, het zoo eens rustig bij elkaar te vinden.
n de teekeningen. Een mooie fusain van Willem Maris.
dig en smakelijk gevatte cirkusschetsen van Dijsselhoff,
keuze verwant aan gevallen van den jongen Israëls,
hier ook vertegenwoordigd is. Een belangwekkend
nder-ontwerp door Duco Crop. Het mooie slapende kindje
len arm van de moeder door Haverman. Zeer ongewone
eningen van Thorn Prikker, die te bewonderen, te denken
e vragen geven. Een paar heel goede Hoytema's. Een
ly Moes met goede partijen. Forsch uitgesproken krijt-
k van Van der Valk. En de zeldzaam geraffineerde
eekeningen van Savage en Housman.
eer ben ik ook getroffen door een kinderportret van
rop, dat veel beter is dan iets, wat van hem op de
lub in Amsterdam was. Vooral het kopje is lief en
er aangekeken; geen straffigheid-manierisme daarin, en
geen zoetheid. De kontoer van de kaak en al die

ontluikende karaktervormen in het droomerig
allerbekoorlijkst.

Men heeft er ten slotte eenige houtsneden en
gedrukte prenten. Twee van die superbe geko
Moores. De prachtige Rhinoceros uit den Dial d
die hier verkeerdelijk op naam van Ricketts
gravuretje van Swain naar een heerlijken k
Rossetti. Een goed specimen van Menzels fame
werk. En een aantal Sattlers die mij wat te
Behoudens een niet te groot aantal nummers
waarde, maakt het geheel een voortreffelijk onthaa

1896.

DE ONTBINDING VAN DE NEDERLANDSCHE ETSCLUB.

In een op Zondag den 13den Januari in den Haag ge-
uden vergadering van werkende leden der Nederlandsche
sclub is door het Bestuur bij monde van schrijver dezes de
volgende verklaring afgelegd:

„De Nederlandsche Etsclub is opgericht om het toenmaals
zeer in onbruik geraakte etsen in Nederland bij schilders
publiek weder meer in eere te brengen. Wij mogen zeggen
t zij dit oorspronkelijk doel vrijwel bereikt heeft.

Maar om hare tentoonstellingen vollediger en reprezen-
tiever van wat er omging te maken, is zij van lieverlede
n zwart- en wit-vereeniging geworden.

Hierdoor is er op den duur in de inrichting een groote
ıt gekomen.

De oorspronkelijke opzet was, ook zakelijk, zeer gezond.
j hielden, zooals ons dit goed docht, zonder aanzien des
blieks tentoonstellingen, die wij, al brachten zij zelf te
inig op, konden bekostigen door de uitgave van het Album.

Maar hier zit nu het ongezonde: Het bedrag waarmee,
gerieve van al de zwart-en-wit leverende leden, de ten-
onstellingen werden bekostigd, werd dus telkenjare opge-
acht door de enkele etsers en later ook steenteekenaars
het Album bijeenbrachten.

Er waren dus nu twee belangen: die van het Album en
van de tentoonstellingen, — twee belangen die niet goed
ren verbonden, maar evenmin konden worden gescheiden.

Want zonder het Album en zijn opbrengst zijn
stellingen onmogelijk, terwijl zonder tentoonste
heel de zwart- en wit-vereeniging geworden Ets
dig is.

Trouwens ook het houden van blanc-et-noir
lingen heeft, sedert wij er mee begonnen, in Ho
ging gevonden, zoodat wij thans ook buiten de
gelegenheid vinden zwart en wit te laten zien.

De dubbele missie, om zoo te zeggen, van
het bevorderen van het etsen en het mogelijk
zwart- en wit-tentoonstellingen, kunnen wij dus
beschouwen. En wij vinden geen reden om een V
die in een tienjarige bezigheid haar oorspron
voldoende heeft bereikt, te handhaven, terwijl h
bestaan eigenlijk niet langer mogelijk is geblek

Na eenigen sympathieken tegenstand van sle
der aanwezige leden, die er echter niet in sl
oplossing tot het goed behoud der Vereeniging a
is daarop de Nederlandsche Etsclub ontbonden

1896.

KALENDERS.

)en door Nieuwenhuis zoo royaal gelithografeerden Maand-
ender voor 1896, die bij Scheltema & Holkema te Am-
rdam is uitgegeven, moet men niet naar het buitenblad
ordeelen, dat juist ongeveer het minste van de dertien
De kaart voor Januari met zijn frischroode halfbe-
euwde bessen is al dadelijk heel veel beter, en bekoort
r zekere prettigheid van doen. Februari is daarbij wat
ıder brutaal en van iets meer afgemeten versiering. Een
ı de buitengemeenste kompozities is de volgende, waarin
zij werkelijk het Maart-roert-zijn-staart heeft willen ver-
lden of niet, een eigenaardige statiëuze onrust van werking
eikt is. April is open en eenvoudig. In Mei doet het
engedeelte van de bloeiende rozen zoo blij aan, dat men er
jammerlijke onderste helft gaarne om over het hoofd ziet.
ar zoo zeer als de ontwerper in die misteekende kinderen
ten zijn boekje gaat, zoozeer is hij in de Juni-prent met die
dige ooievaars in dat fraai en forsche arrangement van
ırt gebladerte geheel in zijn element. Nog sierlijker haast,
ar op zwaarder manier, is het rijke Juli-blad. Bloeiend fijn
t Augustus. Van een ranke lijnenstrekking is September.
ofschoon er in de kleuring iets valschigs zweemt, zijn er in
welgeordende wijngaardbladeren van October waarlijk
chtige brokken. Door groote gevariëerdheid van motieven
t de teekenaar dan weer, als men na dat volgekon-
ıëerde de strakgekruifde dessin van November bewondert.
ember is wat mager, en waarom ineens zoo klein?

Want de ongelijkheid in grootte van deze bla
goed. Zij hooren in een gelid, en gelijke monni
kappen heet het terecht. Nieuwenhuis heeft
wisselen van formaat zoo noodig middelen tot
noeg tot zijn beschikking. Er is immers iets zeer
iets bloeiends, iets vroolijks gespierds in dez
begaafden sierteekenaar.

Het is mij niet bekend, wie den opmerkelijk
kalender van de firma Gebr. Braakensiek geteek
De auteur kent blijkbaar het werk van Dijsselho
kent ook de boekversieringen van Derkinderen.
ik in het monogram — misschien G. d. R. Is d
jong, wat ik waarschijnlijk acht, dan is het
belofte van aanwinst onder onze grafische arti
iemand die al meer leverde, dan weet ik hem
te brengen. Wat hier beoogd werd is bereikt, -
rustigs, iets evenredigs in de zes bescheiden
van uitnemenden smaak getuigen. Op elk blad zij
zijden van een telkenkeer goedgeslaagd midd
twee maanden in keurige letters gezet, en
indeeling van de kaart doorgaand dezelfde blij
in de dessin van de frontversiering, in het o
voortborduren op de hoofdlijnen, in den lucht
in de kleurkombinatie de noodige afwisseling b
kleuren zijn zuivere maar stille en mooi harm
Het Mei-Juni-blad is bepaald uitstekend van sam
in het geel-groen-rood. En het karakter van den wa
gaat zoo goed door in het geheel. De mate van
en van niet pretentiëuze luchtigheid, zooals d
dingen van tijdelijke bestemming, lijkt mij gansch v
Een woord van lof komt toe aan de firma Braaken
steenen goed drukte, en blijkbaar in de bus geb
om in afwijking van de smakelooze kunststul
vakgenooten zulk een fraaien kalender te kunne

[1]) Het was G. Rueter.

TEEKENINGEN IN ARTI.

Er zijn tegenwoordig meer tentoonstellingen dan men
houden kan, maar Arti heeft altoos een streepje voor.
et heeft den loop omdat er een traditie aan vast is, omdat
t, hoe dan ook, van zich spreken doet, en vooral ook
ı de ligging . . .
Dit is dan de voorjaarstentoonstelling van teekeningen
z., vervaardigd door leden der Maatschappij. Intusschen,
ıt ze ook vervaardigden, heel veel inzenden deden die
.en altemaal niet, en dus is, zooals dat bij het periodieke
ıtoonstellingswezen gebruikelijk wordt, de te magere
llektie op loffelijke wijze aangedikt door de werken uit
vaatverzamelingen.
Dat maakt de expozitie af. De groote aanplakbilletten met
uwe letters wapperen dan weldra in de stationvestibules
ı het gansche vaderland en van heinde en ver komen
keurmeesters met hun wijze gezichten en hun brillen
op af, en zij houden hun weegschalen in de hand. En ik
ı van de partij, — ook met het gezicht en den bril en
tracht de schaal goed stil te houden in de hand. Maar
het om dat angstgezicht dat mij eenmaal meenen deed
n eigen hartebloed mee te wegen, dat het keuren mij
veel zwaarder valt dan het die anderen wel schijnt te
n?
Om het even, ik keur al. En het wil mij afkeurenswaardig
schijnen, dat de twee kapitale teekeningen van Albert

Neuhuys, die de honneurs der beide midden[
nieten, in nieuw-Fransche schilderijlijsten zijn
doet schade aan haar diepte van kleurtoon. Zulk
zijn bij haar wording in haar toongehalte s
wit papier er omheen getoetst — en dat zw
maakt ze nu te doorzichtig en te koel. Om gemoeds
is het bij Neuhuys juist niet te doen en als m
kleurkracht en het royale waterverven in zi
volop genieten kan, is de hoofdzaak bedorven.

Nog veel eenvoudiger en voornamer komen
als van Neuhuys, die eigen deugden van de Haa
zijn, — in een kerkinterieur van Bosboom
verrukkelijke teekening hier, die van een verl
samengaan in voelen en kunnen is, schijnt m
zeggende bondigheid waarlijk klassiek.

Mauve is niet zóó gelukkig vertegenwoordi
Stal teer en toch gevuld van aspekt en het Verd
ruim gewasschen.

Maar Mauve kon de werking van het wee
doorvoeren. Dit doet hier op zijn beurt Pog
twee harmonieus gevoelde teekeningen; eene,
bij een boerderij, heel fijn en een andere, scha
voorjaarsweide, lekker, rijp en gaaf.

Verwant van opvatting zijn Bastert en Ke
eens beter expozeerden.

Het is uit een ander vaatje, dat Isaac Isra
toch is ook in hem veel van de Haagsche tr
ik vind in elk geval zijn Nachtwaker impoza
ook van zijn vader verschillend, heeft hij in zijn
die groote eigenschap met hem gemeen, van
ruig en fijn te kunnen wezen. Een teekening als
lijkt eerst vooral brutaal van greep — zij i
eenenmale geraffineerd en voor wie weten te v
groote subtiliteit in werking.

Van Bauer zijn er fraai daarheen geworpen
improvizaties en van Haverman behalve een O
vrouw waarin een mooie tinteling van binnenl

bereikt, vier krijtportretten van pittige levensuitdrukking, ofschoon de heeren wat op het kantje van verwaaid schijnen.

Van Van der Valk heeft men hier nieuwe etsen, die zeer kunsteloos en goed gedaan zijn, helder werk, — van de Zwart een gezonde krabbel van zandgravers, — van Hobbe Smith een gezicht op het IJ, waarmee hij gelukkig uit zijn slof schiet; er is wel wat ruwe bravour, maar er is toch ook echte opgewektheid in, — van M. van der Pek een pot met een plant er in die wel aardig omgetrokken is, van A. Koning een teekening in aangenaam dekverfgespeel naar den trant der meesters, waarboven ik misschien de goedhartige krijtteekening van Jordens verkies. Van Oort is los en grappig, maar groeit niet erg uit. Maar Graadt van Roggen blijft met sukces zijn naad naaien en stil en fijntjes bijt hij een delikaat plaatje als dat waar de Bakkenestoren te Haarlem op staat. Het Zeeuwsche meisje van Veldheer is te veel bij bedoelingen gebleven en in zijn proeve eener kleurenhoutsnee is het jammer dat alles niet zoo geslaagd is als de rand. Overigens is ook de vrije ornamentale omlijsting van zijn houtsnede voor Woord en Beeld aardig en blijft dit werk hoop geven op gunstige ontwikkeling.

Veel moois is er, dunkt mij, in de gedempte pastoralen van Wiggers, die zin voor het plechtige toont, — al schuilt er gevaar voor manierisme in zijn zeer beraamde wijze van doen. Maar de artiest heeft blijkbaar wat van dat levende in zich, dat men nu eenmaal talent noemt — en niets anders ten slotte is het wat ook Verster zoo belangwekkend maakt. Men voelt, dat er iets gestadig brandt in dien man. Is vooral zijn stilleven dat daar tegen den wand rechtuit aan de linkerhand hangt, hoezeer ook bijna snerpend van kleur, niet blozend en bloeiend van jonkheid, en lost zich bij de grootste scherpte van teekening alles niet blij op in iets ijpens van harmonie? Gaat er van dat arrangement van gele en roode en groene sierpompoenen zooals ze daar hun blijden kleuren liggen te kaatsen in een spiegelglad vlak, niet een klank uit, ik zeg niet van bonzend klokkenmetaal,

maar als van tintelend glas, zoo toonloos hel,
zoo klaar? Het is gemakkelijk genoeg aan te
er in die precieuse stillevens juist dat groote m
zulk een teekening van Bosboom zoo hoog
mij verkwikt het te zien hoe een kunstenaar
rijke maar bedenkelijke virtuoziteit vrij vecht tot
zuiver werk. De heeren van Arti, die Verst
maal en nu slecht plaatsten, schijnen dat zo
zien, maar als zij in ernst aan een nog jeugdi
die in de laatste twee jaar blijken van groot ta
heeft, hun koninklijke medaille kwijt moeten, da
onder de nu bij hen expozeerenden er geen zoo aan
als deze taaie zoeker, wien wij onzerzijds alleen t
dat hij zich van zekere behagelijkheid van doe
durend stelliger zal weten vrij te houden.

In de kleine zaal, die wel wat te erg voo
gerezerveerd, treffen twee pastelteekeningen va
een frisschen en fikschen kijk op ongezochte st

1896.

EEN AANTAL BOSBOOMS EN EEN MAUVE.

Eenige weken geleden, tòt Zondag 12 Februari, was in „Pulchri" een belangrijke kollektie teekeningen van Bosboom geëxpozeerd, welke den bezoeker een zeer waardeerbare bijdrage bood tot de kennis van den ontwikkelingsgang eens kunstenaars, die tot de beste gloriën van onze Haagsche school zal blijven behooren. Men vond hier in een kort en zuiver bestek een opmerkelijk overzicht. Want de minste dier twee-en-zeventig teekeningen waren uit zijn laatsten ons meest bekenden tijd; — als ik het wel heb behoorde deze, later in eigendom van den heer Mesdag gekomen kollektie, voor een goed deel tot die nagelaten teekeningen, die de schilder bij zijn leven altijd als een soort van voorraadschuur waar hij geduriglijk uit putte, voor zich heeft gehouden, en die waarschijnlijk de voorname bouwstof voor zijn werk gedurende meer dan vijftig jaar hebben geleverd. Merkwaardig voor de kennis van Bosbooms ontwikkeling. Zoo was er een 1851 gedateerde teekening van een Weeshuiskeuken te Utrecht, welke in hare breedheid en rijpheid afdoend getuigde hoe deze kunstenaar in zijn teekenen zijn schilderen ver vooruit was. Want zijn evenwel altijd uiterst bekwame schilderijen uit dienzelfden tijd, hebben nog weinig van die ongeëvenaard puissante voordracht, die hem in verf eerst zooveel later eigen zou worden. Maar ook een teekening uit het Koor van de Nieuwe Kerk te Delft van 1849, onderscheidt zich al door een grootheid die men bij de Hollandsche

schilders van dien tijd geenszins gewoon was aa
neen waar toenmaals ten onzent inderdaad o
niemand aan raakte. Er zijn er trouwens nog
deze kollektie. Een achterzijde van het altaar in
Leuven, in 1845 geteekend, is, althans in de rijke k
partij, ten eenenmale magistraal. Uit hetzelfde ja
baar van dezelfde kunstreis afkomstig, was er een
Watermolen die van plan-stelling, van konstrukti
zoo meesterlijk is, dat het werk van zijn stud
gangers: zijn meester Van Hove of diens befaam
Waldorp er knoeiwerk bij zou lijken. Bij die vast
zwier treft ook vooral Bosbooms onfeilbare
domineert al in een „Orgel in de kerk te Purm
1843. En al scheen hij een jaar vroeger in een
kerk nog niet zóó zeker, hij dorst er al even v
te gaan. Van nog eerder en al zeer mooi is een
te Leiden (1840). En de oudste teekeningen der a
Mesdag behoorende kollektie, bladen die van ee
reis werden meegebracht (1837), munten al ui
vlotheid en een nauwkeurig vertellen van het m
die een geboren meester openbaren. De twintigj
naar had reeds een fondament gelegd van de erns
waar zijn kunst met zekerheid op door kon bouv
zien van die oude teekeningen die niets verouderds
zou men er toe komen te meenen, dat deze inde
vaak zoo zwaartillende kunstenaar nimmer had
en met volwassen vermogens uitgerust, ter we
zijn gekomen. Hoe hooge eischen hij zich ook
dwars hij zichzelven mag hebben gezeten, —
teekening uit zijn handen kwam, scheen van den
aan in volmaakt geluk geschapen. Harmonische
toon en lijn is de hooge deugd van heel zijn wer
en welke storingen zich in zijn gemoedsleven mo
vertoond, men kan bij het zien van zulke teekenin
anders dan juist in weergalooze evenmaat den
vinden van zijn diepen aard.

En dat is het klassieke in Bosboom.

Die hooge rust heeft Mauve nooit de zijne kunnen noemen. ijn fijne, intieme, maar minder machtige kunst, kwam oort uit een bevend gemoed. Hij had behalve zijn zeldzame edrevenheid zoo weinig vast, en ongerekend nog dat hij in jn laatsten tijd veel voor de markt heeft gewerkt, was zijn nstigste produktie altoos zeer ongelijk. Maar wie Mauve vollen diepgang wil aanschouwen moet een aquarel van em gaan zien, die nu bij den heer Preijer in de Wolvenstraat Amsterdam is, een aquarel die ik schat van iets vroeger an zijn allerlaatsten tijd te zijn, en die in elk geval als een pecimen van zijn allermooiste werk mag gelden, — door-erkter teekening uit dien rijpen tijd trof ik nooit aan. Het otief is niet van het populair geworden Mauve-achtige. Op en voorgrond ploegpaarden, die prachtig in een doffe grijze-ig-wemeling van atmosfeer staan. De effen daging van den interschen akker is met éénige gevoeligheid van aanzetten uitsponzen, zeer harmoniëus over de toch zooveel vaster stbaarheid van het schonkige witte ploegpaard heenge-hoven. En zooals die rechtervoorpoot van den knol stram opgetrokken, terwijl de linker moe zich afzet tegen den ond, en die achterpooten dan ruigharig in hun doffe om-ving geteekend staan, – zooals in de stemming van het weer, t boertje stil aandachtig den ploeg stuurt, en ginds dat ooze boompje die loodgrijze lucht inwijst, waar het heele rrein zoo pittig blond zich onderheen strekt, — zooals het iachtige stukje voorgrond getooverd en de teekenachtige rizon gereleveerd is, — zooals met dat zwiepen van frissche tjes in het diffuze, en dat voortreffelijk aanwenden van de raffer dekverf tegen gewaas van uitgesponsde partijen, een stheid die verre van dicht en een doorschijnendheid die et overteer is, bereikt werd, — geeft deze teekening een ldzaam staal van teeder voorgedragen Hollandsche veld-ezië, en van klinkklare Mauve-kunst op haar bovenstebest.

1896.

EEN GOEDE BELOFTE.

Bij de Erven Bohn te Haarlem is kortelings
uitgekomen, ter herinnering aan een op 12 Apri
den Bloemen-Corso, en dat vanwege de illu
eenige aandacht verdient. Zij zijn van de h
teekenaar die nog niet veel van zich liet zien,
bij gelukkige ontwikkeling, ongetwijfeld iets goed
De Heer W. F. A. J. Vaarzon Morel beschikt
belen naar de natuur over een frisschen sm
vaardigheid als waarmee onze illustratie-teek
geenszins hebben verwend. Zeker, in een goed
de teekeningen tot dit boekje is hij te opperv
ven, — maar is het al niet ongewoon wan
zulke vlotte schetsen in samenstelling en onde
kelijk eigen observatie te over kan aanwijzen
uit die vlugge ordonnanties en aparte figure
en een zonnigheid die blijmoedig bekoren, en
dreef is de teekenaar, waar hij het stoeiend
jeugdige met lusten najaagt. Zulke open sie
teekenen vind men gewoonlijk alleen bij Fr
dan daarbij echter een minder onschuldigen kijk
plegen te hebben. Zooals Morel een juffer op d
den rok laat optillen, zooals hij een damesh
aardig kopje zet, of een manteltje om vlugge sc
wippen, zooals hij een handschoen van een k
lief armpje teekent, of de voorjaarsjurk laat f

n slanken enkel, geeft hij tipjes van een eigenaardig en
iver mooi dat gretig naar meer en voller verlangen doet.
t feit dat een voorbijgaande gelegenheid de aanleiding tot
ze uitgave was, kan wel als reden gelden waarom bij
meeste der onderhavige prenten van een dieper gaande
servatie en een zorgvoller kompleteeren van het geziene
einig sprake kon wezen. Maar het is te wenschen dat
rel zich op den duur met het zoo vluchtige niet tevreden
stellen, en hij in plaats van te gaan teren op zijn
nakkelijkheid, zich ras tot stelliger werk aangorde. Want
hebben hier blijkbaar te doen met iemand van talent,
dat in een lijn waarop geen der andere Hollandsche
kenaars uitmunt. Zijn plaats schijnt aangewezen, — het
t slechts aan hem of hij die eervol zal innemen.

1896.

BOEKVERSIERINGEN VAN DERKI

Wanneer er in de door den Algemeenen M
bezorgde uitgaaf van Diepenbrocks Mis, in den
al iets hindert van dat machinale, wat bij zulk
hands onvermijdelijk schijnt, en maar al te
de fiere opschriften van Derkinderen sameng
statelijke vercieringen zelve doen er zich nie
ongerept bij voor, en ik geloof vast dat d
mooiste is wat de veelvermogende kunstenaa
heeft voortgebracht.

Zonder twijfel kon zijn geest hier ook geleid
groote liefde tot en innige verwantschap met h
hij dus uitmonsterde, en waarvan hij, — ook
als wij onbekwaam zijn tot het verstaan van
verheffing en den daardoor gedragen hoogen z
solemneele figuren en liefelijke kleuren, als i
geur kon verbeelden, en intusschen slechts zijn e
uitademen.

Het rijker doorgewerkte frontispies geeft
wonderlijke maagdelijkheid misschien nog voll
maar de versieringen boven de kapittels zijn
Voornaam en rein schijnt dit werk mij echter

1896.

MODERNE HOLLANDSCHE ETSERS.

)er firma Scheltema en Holkema dient nagegeven, dat
t zij doen, zij niet ten halve plegen te bedrijven. Te
ennen het werkje van Wedmore tot punt van uitgang
hebben genomen en dan met zulk een belangwekkend
kdeel voor den dag te komen, is waarlijk meer dan ons
t een doode muis te verblijden. Waar Wedmore een
ıtal slechte zinkotjes liet maken, die van de Engelsche
nten absoluut geen idee konden geven, biedt deze uitgave
een veertigtal fotogravures, dat is, zoo nauw mogelijk
eigen karakter van etsen nabijkomende reprodukties van
Hollandsche prenten. Vergelijkenderwijze zeker is de
;ave der Nederlandsche firma grootscheeps, ja bijna impo-
t te noemen, en indien ik in het nader behandelen er
ı een aanleiding mag vinden om den schrijver van den
st sans gêne te bespreken, dan zou ik daarmede ongaarne
indruk laten, dit werk in zijn hoofdbedoeling niet ge-
ıgd te achten. Want het bij elkaar vertoonen van wat
in Holland in den laatsten tijd geetst is, geeft een bijna
rassenden indruk [1]) en het weer bekend maken van dit
rt van onkommercieel bedoelde en dikwijls zoo warme
ıst is ongetwijfeld een goede daad te noemen. Er is
endien in het heele deel, zooals het daar ligt, ik weet niet

Jammer, dat Tholen, die zulke heel echte etsen maakte, heelemaal ver-
ı werd en dat van Jongkind, als hij dan toch tot de Nederlanders moet gerekend
en, geen enkele prent weergegeven is.

welke afwezigheid van Hollandsche schunnigh
burgerlijkheid, Franschen schijn en Engelsche
merken, die er het gehalte van een begeerlijk bo

Maar een prachtwerk is zóó niet, of men sl
over tot lezing van den tekst en nu wil h
Zilckens schrijven geschikt is, om ons min of mee
dan wel onbehoorlijk mak te stemmen, al naar ge
werk in ernst of in al te gemoedelijke toegenegen
op te nemen. Gereede aanleiding tot het eerste
Zilckens, laat mij het ronduit noemen, literair
Niet alleen weet hij ons nooit ook maar een
lang in een zelfden gedachtengang aan de pra
en is hij in zijn opzichtigen zinsbouw zoo ko
dat hij telkens na het loslaten van een paar
een nieuwe alinea moet inzetten, -- niet alle
beter gevonden uitdrukking jammerlijk schui
gehakkel van gemeenplaatsen, en is zijn vo
schraal als dat van een roodhuid, maar zijn g
van zegging gaat zoo ver, dat hij zelfs eenv
woonste Hollandsch niet machtig blijkt te z
nu maar een enkel staaltje van te geven sch
lende spreken van elk der drie Marissen, dat ie
een ongemeen artiest is.

Het wanhopigste van het geval is, dat Zil
eerste zou wezen om deze opmerking te billijk
onverdachte bescheidenheid weet hij zich ve
onbescheiden wijze tot een veiligheidsschild te s
ik mij voor jaren eens veroorloofd had, op een
Zilcken over Hollandsche schilders de opmerki
dat zij wel wat weinig substantie gaf, was hij
onder het motto „Nulle prétention litteraire,
comme j'ai pu", heuschelijk te verklaren, dat hi
gemeend had, dan inderdaad slechts Notes te g
hij dien term zelfs nog als ondertitel van het vo
overgenomen. In een onlangs van zijn hand vers
over H. W. Mesdag gaat hij zoo ver zich o
bladzijde nadrukkelijk te exkuzeeren den teks

schreven, — de uitgevers hadden hem tot het schrijven
van genoopt. In het onderhavige boekwerk doet hij de
ortgelijke verklaring alleen op uitdrukkelijken wensch van
n uitgever ook een hoofdstuk aan zichzelven te wijden,
in het voorwoord van dit lijvige kwarto komt hij vertellen,
t het niet de pretentie van een handboek heeft, doch slechts
s essay beschouwd moet worden.
Maar mijn goeie kerel, zoo is men geneigd na het lezen
n zulke bekentenissen in de reeds genoemde kriebeligheid
komen, den schrijver toe te roepen: waartoe in 's hemels-
am al die schroomvalligheid en al die exkuzes! De waarde
n wat gij ten slotte levert, wordt werkelijk alleen naar
waar zelve gemeten, doch als gij zoo bescheiden zijt, dat
werk niet zonder een vrijgeleide van verontschuldigingen
n, eilieve, waarom publiceert gij dan eigenlijk? Het feit
f immers, dat gij al die dingen te voorschijn brengt, maakt
t men gezind is eenige beteekenis achter uw auteurschap
zoeken. En als de uitgevers u dan altijd tot schrijven
pen, komt er dan niet eens een oogenblik, dat gij meer
ar uw eigen oordeel luistert, en òf hun neen zegt, òf de
ıvaarde taak eens dusdanig opknapt, dat gij uw bescheiden-
d op stal kunt houden. Want zie eens: het is nu eenmaal
teraard zoo'n heel diskreet werk niet, het schrijven voor
ı druk! Dezer dagen zag ik ergens een paradox van
rbey aangehaald over kritiek, dat deze een intrépidité de
sprit et du caractère zou zijn, maar schuilt daar eigenlijk
t voor de helft waarheid in? En is het in elk geval niet
t zonderling zich onder voortdurende zelfkleineering toch
ı zulke stoutigheid te wagen?
Want Zilcken is als auteur werkelijk van een onver-
rokken produktiviteit. Een werk als dat wij hier bespreken
niet zoo'n kleinigheid. De pas-uitgekomen salon-uitgave
r Mesdag is ook niet voor de poes. En dan werkt hij
egeld mee aan het groene Weekblad, geldt hij als colla-
ateur van de Brusselsche Art-Moderne, treedt hij een
ele maal op in den Gids, bedient hij Elzevier als kunst-
oniqueur, fungeert hij als briefschrijver in de Studio,

herdrukt hij dezer dagen een paar opstellen o
een apart boekje (uitgave Schalekamp), staat h
tekst te leveren voor een premie-werk van Art
hij met de pen, weet ik eigenlijk wat al niet m
dan toch allemaal als effektief auteur wil doen
dan dient men ook in de eerste plaats te kunn
en dat gaat hem toch maar wonderlijk van de

Als hij na het gebruikelijke aantal plichtpleging
doorgemaakt, eindelijk laat denken, dat er wat
Zilcken u in uw hemd alleen te laten. Waar h
kiaart bij Bauers zuivere verbeeldingswerken e
stilstaan, hikt hij even en laat ons dan in onv
wachting. Een voor den auteur karakteristiek
deze over Israëls: „Het gevoel, dat hij in zijn
uit te spreken, de liefde voor zijn onderwerp
en machtige sympathie voor wat hij schildert..
merkwaardig."

Maar dat is immers altegader van dat veel
weinig geven, dat juist niet den verstandigsten le
pleegt te brengen en zonder dat nu de belangs
dit alles een weinig nagaat, zoover komt als
het bekende familiedrama, die zijn balsturige
het klassiek geworden: „Filip gij mishaagt m
harde vermaningen aankomt — er is toch in Zil
iets, dat den volwassen lezer het tegenover
voldoening verschaft. Want ik bid u, wat is
lijke lieden irritanter dan de alles ontduikende, a
zelende, niets zeggende, zonder akcent van e
waardeering en tegemoetkoming biedende komp
aan te hooren? En toch zijn Zilckens bewon
gingen daár meestal aan ontleend. De door hem
artiesten etiketteert hij herhaaldelijk met zulk
gende termen als smaakvol, symphatiek, knap, b
bizonder, zeldzaam vaardig, begaafd, en laat
karakteristiek waar men om komt dan drijven
gefoezel. Ook van eenige nuance in het waar
op die manier slechts weinig in, maar als hij

ıkele maal met bepaalde vergelijkingen aan boord komt, ın zijn zij nog meestal op overschatting of gebrek aan ·oportie en begrip gebazeerd.

Want te hoog opgeven van wat hij bespreekt is het, anneer Zilcken zegt, dat men de door hem te behandelen sers op enkele uitzonderingen na met het volste recht ·langwekkender mag achten dan de in het boek van Wed- ore voorkomenden, waaronder toch Turner, Geddes, Samuel ılmer, Seymour Haden, Whistler, Legros en Strang te nden zijn. Overschatting is het wanneer hij een passage t een aardig kattebelletje van een reizend artiest, een ·langrijk fragment noemt, den sleutel gevend tot ... enz. verschatting wanneer hij de landschap-ets-proeven van n bescheiden zoeker vindt, zoo maar eventjes aan Rem- andt te herinneren en er dan weer later van zegt, dat ·el van den geest en het begrip van Ruysdael in deze aten te ontdekken valt; dit, zou men zelfs moeten opmer- ·n, legt veeleer een gebrek aan geest en begrip in den itikus bloot. Overschatting, wanneer hij van onzen groot- ·n landschapschilder getuigt, dat zijn figuurstukjes een vergelijkelijke teerheid van gevoel inhouden. Overschatting, anneer hij speciaal het expressievermogen van Mauve als estenteekenaar gelijk stelt met dat der groote Japansche ·rschilders. Overschatting. wanneer hij bij de sekurigheid n een Hollandsch figuurteekenaar maar dadelijk den naam n Gaillard oproept....

Maar hiermede heb ik zoetjes-aan de maat mijner goed- meende afkeuring uitgemeten, om den schrijver Zilcken rder met rust te mogen laten. Ik wil echter na deze vrij- ·edige beschouwing niet nalaten te verklaren, dat zijn say dan, mits men haar met eigen smaak en oordeel ıoedzaam raadplege, in elk geval eenige relatieve waarde ıdt, omdat Zilcken met de dingen waarover hij spreekt, ı toch gemeenzaam heeft omgegaan en hij door het teeren van wat hem aan biografische en technische bizon- ·heden bekend was, in zeker opzicht van zijn boek een ·rt van vraagbaak heeft kunnen maken.

En als prachtwerk ontleent de royale uitga vende waarde aan de over het algemeen go reprodukties van meest mooie etsen, welker zeldzaam zijn, of ook wel uniek en die men spronkelijke nergens bij elkaar kan vinden.

1896.

EDICHTEN VAN JACQUES PERK VERCIERD DOOR NIEUWENHUIS.

Het is waar, het had een eigenaardige bekoring gekregen. et is nu haast vijftien jaar oud — waar blijft de tijd! et witte bandje, veel in de handen geweest, was groezelig worden, — het boekje, veel gelezen, hing wat uit elkaar, — lagen gedroogde bloemen tusschen en onverdorde herneringen geurden er ons uit toe. Het had ons toen veel pracht: een oproeping, een juichtoon, bijna een openring, — het was ons zoo veel geweest en bleef ons f, — maar te drommel, het was toch op den keper bezien ar een jufferig uitgaafje, die eerste druk van Perk's gehten en de tijd was wel rijp geworden voor een waarer editie. — De tweede druk is dat in alle opzichten, laat mij het mogen zeggen, boven verwachting geworden. ven verwachting, omdat bij allen goeden dunk van de gaafdheden van Nieuwenhuis, ik niet wist dat hij dit n, — en de annoncekaart die hij voor deze uitgave zelf der maakte, komt dien twijfel ten overvloede nog weer ttigen. Daarop alléén afgaande, zou ik mij niet verlokt voeld hebben tot het boek. Er is bij ontegenzeggelijke schheid en vaardigheid iets grofs van aspekt in dat kkaatje, van de soort, die ook zijn verdienstelijken maandender voor 1896 minder genietbaar maakte, — en geen er juist van dat erge, van dat drukke is er in zijn kostee vercieringen van Perk.

Het heele boek is buitengemeen geslaagd. De band is

sober, niet te mijdzaam en werkelijk voornaam. Ni
maakte een uitnemend dessin voor een stempel
ter katoendrukkerij van de firma Van de Poll te
het stevig Brabantsch linnen in rustige tint bedr
De teekening ziet er als gebattikt uit, is er dus
drukt, zooals men dat met linnen stempelbandje
geheel eigenlijke navolging naar ik meen van h
in leder, pleegt te doen. De over den rug door
lijnindeeling klopt stipt met blootkomende tipje
perkamenten inbindstrook. Heel het bindwerk, d
firma Mensing is, lijkt mij onberispelijk. Het boekje
vindt men het schutblad in vroolijk zachtgroe
van een door Nieuwenhuis met vrije maar vaste
wasschen steen. De druk hiervan en van alle
boekje aan rijkdom van lithografie oplevert, is
bejaarden Amsterdamschen drukker L. Kuipers,
de verzorging allen lof verdient. Het is alles hand
wat behalve andere bekoring, dit niet geringe
opleverde, dat het een drukken op geschept papi
dat roomige, geurige, smakelijke Hollandsch papie
maakte. De snelpers, die met het aandrukken
en met het vochten van het papier niet zooveel
heid mogelijk maakt, heeft den steendruk aan d
chromopapier en zijns gladde gelijken gebracht,
al alle genoegen in een boek half bederven
in deze voorbeeldige uitgaaf gaat honderd vier e
pagina's aaneen de steendruk aangenaam samen
malschen letterdruk van de firma Enschedé. Ho
en negentig pagina's aaneen, want elke bladzij
Nieuwenhuis in rustige afwisseling vercierd, so
tint, soms in twee, drie tonen en ook wel tot in
gehouden kleuren toe.

Het bizonder bekoorlijke hierbij is, dat er in dit
rijk vercierde werkje geen de minste opzichtig
schijn van koketterie, geen spoor van opgesmukt
storen. Gij kunt het in uw hand houden en er
zonder dat iemand die tegenover u zit, behoeft

at er wat gaande is. Dit heb ik er zeer lief in en dit was
ij zulk een aangename verrassing, want dit juist bedoel
: niet geweten te hebben dat Nieuwenhuis zoozeer kon.
: wil nu niet alleen zeggen techniesch oftewel artistiek,
aar ik meen, dat ik niet wist, dat Nieuwenhuis juist door
getogenheid zoo fijn ontroeren kon. Want dat doet hij
er met een direktheid die verder oordeelen ontwapent.
: wenschte dan ook eigenlijk wel een warmer toon dan
e van den kritischen schatter tot mijn beschikking te
ebben, nu ik mijn genegenheid voor dit boek zou willen
eerschrijven. Er is zulk een zoet behagen in de, naar ik
ij vlei, echt-Hollandsche kwaliteiten van dit werk. Er
at iets van uit als van een vertrek dat men binnenkomt
nder dadelijk te merken dat het mooi verbeeldt te wezen,
n burgerdeftig oud-Hollandsch vertrek zonder iets blinkends,
nder tooi, maar waar dat wel voorziene, liefdevol geor-
nde, sober gedegene u allengs meer in gaat behagen tot
t u de intiemste verkwikking brengt.

En toch is die deftigheid hier zeer verre van zwaar. Er
jeugd, er is lichtgloor in deze akkompagnementen der verzen
n den blonden jongeling wien de liefde tot de schoonheid
o klankrijk doorbeefde. Ja, de blankheid dier stemmige
oesemgierlandes, geurend als in een blije lucht, zij past
onderwel bij de zangen van dezen begenadigde, die het
enen van een zachte lentelucht, den jongen lust van
elend loover en daarachter het effen welven van de einde-
osheid zoozeer heeft liefgehad.

Een kleine grief, die ik tegen de vercieringen van Nieu-
enhuis altijd gehad heb, en die ik ook met dit kostelijk
erkje in de hand, nog niet ten volle gewonnen geef, is,
t hij in zijn geteekende letters dikwijls iets hakerigs en
rustigs heeft en ik geloof nu bemerkt te hebben, waar
t vooral in zit. Het is ten eerste, dat hij op hetzelfde
d misschien te veel varieteit van letters beproeft, (zoo-
; bij het titelblad), hetgeen den samenhang onnoodig
rstoort, maar het is vooral dat hij een trant heeft om
kapitale letters drie, vier en soms méér maal grooter

dan de gewone te maken, waardoor zij druk
en dwars uit den band gaan slaan. Doet hij di
staan de woorden er nobeler, zoo b.v. bij den
Iris, bij Boek III van de Mathilde, waar de le
en breeder aandoen. Die kleine neiging tot hak
kerigheden komt ook nog even in den titel van
Gedichten en Fragmenten de rustige harmonie s
De pikkige honden en katten daarop vallen z
doorbladeren van het boekje dadelijk in het oo
toch geenerlei reden voor.

Doch daarmede is dan ook alles aangemerk
angstvallige muggenzifterij boven de zeef zou kun
Wat het geheel is overigens al van een zeldzame
heid. Het is een lust het rustig te bekijken.

En wat is het aardig, dat zich juist bij ons
lithografie zoo naar alle kanten ontwikkelt. N
is in zijn sektie al een bizondere baas. Hij be
geloof ook langs eigen wegen, wel iets heel a
William Morris, die zijn hooggezind pogen in deze
namelijk op zijn geloof in het alleenzaligmakend
houtdrukverciering bleef bazeeren, zag, naar m
zekerd heeft, een beetje neer op de lithografie, –
boekje als dit zou, mits de meester gewonnen h
geven dat, gelijk Perk het uitdrukte, niet éene
allen past, hem toch hebben moeten winnen v
vercierde manuskripten denken doende intimite
het schrijven op den steen, meer dan één ander
techniek gelegenheid biedt. Nieuwenhuis schijnt
met het penceel op den ongegreinden steen te
waar de drukkers altijd bij den gegreinden zw
doet dat met een magnifiek geoefende hand, ge
de klare fijne kleurkombinaties met fijn gerijp
aanbrengt.

Hoe goed is het dat de hoofdtitel wat meer ge
krasser is aangezet. Het teere achterkantje er v
korfornament van kamillenvormen, doet er dadeli
stil bij. En de omlijsting van de Voorrede, die als

hekwerk aanduidt, zet die gedemptheid mooi voort. Nu volgt op elke pagina een sobere strakke omlijsting, bijna elken keer weder van een nieuw patroon, in zacht geschakeerde nuancen van grijs gedrukt, soms even met een kleurtje gerehausseerd, maar alles toch als in de dofheid van gedroogde kruiden gehouden. Weer wat levendiger volgt de poort tot de Inleiding, evenredig aan die van de Voorrede — en die voor het tweede stuk daarvan biedt weer een deftigen variant van dit soort dessin. Nu komt ook de kransvormige binnentitel voor den Mathilde-cyklus frisch in de oogen schijnen met een toch half geabsorbeerden kleurenglans, — op de achterzijde staat een bizonder charmant bloemvignetje. Boek I wordt dan ook helder ingeluid. Het kleiner motto van Boek II staat in een opener kantwerk-omlijsting. Het motto van Boek III is in een gebengel van fuchsia-vormen gevat, dat van Boek IV is in ijler zilvergeschub en geparel.

Geheel anders is nu de titel van de Schim van P. C. Hooft: een strak kader gevuld met rozen, in een gedempte harmonie. Het kopstuk voor het vers zelf is al van een zeer gelukkige sierlijkheid. En dan komt nog wat mij het buitengewoonst van al schijnt: de titel voor Iris. Dat vind ik van een edele openheid, van een hoog-bizondere vinding, van een doorklinkende bekoorlijkheid. Daar is werkelijk iets van het wijdgolvende van den rythmus in een enkel blaadje gevat, het wonderlijke van de ruischende zee in een vakje blauw, het majestuëuze van Iris in het zich heffen van een ornamentaal popje uitgebongen. Ik denk er even bij aan de goddelijke kinderlijkheid van Blake, ik peins er door over het wonder van wat er teers kan schuilen in een teekenaar, die vaak alleen zijn kordaatheid en vaardigheid naar voren heeft geschoven, ik voed er blijde hoop uit, op wat de man die dat kon geven nog moois te ontplooien houdt, maar meest van al geniet ik zonder omwegen er van met in de oogen den weerglans van des dichters gulden wiekslag en geef ik mij over aan het stille turen op dat kostelijk blaadje kleurendruks, dankbaar en voldaan.

1897.

TENTOONSTELLING-MOULIJN

In de Lakenhal te Leiden was tot op dezer
tentoonstelling van werken door S. Moulijn saar
die nu, geloof ik, naar Rotterdam gaan, waar m
bij Oldenzeel zal kunnen zien. Het is de moeite
deze kollektie schilderwerken, teekeningen en li
aandachtig kennis te nemen, want er is veel mo
ook veel dat tot nadenken stemt, omdat enkel
eigenaardigheden en afdwalingen welke in het ze
dezen schilder moeten treffen, in de konfuzie de
toch die van ettelijken onzer zijn.

Men heeft er zooveel tegenwoordig, en dat we
fijnst aangelegden. die er in hun onrust eigenlijk
tevrêe mee blijken schilder te zijn, terwijl zij
maar niet tot iets anders kunnen decideeren,
verruiming van begrijpen, een verruiming van mo
en een verruiming van aspiraties gekomen, maar
altoos de kracht om dat meerdere geestelijk materia
te verduwen. Te vaak gaat men zich in andere richt
diepte vermeien. Een kunstenaar als de voor sterk
ningen openstaande Moulijn droomt van broderiën,
gobelins, is verrukt voor gekleurde glazen, haak
naar wandschilderingen, en in plaats van uit he
der schoonheid van al zulke zaken het besef te s
elk kunstvak zijn eigen stijl heeft, door stof e
ming en traditie beheerscht, zoekt hij van het

van al die kunsten iets te laten overwaaien in zijn werk.
Dat hij zoodoende zijn klokspijs verknoeit in plaats van verheldert, en zijn eigen stijl forceert, schijnt hij vaak te vergeten. Verscheidene dezer teekeningen hebben ongetwijfeld iets met bedoelingen van vercieringskunst uit te staan doch bij slechts twee van de drie-en-veertig nummers leest men in den katalogus achter hun titel: dekoratief ontwerp. Maar voor welken aard van dekoratie zij dan bestemd zijn, laat zich nog niet eens verklaren. En die teekeningen hebben ook weer niet wezenlijk het karakter van ontwerpen, — er is op doorgegaan als op een teekening welke om zich zelfs wille werd uitgevoerd. En het rezultaat is hybridiesch, zou vader Geel gezegd hebben.

Wil Moulijn werkelijk broderieën maken, waarom voert hij ze dan maar niet metterdaad uit en laat ze ons uitgevoerd zien? Of als hij dat toch niet wil, laat hij dan het uiterlijk broderie-achtige uit zijn schilderen bannen, zooals hij het schilderachtige uit zijn broderieën weren zou. Dan zou hij anderen en zichzelven minder verwarren. Dat hij in teekenen en schilderen zoekt naar nieuwe formules tot het uitdrukken van zijn sentiment, — voortreffelijk, en wie onzer zou hem hier geen heil bij wenschen. Maar hoe zal men ooit in deze dingen tot iets krachtigs komen, indien men zich bezighoudt met de geaardheid van allerlei kunst, behalve van die waarin men zich feitelijk wenscht uit te spreken. Zoo krijgt men immers slechts een tusschending dat mank moet blijven gaan, — geen schilderijkunst en geen dekoratieve, geen visch en geen vleesch. Is dat het nieuwe bloed wat aangevoerd moet worden? Ik zou op den duur eer voor bloedvergiftiging vreezen.

Vraagt men naar staal tot opsterking? In diezelfde zaal van de Lakenhal waar het werk van Moulijn is opgesteld, kan men langs de wanden lang niet eens eersterangsprodukten van oude Hollanders bezichtigen, die toch bij brokken zoo mooi bewijzen, dat de schilderkunst werkelijk zelve over rijke en fijne uitdrukkingsmiddelen beschikt, die heden ten dage haast ongebruikt liggen, en dat elkeen die in zijn

werk naar dieper expressie zoekt, nog wel eer
anderen dan bij buiten den direkten aard van
vallende artiesten in de leer kan gaan. Wij v
te gedurig. Of zijn er uit enkele dier koppen va
Schooten, valt er van den konterfeiter van J
Does en zijn gezin, — om van de delices v
Engelbertsz nu nog niet eens te spreken, — niet
van zich ongestoord en harmonieus verdiepen te
waar de nieuwere schilderkunst te zelden nog ee
van biedt? Zeg het in je moers taal kerel, zou
sommige de kluts kwijt zijnde zoekers van thans
Heer Kegge in alle welgemeendheid wel eens w
gen, als men bedenkt dat wij van zulke sch
maar de nakomelingen zijn.

Doch ik zou dus doorgaande, in mijn vrijmoedig
de verkeerdheden van een naar wij hopen vo
algemeener verwarring op de produktie van e
gaan verhalen, — verzulmende aan te wijzen hoez
in een goed deel van zijn werk zich een ongeme
naar betoont, en hoeveel te meer daarom hij tegen
is, wanneer hij zich bezondigt aan dien geforce
buiten welken blijvend juist hij in staat is zoo
te geven. Want als hij zonder bijgedachten zich
aan den kern van de zaak kan Moulijn uitmu
Men herinnert zich misschien een krijtteekening
Arti geexpozeerd, Interieur betiteld, — een avond
met een huisje er in, waar men van binnen de l
branden en waar iets eigenaardig intiems in is
denzelfden tijd is een teekening: Tuintje, die
heel beminnelijke argeloosheid is. Bekend is ook
lijn- en planwerking zoo fijn stemmende lithogra
nacht, waaraan een andere kompozitie uit de bu
Steeg verwant is, een teekening waarin zeer
zekere ingetogen statigheid is neergelegd, die
staat. Zulk een werk heeft niets van dat hybridis
ik zoo straks wees. In een bijna wat te gestopt
Zomeravond (ik volg nu den Leidschen catalog

ıan No. 21), is een zwoele droomerij bizonder uitgedrukt, ɪn treffend is ook een angstig onschuldig huisjesgeval uit Drenthe, met een brooze dofheid die mysterieus in mij ıawerkt nu ik er weer aan denk.

Een lithografie uit den allerlaatsten tijd, een gezicht in en park, is een zeer mooi staal van wat deze delikate voeler vermag. Er is iets suizelend reins, iets etheriesch pens in dit deftige landschap, en het is alleen jammer dat ommige minder sterk gevoelde onderdeelen, ook daarin og met iets als een foefje moesten worden aangevuld. Iaar nu vergat ik eene kleine teekening, de eerste waar ıen voor stond als men de zaal inkwam, en die in mijn chatting een juweel is. Hier heeft de teekenaar geen ezochte formules noodig gehad, hier was hij geheel in ijn aandoening zelf verzonken, hier gaf hij met fijnen zin ich over aan de aanbiddelijke natuur, waarvan een roerend tukje afspiegeling nu iets van het geheimnisvolle ruischen ertolken mocht.

Zoo is Moulijn op zijn allerbest, maar door alles heen, ok in zijn rare strapatzen, heeft hij zeer wat maar al te elen die meer schijnen blijven missen, en wat men nu enmaal overeengekomen is een bizonder sentiment te noe- en. Als hij dat nu maar voortdurend kan zuiveren, en ch nog sterker leert uitdrukken! En ik bid u, wie zou daar et toe geraken, die met een fijnbesnaardheid als van dezen eker in de heerlijkheid van het Hollandsch buiten mag lemen, en nog ongeveer een menschenleven voor pieuze udie vóór zich heeft liggen.

1897.

VAN DER VALK.

Het is al weer een heele tijd geleden, en i
jongen uit de provincie die naar Amsterdam kwa
vaste voornemen daar dichter tot de bron te g
eerste les van Thym, die de akademieleerlingen
heidswege in de geheimenissen der schoonheid
wijden, zou beginnen, maar de professor toefde
keek eens om mij heen, begeerig in de oudere r
de voorgangers te leeren kennen aan welker om
dacht te laven, en tot welke ik mij voorsteld
profijte op te zien.

Als ik er aan terugdenk was het als een ee
van een komedie (of zou men het achterna ei
tragedie moeten noemen?); want er waren er, a
kunstig opzet saamgebracht, onder de aanwezige
nieuw-aangekomen leerlingen minstens een half do
die later een meer of min gewichtige rol zouden s
Hollandsche kunstbeweging dezer dagen. Maar
blonde en bruine, de zachter en stroever koppen
vooral een, die van een zonnige levensfrischhei
zooals ik nog niet uit mannenoogen had zien licht
de statige Thym zijn plaats had ingenomen,
zekere hoofsche dorheid waarvan ik toen de be
genieten kon, zijn kollege begonnen had, zag i
nog aldoor dat open blonde jongelingsgezicht r
het donker lachende oogen voor me, dat zoo z

akkere ridderlijkheid van den geus en de blozende geestdrift
an den aankomenden kunstenaar personifiëerde.

Later heb ik Van der Valk in velerlei situaties en onder
eer uiteenloopende omstandigheden van meer nabij gezien,
aar ook toen ik er mij op beroemen kon, met den ouderen
instststudent vertrouwde maats te zijn geworden, is hij mij
toos gebleven zooals dat eerste zicht op hem mij den
ngeling deed voorvoelen. Ik leerde aldra een royale per-
oonlijkheid kennen, meer dan één wars van voorschrift of
rgerlijke opvattingen, iemand als doortrokken van hoop
vertrouwen en die, aan elke benardheid vreemd, altijd
s een open horizon vóór zich scheen te zien.

Hij was een groot wandelaar bij dag en bij nacht, en het
as altijd een lust den kleinen, maar veerkrachtig gebouwden
an, als een soort van avontuurlijken Tricotrin, die alleen
het buiten zich tehuis voelt, met den kop in den wind
ooraan te zien stappen op een langen tocht door straten
landouwen, en als het geviel, dat hij na een nacht onder
n blooten hemel op een zomermorgen zijn kleeren uitschoot,
, kloek zwemmer als hij was, in Schinkel of Amstel dook,
as het mij, of de gulle pantheïst, die licht een bundeltje
n Shelley aan den kant had liggen, met de nixen ging
innekozen, om daarna met verjongde natuurkracht het
ven door te wandelen.

Van der Valks kunst, het spreekt van zelf, heb ik in
rloop van jaren altijd met een aan mijn gevoelens voor
n persoon geëvenredigde belangstelling gevolgd, maar meer
ast dan één mij bekend, heeft het hem wel gekost zich
arin metterdaad vrij te vechten van het opgelegde, en
maals gaf het den ingewijden stof tot verwondering, te
n, hoe deze van de natuur zoo kennelijk begenadigde in
t somtijds moeizame werk zijner nimmer trage handen,
h zóó onvolledig vermocht uit te spreken. Vele werkwijzen
eft hij beproefd en verscheiden perioden doorworstelde
, maar het bleef nog schemer in zijn talent, en de dag liet
h lang wachten.

Een dubbel blijde verrassing kon daarom de verzameling

teekeningen, die de firma van Wisselingh en Co.
van hem wist voor te zetten, zijn bentgenoote
Daarin vond men den blijden wandelaar, den o
verteller met zijn zonnigen lach en bij uitnemendh
kijk op het natuurlijke, in verheugende kracht o
onbevangen kunstenaar terug. Daar gaat een toch
zin voor het bloeiende en het wijd zich strekk
krachtig zich opstuwende door dit ongelijke
gezonde werk, en als men overweegt hoe dez
zich tot dit licht ontwikkeld heeft, blijft men,
als het open genieten maakt, in zulke lijn ook
gloriëuzer overwinningen hopen.

Is het niet een troost, — zoo overwoog ik na
aan deze sukcesvolle tentoonstelling — hier
zien, hoe ten slotte, meer dan de mate van vinge
of dan de school, de werkelijk ingeboren krac
mijdelijke hindernissen, die elk op zijn weg ge
weet te overwinnen, en hoe deze innerlijke
alleen, na volstreden strijd toch het karakt
rijperen kunstenaar bepaalt?

En ik dacht terug aan Thyms lessen in de
Brachten ze ons veel verder? En is er in het le
der schoonheid vormen iets dat den zoekenden
sterken kan? De schoonheid is een wonderlijk
de dichter had misschien gelijk die zeide, dat
het vloeiende bloed naar buiten schijnt.

1897.

ARTI.

De weldra sluitende tentoonstelling van teekeningen in Arti gaf weinig nieuws op te merken. Verscheiden van de goeden hielpen wel schragen, maar niet met iets opvallends. Waar men allicht voor stil blijft staan is voor de teekeningen van Wiggers, die ontegenzeggelijk naar iets nobels streeft, al heeft hij zich nog zeer van bijvochten te ontdoen. Mij troffen het meest twee dingen van Zoetelief Tromp, een nieuweling zoover ik weet, wiens doordringend getourmenteerde manskop, in het verste hoekje van de bijzaal gedrongen, daar bescheidenlijk van iets bizonder eerbiedwaardigs hangt te getuigen. Een andere teekening van hem: Gouden regen, doelt zonder te veel sous-entendus of expressie-trucs op een intieme droomfijnheid, en door het grauwe aanzien van die teekening heen, lokt iets zoo liefdevol teers, dat men geneigd is om het dichterlijk speuren van dezen beminnelijken zoeker de andere paar honderd nummers stil voorbij te gaan.

1897.

JONGKIND.

Het inderdaad toch kurieuze en in elk gev zorgde tijdschrift l'Image gaat voort in zijn po houtsnee in eere te herstellen, vooral door te hoe deze zich in de hand van kundige grave vertolken van welken teeken- of schildertrant Wij voor ons nu hebben in den grond met de force niet zoo heel veel op, — wij blijven ge de houtsnee het best hare waarde bewijst, w het minst tot verzaken van haar stroever grond en wij kunnen in de wonderbaarlijke buigzaam moderne graveerprocédés geen herstel van haar bes onderkennen. Vooral blijven wij het dwaasheid teekenaars, die met het oog op reproduktie in ho niet van huis uit aan het karakter der houtgravu komen, maar integendeel den graveur willekeur door alle zijpaden heen naar hun luchtige pijpe Met dat al zou het vooroordeel zijn niet te wille dat voor reproduktie van bestaande teekeningen rijen, maar vooral van teekeningen, waarvan he karakter waard is uittekomen, de moderne h het, in goede handen, van zelfs de meeste m procédés kan winnen, en onder de cliché's we in haar laatste aflevering afdrukt, zijn de kla naar Jongkind wel geschikt dit te staven. Op so deze, vooral van de kleinere tusschen den tekst

is het eigenaardige van des meesters trant, dat mooie sliertige, ruim neergeschrevene, open gewasschene zoo goed weergegeven als het hoeft, en voor hen die met de charme der oorspronkelijke teekeningen een weinig vertrouwd zijn, bieden deze pittige prentjes inderdaad gelegenheid, zich weder eens aan het karakter van Jongkinds kunst te verlustigen.

Het was van een wonderlijke levensfrischheid, het werk van dien oorspronkelijk in hand van doen ietwat verwandten aan den fraaien Rochussen, doch die daarbij oneindig grootscher van greep en zonniger van doen werd. In menig opzicht was hij een evenknie van Bosboom: een Bosboom van het tintelende buiten; want al was hij minder vol, minder wijs, minder klassiek dan de groote meester der binnen-architektuur, hij kon er op roemen polychromer, bewegelijker, veelzijdiger te wezen. Ja deze scholier van den braven Schelfhout had zich na jaren van strijd en zoeken en dolen tot een soort van Hollandschen Turner van het gemeenzame ontplooid, die, hoewel door zijn liefde tot de motieven van zijn schilderachtig vaderland, door zijn zin voor den evenredigen bouw in het varieerend geval, en door zijn aanbidden der werking van licht en lucht, van aard Nederlander gebleven, nochtans in de ontwikkeling der lichtzoekende Fransche schilderkunst der laatste kwarteeuw een zeer gewichtige, en in die der onze in het geheel geen rol heeft gespeeld.

Men heeft hem ginds noch hier bij zijn leven gevierd, — hij was een zonderling, een onhandelbare misschien, een in elk geval aan wien men zich weinig gelegen liet liggen. Zijn schilderijen werden doorgaans geweigerd voor de Parijsche Salons, de groote kunsthandelaars vonden geen reden naar hem om te zien, een kring van vrienden die hem naar voren drongen had hij niet, en de oude kennissen uit het vaderland taalden er weinig naar iets van den verwaaiden balling te bezitten. Wij jongeren troffen zijn naam het eerst in een Engelsch boek dat zijn etsen prees, maar in den vreemde bezochte tentoonstellingen boden niets

van zijn schilderwerk, en de Hollandsche Teekeni
stelde ons nooit in de gelegenheid hem in zijn wer
buitengewoonste Nederlandsche aquarellisten te le
Sommigen in Frankrijk prezen hem, maar ze
daar zijn moeilijk leven niet met zonneschij
vervullen, en met vrijwel onverschilligheid li
onterfde ergens, weet ik waar, in een hoekje va
sterven, om toen algemeen tot het inzicht te
er een groot kunstenaar was heengegaan. In z
spreid werk heeft hij zich sedert gewroken op
die hem bij zijn leven had omringd, en de ni
geschiedenis heeft zich in hem weer eens voor
een bij uitstek fijnbesnaarde persoonlijkheid die
in mocht slagen bij zijn leven zich te doen ver
wiens fijnste indrukken, wiens eigenzinnigste ve
wiens subtielste zeggingen bewaard bleven tot
genieting van velen na hem, die zijn naam bl
als van een der rijksten van zijn tijd.

1897.

EEN KLEURENLITHOGRAFIE.

De lithografie in kleuren door Hart Nibbrig: „In zijn eerste levensdagen", onderlaatst bij de firma Buffa uitgegeven, is een opmerkelijk werk. De teekenaar heeft ingezien dat, om in kleurendruk iets van wezenlijke waarde te verkrijgen, men de koe bij de horens dient te vatten, en niets overlatend aan de beroepslithografen, het werk op de verschillende steenen zelf geheel dient op te knappen. Er steekt een aanzienlijke dosis eerlijke toewijding en eerzame inspanning in deze volgehouden poging om in zulk een gekompliceerde prent een frisch en teer buiteneffekt saam te vatten, en in menig onderdeel, vooral op den voorgrond, is inderdaad iets bij uitstek keurigs en kernigs bereikt.

Maar, hoezeer ook achting koesterende voor het koncentratievermogen en de gezetheid van doen welke er uit blijken, behoef ik toch niet te verzwijgen dat deze prent in den grond haar doel voorbijschiet. De wakkere teekenaar heeft zeer bepaaldelijk naar iets nieuws gestreefd, en ondanks zichzelven is hij tot zijn schade in de verkeerde vaktraditie der lithografen gevangen. De zorg door den artiest aan de doorgevoerde bewerking der verschillende steenen besteed, komt nu lang niet overal ten voordeele van zijn prent, — mijn hoofd er af dat zij frisscher en tegelijk teerder zou wezen wanneer zij van drie pure-kleur-steenen dan nu zij in zeven gebroken tinten werd gedrukt. Een vereenvoudiging van middelen zou hier ontegenzeggelijk frisscher tegenstelling en dus levendiger werking hebben meegebracht.

Niet de fijngetoetste waarde van elken to
de wijze waarop de kleuren in hun onderli
elkaar doen spreken bepaalt vooral bij den kl
kracht der tonaliteit. De finesses welke nu
gezien werden verkregen, gaan bij een over
geheel schier gansch teloor, en de samenklank
door verzwakt. De lithografen die gewoon zij
naar waterverfmodellen welke in hun opzet n
aardige van kleurendruk geen de minste reke
en die er nu alles op zetten die vloeiende aquar
in hun chromo's niet te vertolken maar na
hoeveel steenen dit dan ook moge vergen, — zij
werk van Nibbrig geen principiëele les voor oo
En toch had Hart Nibbrig die bijna beter
anders zou men zeggen kunnen geven: hij die
ten onzent juist in zijn schilderen met ongebr
kleuren te werk gaat, en in stede van de v
palet te mengen ze op het doek direkt tegen
klinken. Want juist voor kleurendruk is de
werken fondamenteel veel meer aangewezen da
deren. In het ontvlieden van de gebonden
effekten bij olieverf, blijft ten slotte toch alt
stribbelen tegen het smeltende materiaal, en
klare, helle, strakke bovenal wenscht te geven,
juist in de straf te kleuren prent een zoo aange
Maar dan moet hij ook dadelijk zijn werking
en over elkaar drukken van de moederkleure
niet op den wrijfsteen zijn tinten zoolang ten
apart gezien aan gebroken waterverftonen zoo
nabijkomen.

Het is een goed ding dat wij in den laat
werken op steen weer wat in eere brengen.
was er hopeloos ondergekomen, doordien zij
wijze werd beoefend, zonder lust en inzicht,
en kracht, — maar de laatste jaren hebben o
wel de bewijzen gebracht hoe er langs velerle
steen verrassende rezultaten te verkrijgen zijn

dienen wij ook de traditie van het vermufte vak in alles te wantrouwen, en overal voor het angstiglijk voorgeschrevene het uit onszelf levende in de plaats weten te stellen.

In zijn konceptie, in zijn handwerk heeft Nibbrig dit ongetwijfeld gedaan, — in zijn kleurmenging heb ik hem hier nog te bedeesd aan den leiband eener lithografische school zien loopen. Er is met minder dekken, minder vullen, minder temperen, in één woord met stouter orkestreeren, uit den kleurendruk veel meer weelde te halen, en juist voor wat Nibbrig bezighoudt, lijkt mij in deze lijn nog een nieuw en vruchtbaar veld aangewezen.

Ik weet wel dat dit mooi praten is, en dat het alles maar niet zoo in een vloek en een zucht dadelijk te bereiken valt, — maar zal Nibbrig mij in den grond toch niet gelijk geven, en toestemmen dat hij heller zon en opener weelde had beoogd, — broeit hij er niet misschien reeds op in een nieuwe prent het instrument van den kleurendruk vrijer en blijer te bespelen dan hij het in deze respektable studie deed?

Ik hoop het evenzeer als ik vertrouw, dat de taaie zoeker dit mondjevol opmerkingen mijnerzijds, meer als een blijk van heusche belangstelling dan van beduimelende betweterij zal willen beschouwen.

1897.

HOLLANDSCHE TEEKENMAATSCH

Nobody asked you,

Indien vergaderingen gelegenheden mochten v
waar men zijn tijd en humeur pleegt te verliezen,
voor een stellige meening plaats was, en waa
half onwijs deed met te berde brengen wat m
voelt, dan zou ik mij veroorloven op de naaste b
van Leden der Hollandsche Teekenmaatschappij h
te zeggen:

Oude en nieuwe banden beide zijn er om m
houden de Teekenmaatschappij hard te vallen.
Oude, want is het nu al niet een heele tijd
mijn kornuiten en ik, als jonge jongens in on
eerbied naar de expozitie van uw illustre gez
trokken, als naar een hoog festijn, waar men zich
roes mocht drinken aan de glorie eener jonge H
kunst? Zou het niet ondankbaarheid zijn dat te
Nieuwe banden, want is het mogelijk in uw
toeven zonder genegenheid voor menig wakke
heuging in veler welkom stemgeluid, eerbied vo
grijze haren of erkentelijkheid voor een welgem
deelden en even welwillend ontvangen oorveeg te
Waarlijk, er is nog altijd grond voor eenigen
trots zich tot de uwen te mogen rekenen.
Er is meer wat mij weerhoudt. Want ten slot
moeilijk in te zien waarom juist ik alleen aan

zou staan, een onafgebroken reeks van kastanjes der franchize uit het schadelijk vuur der algemeene toegevendheid in zake kunstoordeel te halen.

En toch, wat baat het er doekjes om te winden, — wat wij zouden willen verzwijgen, wordt door anderen klaar beseft. Wat daarbuiten wordt gefluisterd is hier beter hardop getuigd. — Uw mooie dagen zijn voorbij, — de dagen toen de laatste der oude Hollanders hier met zijn achtbare teeken-architektuur zoo vaak de voornaamheid van zijn gaven deed schijnen, — de dagen toen de te jong heengegane poëet van ons pastorale leven hier telkenkeer op nieuw de teederheid van zijn Hollandsch hart deed kennen, — de dagen toen gij daar, Meester bij uitstek van landschap en luchten, uw sonore vizioenen nog aan het papier en aan deze tentoonstellingen toevertrouwde, en daarmede ieder jaar aan het feest der Teekenmaatschappij den uitgezochtsten luister kwaamt bijzetten.

Wat baat het betrekkelijk, of er van uwe oude garde nog menigeen stevig staat? Al blijft de juichende schilder van plassen en weiden zijn schaterend licht laten schijnen met altoos frisschen glans, — al blijft gij sobere verteller van de polders en de molens en de vaarten u zelf bewonderenswaardig getrouw — al blijft ook de wakkere oude present die onze welige landouwen zoo goed verstaat, en met zijn gedragen adem aan Bosboom denken doet, intusschen op eigen wijze niet zelden aan iets plechtstatigs rakend, — al is de beste uwer eigenlijke binnenhuisschilders ook van de partij, — al gooit de man met den Zuidwesterkop er gaarne een hartig woordje onder, — en al laat de oude heer die u allen de baas is er nog weer eens de welbekende tooverij van zijn pathetische voordracht kennen, — het water van de zee zal het niet afwasschen, dat de roemruchte Haagsche tafelronde in aantal gedund en in gemeenschappelijke opgewektheid verflauwd is, en dat vriend noch vreemde op uwe tentoonstellingen meer geslagen zal worden door de blijde kracht van een tierigen scheppingsdrang.

Dit zijn, als men juist geen Nurks is, eigenlijk nare dingen

om te zeggen, en ongaarne zou ik er dan ook va
worden dit met welbehagen te doen. Behoefte om
deren, op mijn woord, is mij zoozeer eigen als den
maar hoe wordt het ons ten slotte te moede, w
deze sentimenten al trouw met ons ronddragen
intusschen behoorlijk te kunnen verpassen? Er
die er een werkelijk plezier in vinden voorbarige gr
te beitelen, doch van deze makabere neiging mag
volle vrij bekennen. Mits zij niet op invallen staar
ik oude huizen waarachtig boven nieuwe. Nie
liever dan als van ouds aan een expozitie van
maatschappij mijn hart te mogen ophalen. Doc
niet, het gaat niet meer, — om globaal genot
hebben moet nu eenmaal ruim stof om te genieter
zijn. En de Teekenmaatschappij is niet meer w
Uit pieteit zelve voor wat de besten uwer hebbe
dient dat ronduit te worden erkend.

Er zijn ook nieuweren in uwe rij gekomen, he
Maar ook dezen kunnen het ontredderde schip niet
meer optuigen. Het komt niet in mij op de ge
waschlijst in te vullen, maar laat ons toch eens n
uwe 22ste tentoonstelling van enkelen hunner b

Ze zijn uit een teeder en deftig sentiment, die boo
dat maanlicht en die beesten in de wei, maar hoe s
ook, hebben deze aquarellen onder de herinnering
niet te lijden? Het is een schilder van stavast,
Amsterdamsche grachten en straten met zoo fraaie
rijke motieven vond, maar waar ligt het aan, dat
een zoo onbesuisde teekening van hem zag als d
wintergezicht? Heeft men schik in een feest da
schamel opluistert? Veel fijner was ditmaal zijn
ceerder mededinger, en toch, waarom liet deze
bewonderenswaardige seriet eekeningen in portef
schien de tamste juist hier ter plaatse kijken
eenzelvige kunstenaar van de fijne verrukkingen
bloem, en een glaasje, een parel of een vrucht, vo
daar wel thuis, waar hij de schraalste misschien zij

teekeningen schuchterlijk inzond? Het talent van uwen schitterenden jongen orientalist zal ik minder dan iemand betwisten, maar van den wand met teekeningen door hem ingezonden was er slechts een enkele op de eigenlijke hoogte van zijn fraai talent. En in dit gezelschap, wat ten onrechte grafische kunst blijft buitensluiten, kan hij welbeschouwd ook maar een stuk van zijn gaven vertoonen. Zelfs op zwart-en-wit heeft uw programma het niet voorzien, maar let wel dat de best onderlegene van uw figuurteekenaars een krijtteekening expozeerde, opvallend pootiger dan zijn veel meer doorwerkte aquarel. Ook bij den meest analytiesch aangelegden onder uwe jongere leden blijkt het niet in zijn voordeel als hij liefst waterverfteekeningen te vertoonen heeft.....

Maar hiermede raken wij wellicht aan het eenige middel, waardoor de Teekenmaatschappij zich zou kunnen verjongen. Men heeft ditmaal in plaats van het verflenste rood aan de wanden van Pulchri een nieuwe stof als achtergrond aangebracht. Zou het niet aanbeveling verdienen op nieuwe stof in de te expozeeren kunst bedacht te wezen? Ik doel daarmee geenszins op nieuwig- of nieuwerwetsigheden, maar men zou hier toch naar wat algemeener uiting van levenskracht mogen verlangen. In de tijden van hare oprichting was het aquarelleeren in Holland tot een spontaan floreeren gekomen, en het is natuurlijk dat die bloei door expozities in het gezicht werd gesteld. Maar opstaan, blinken en verzinken is nu eenmaal het lot, ook van elke kunstverheffing, en er zou buitengewone stoutmoedigheid toe behooren tegen te spreken dat de waterverfkunst in Holland sedert zijn besten tijd achter den rug heeft. Wel zijn intusschen het zwart-en-wit in het algemeen, en het etsen en lithografeeren in het bizonder, met frisschen lust beoefend, — en wilde men het Hollandsche teekenen van thans op zijn best laten zien, dan zou men aan het werken op koper en op steen een goede plaats moeten inruimen, terwijl men ook aan het meer ornamentale teekenen warempel zijn recht zou dienen te gunnen. Op die wijze zou de Teekenmaatschappij èn een luister èn een mooier idee kunnen geven van wat Hollandsche

teekenaars vermogen, dan nu zij halsstarrig blijf
aan een verzwakte traditie, op gevaar af du
zelve en de school ten slotte in diskrediet te
Teekenmaatschappij van thans zal niet het kr
zelf wezen, wanneer zij zoo goed mogelijk de
vroeger bewaart. Haar wezen lag in een nat
geven van wat zonder opzet daar was. En zo
thans nog het wezenlijkst haar zelve zijn, wann
het openst de beste Hollandsche kunst van hed
kennen. Alsnog ligt het aan de Maatschappij ze
met eere reprezentatief lichaam wil blijven. Zo
nu staan, is zij dat telken jare minder.

Met dit al staan die zaken nog geenszins
zijt gij van zeker angstig exkluzivisme misschie
vrij te pleiten, met een gezelschap van oude
gij nog zeer weinig gemeen. Welbeschouwd
voor, en tegen het naderen van uw zilveren fe
nog eens aan een waarlijken hoogtijd kunnen d
dan uw vrees van u af en ban alle duivels der ba
ver in de zuiverende Noordzee.

Houd toch niet langer vast aan wat een paa
geleden inderdaad de ongezochte vorm van ie
levends was, doch wat thans in een schade
gevatte meening verloopen gaat. Eerbied voor
opperbest, maar gij zult het fierst die toone
teekenen der tijden te letten en met open oog en
zin, zonder omzien voor het heden zorg te dr

Wat men op het hart heeft, doet men wel te
af te schuiven, en zoo is het dat ik hier neersch
de eerstkomende vergadering van het Haagsc
niet ter tafel denk te brengen. Bij een enkele
hier wellicht instemming vinden. Daarginds zo
dat, vrees ik, niet. Zelfkennis is, ook bij manne
de zeldzaamste der gaven en zelfverzaking eil
meenste der deugden te achten.

1897.

EEN HOLLANDSCHE KERMIS.

Dees perzik smaakt naar meer, maar naar iets anders. De teekenaar is gelukkig begaafd, maar hij schijnt zich-zelven te miskennen. Profeteer ik niet mis, dan krijgt men nettertijd, wind en weder dienende, heel andere dingen van hem te zien, die zuiverder plezier zullen verschaffen. Niet dat een Hollandsche kermis voor wien ook geen mooi sujet zou wezen, maar het is, de stukken liggen er vrijwel om het te bewijzen, geen spekje naar Vaarzon Morels bekje. Hij forceert zich hier, blaast zich een beetje op, naakt uitheemsche grimassen en raakt dan de kluts kwijt, — en wàt aardige figuurtje er ook door deze tooneelen mogen neendrentelen, wat vaardigheid van kompozitie er ook uit noge spreken, een Hollandsche kermis is het niet geworden. Misschien half en half een Fransche, een Belgische of voor mijn part een Bibelebonsche, want ik heb daar zoo geen kennis van, — maar ik vraag: is b.v. dat elegante deerntje vat daar boven het bakvuur troont en den potlepel nog iet eens recht weet te hanteeren, nu een authenthieke loeiende pofferjuffer, en is dat op die andere prent een eusche kop van een onvervalscht mallenmolenpaard, en ijn dat nu de effektieve oempahs, die daar achter den athleet taan te toeteren, en is al dat volkje wat de teekenaar ls publiek langs deze vertooningen laat pantoffelen nu verkelijk het slag wat onze kermissen klandizie brengt? Bij Sint Blanus, neen, laat u door deze looze fratzen geen

eigen herinneringen en frisscher indrukken
want de geest van den belleman en van he
Jut, en de schiettent, en de gerookte paling, en
kappemaries, en de turksche schop en de har
zuur, en het wassebeeldenspel, en het koekha
boeren, burgers en buitenlui en zoowaar zelf
mijdelijke draaiorgel zijn hier ver te zoeken, —
alevel een Hollandsche kermis kunnen wezen?

Maar de teekenaar is er niets minder om, w
dit zijn lijn niet blijken mocht. Hij heeft nog
in zijn mars, en door de rafels van zijn kermis
komt telkens de werkelijke persoonlijkheid hee
een fijngevoelig, ietwat droomerig kunstenaa
misschien vooral sprookjes of idyllen zou will
streeren, en die al voorvast tusschen de ongedefini
van zijn Fransche saltimbanken en zijn hossende
en zijn mislukte luguberigheden in, allerliefs
uit zijn teekenpen laat loopen, die, al staan
aan een na te wijzen werkelijkheid ontleend, er
dubbeld-en-dwars-echt om zijn. En zijn niet-z
achtergronden zijn bijna allemaal mooi, en ov
meen beschikt hij over een hand van teekene
bizonder over een meesterschap in de raffine
de lithografie, die te over hem als een artiest va
voor den dag doen treden.

En al wil deze kwansuis-Hollandsche-kermis
niet best jolig of sinister maken, elke Haarlem
nog geen Ostade en elke illustrator nog geen
wezen, — en vooralsnog laat ik mij het ge
rooven van het vaste vertrouwen, in den te
de enkele mooie figuurtjes, van de chaotische
en van menig bekoorlijk detail uit deze hybridis
eenmaal een harmoniesch uitgegroeid kunstena
begroeten.

1897

IN UTRECHT.

Daargelaten nu de algemeene vraag of die vele Vereeni-
ngen tegenwoordig wel enkel ten beste van het gehalte
r produktie werken, en of de tallooze tentoonstellingen
nder mankeeren juist overal de moraal der kunst helpen
redelen, moet men van de Utrechtsche Vereeniging „Voor
Kunst" getuigen, dat hare expozities in elk geval tot de
ngenaamste behooren welke men zooal te zien krijgt. Zij
bben alvast dit voor, dat niet als bijna overal elders,
n stoet van min begeerlijke werkende leden er de sfeer
men bederven, en bovendien hebben die kleine vertrekken
het Domplein iets behagelijk rustigs, vooral ook doordat
beperking waar de mindere plaatsruimte toe dwingt,
n de genietbaarheid van het geheel in niet geringe mate
ı goede komt.

Het is, al zou misschien het meeste hier een bespreking
ıard blijken, het is hier niet mijne bedoeling, een komplete
ırsnoteering der verschillende expozanten te geven, ik
lde slechts even op die enkele uitstekende dingen wijzen,
mij hier bizonder getroffen hebben. En dan ga ik voorbij
ıt reeds van elders bekend of vroeger hier besproken is:
orbij de opluisterende etsen van Seymour Haden, Israëls
Jongkind, voorbij de prachtige boekvercieringsbladen van
rkinderen, voorbij de drie nobele landschappen van Moulijn,
de kloekgekonstrueerde teekeningen van de Josselin de
ıg, — om vooral verrukt te blijven staan voor de koste-

lijke etsen die Bauer en Dijsselhof ter illustra
nog niet verschenen boekje hebben gemaakt.

Bauer is in deze rijk gevarieerde prentjes
zijn allermooist, — het is of hij met het fijne
die saamgedrongen vierkanten een edeler meta
groote platen heeft bewerkt, — zooals hij tr
men zeggen gewoonlijk het rijkst op dreef raa
het kleinst van afmetingen blijft. Dit zal wel v
daaraan liggen, dat beperking ook hem slecht
kan komen, en vooral hierin dat de lijn bij
suggereert dan definieert en dat men juist bij gr
bepaalder vormomschrijving noodig krijgt, wil
beeld soms niet slap, architektuur niet papp
kompozitie niet te los van samenhang worden.
bewonderenswaardige illustraties voor La vie éte
is hij zichzelf in brio en fijnheid aanhouden
teekent hij ongerept met zou men zeggen o
voornaamheid van afwisseling de éclatante scho
verre verlokkende vizioenen.

Dijsselhof had begrijpelijkerwijze plezier in
pagina's van dat boekje akkompagneeren van
reelen met ornament-etsen, die vlekkeloos z
kostelijke boekje voor ons zal liggen, zullen
zuiverder dan zoo in de passe-partouts van ge
men nu al dat het superbe werk is.

De hier uitgestalde houtsneden en zinko's v
en Nieuwenkamp voor eene aan de steden d
gewijde uitgave, zijn eveneens uitlokkend om
schijnen van het boek nader te bespreken. Zi
frisschen indruk, maar men zal ze in het verband

In het etswerk van Dupont is iets heel t
heeft zich nu aan zeer groote platen gewaag
door mannelijkheid uitmunten. Maar aan zijn
gaven is deze jonge kunstenaar verplicht wel
dat zijn bij uitstek fraaie en royale hand va
op den duur geen parten ga spelen, en hij o
van zijn voordracht niet tere ten koste van wa

studie hem kon brengen. Want hoe welgeslaagde brokken men in de geëxpozeerde prenten ook kan aanwijzen: partijen vol beweging en die raken aan werkelijke grandeur, het zal noodig zijn dat de teekenaar zich nog bij voortduring wijde aan het uitgraven van der dingen aanschouwelijke wezenskern.

Met buitengewoon genoegen heb ik het profielportret van Van Deijssel door Haverman aandachtig mogen beschouwen. Die bescheiden krijtteekening (waar de in druk verspreide, verkouweneusde houtgravuur te weinig van terecht bracht) is een viktorie. Zoo goede portretten worden zelden gemaakt. Hier was een geduldig schatgraver met zeldzaam gelukkige affiniteit aan het werk. De voordracht is onberispelijk, maar het precieuze doen komt nergens voor de direktheid der uitdrukking te staan; het keurige détail-modelé draagt volkomen het hooghartige dandysme, dat als grondtrek uit dien kameleontischen kop voortreffelijk naar voren is gehaald. Dat is nu werkelijk eens een fijnbegrepen beeltenis van exkieze voornaamheid, en het gemaakt hebben waarvan de beste portrettist aan Haverman zou mogen benijden.

1897.

VIGNETTEN DOOR HART NI

Voor een in papier en druk royaal uitge
van Het Leemen Wagentje, naar de Hollands
van J. Ph. Vogel (uitgave van Scheltema
heeft Hart Nibbrig een aantal vignetten gelev
het meerendeel niet enkel in zorgzame beha
ook door zeker eerzaam begrip uitsteken. I
juist bij een voortbrengsel van oude Indisc
passende vercieringen aan te brengen, bracht
moeilijkheden mede, welke de ernstige teek
voldoende overwon. Het Oostersche in deze
niet te expres, en schijnt bijna vanzelf uit h
teekenen voortgekomen, al staan de dan ook
Indische figuren van menschen en viervoeter
op de hoogte van de abstrakter landschapmo
b.v. dat sober maar toch keurig behandel
libellen-vignet, of van dat vooral in onder
prentje der opgeschrikte pauwen, of van dat p
drie beestenvormen in witte omtrekken op e
gegriffeld staan. Het geslaagdste intusschen v
in zichzelf en tot den letterdruk is een meer
teekening van een pralend-park-motief, die m
middelen, ook door een niet nader te definiëe
al bizonder bekoort.

Over het algemeen stellig verdient Nibbri
verdieptheid vervullen van deze schijnbaar bes

inderdaad moeitevolle taak geluk gewenscht. Wij zijn verlangend hem met dan wellicht nog krachtiger maar even verre van manierisme gehouden arbeid, op dezen hem blijkbaar aangewezen weg nader aan te treffen.

1897

OUDE HOLLANDSCHE STED

Als geheel is deze uitgaaf bizonder geslaagd.
wil niet alleen gezegd zijn dat zij over het alge
goed werk bevat, maar vooral ook dat de sa
zoozeer in valt te prijzen. Zij ligt daar als de
doorgaande genegenheid voor de behandelde st
delijk artistiek overleg en van een zeldzaam in e
van arbeidskrachten.

Mooie genegenheid voor de behandelde stof, wa
hebben onze teekenaars de Hollandsche steden a
zee van een eigenaardigen kant gezien, en he
de eigen kijk alleen hen op het idee van d
spekulatief maakwerk gebleven boek gebracht. G
overleg, inzooverre de samenstellers zich het we
als een typografiesch geheel hebben gedacht, –
van de letterpagina gaf ook de grootte aan va
en voor deze zelve werd een vaste behandelin
die met het karakter van den boekdruk en het
begrip der pittoreske Hollandsche stedenarchit
strookte. Gunstige samenwerking van arbeidsk
zeer dat de stadsgezichten van Veldheer en di
Nieuwenkamp werden geteekend, in opvatting
nauwelijks van elkander te onderscheiden va
aan de eenheid van het boek niet weinig te

Intusschen, en hoe frisch en mergig de afw
vallen zich ook alle voordoen, dient er bij

van de waarde dezer teekeningen eenig voorbehoud te worden gemaakt. De fout toch waartoe elke meer formulaire teekenwijze allicht leidt, die namelijk van op het uiterlijke te doen steunen ten koste van het fijnere, is hier niet overal geheel vermeden. De deugd van het in zoo straffe lijnen weergeven van stadsgezichten ligt vooral daarin, dat zulk een teekentrant het kennelijk samenstel der dingen op het onvermengdst kan doen uitkomen. Dit doel echter schiet men voorbij wanneer men zich wel op de manier van zeker soort vullijnen of arceering laat drijven, daar juist waar men te kort schiet in het akcentueeren van den bouw der vormen zelf. In het verband van prenten als deze dient elke buiten- en binnenlijn wat bloot te leggen of te binden, en moet men dubbel oppassen dat de teekenwijze nergens op een foefje uitloope. De konstruktie op haar eenvoudigst kernachtig uitduiden moet hier zonder mankeeren de pittoreske boodschap blijven. Ik bedoel dat teekeningen gelijk deze telkens, ook omtrent de eenvoudigste stukken terrein of muur, of over daken, trappen, plankieren, torens, bruggen, deuren, borstweringen, vensters en kanteelen, datgene moeten geven, waardoor de bekijker tot zichzelven zegt: jongens wat zit dat alles toch mooi en karakteristiek in elkaar! Dit nu bereiken onze teekenaars hier niet veel nader dan in het summaire, en ik geloof toch dat de aangename boerschheid van hun voordracht er geenszins aan cachet bij zou inboeten, wanneer zij zich minder vaak bedienden van zeker meer rethoriesch lijnengestreep, dat eer iets wegmoffelt dan dat het definiëert, en dat ook vaker dan noodig is tegen de koncieze klaarheid van den beoogden typografischen stijl ingaat.

Deze bedenking heb ik wellicht wat breed uitgemeten, doch in waarheid geven de beide artiesten in hunne serie stadsgezichten zooveel, dat zij inderdaad het uitmuntende nabijkomen, en hierdoor den belangstellende nog meer doen nadenken, wàarin zij dan tot het bereiken daarvan falen.

Nochtans wordt ons op andere wijze in dit boek ook

werkelijk het uitmuntende voorgezet, en we
dekoratieve bladen, waarop zuivere vercieringe
in hout gesneden staan, forsch, frisch, fraai,
karakter.

Moge de wakkere firma Bohn, na deze r
geslaagde proeve nog eens met deze artiester
kunnen brengen, werkelijk doorgaand — als
voor het wenschen hebben — van dat puik
strakke, gulle gedragenheid.

1897.

KALENDER-NIEUWENHUIS.

De kalender van Nieuwenhuis voor 1898 geeft in twaalf gekleurde afscheurbladen een vervolg op zijn vorige serie. Hij heeft intusschen burgerrecht gekregen, want de, zoo ik meen, grootere oplaag, schijnt reeds ongeveer uitverkocht. Iets nieuws omtrent het talent van Nieuwenhuis vertelt zij nauwelijks, hetgeen trouwens, het moet erkend worden, ten deele onnoodig was. Maar na de verrassing van zijn Perk-illustraties stelt het wel teleur, hem hier weer zoo ongelijk van gehalte te vinden.

Het eerste blad is wel zeer goed van hand maar toch middensoort-Nieuwenhuis; sprekender in de lijn- dan in de kleurwerking. Februari is tegelijk frisscher en fijner gesloten, — ook het rustige van de groote letters doet aangenaam aan. Al die duiven, ooievaars, vruchtentakjes, schelpen, katten, rupsen, vlinders. muggen en zwaantjes, waar de teekenaar smakelijk mee omspringt, zijn in de vierkante hokjes rustig verpast. Opvallend is het daarbij echter dadelijk dat de enkele poppetjes zoo uitermate zwak zijn. Deze tekortkoming hindert schrikbarend in het, hoezeer ook grappig gedachte, volgende blad. Zelfs in een gewoon kinderprentenboek zou men zulke gedrochten niet dulden, maar om daar een maand op te moeten kijken is bijna een kwelling te achten. In een ondergeschikt vakvullinkje van een blazende poes, heeft hij op ditzelfde blad vanzelf het koddige bereikt, dat hij wellicht in zijn kinderfiguren beöogde, maar zeker

niet bereikte. In Juni en Juli, op welke bei
menschfiguur ongeveer ais kroon der kompo
is, leidt de heele werking op het onvoldoend
beeldjes schipbreuk. In het vroolijk gewapper
prent zijn de poppetjes weer tot bijwerk te
maar vooral ook met het oog op de bedoe
feestelijk kronings-blad, is hier het uit feitelijke
zouteloos karikaturale wel wat al te bar.

Van September af echter is men deze ma
lukkig te boven, en in dat statige herfstbla
smaak van den teekenaar weer volledig de
ranke lijnen-arrangement van het eenvoudig p
geeft hij hier een kostelijke vondst, die ook
gepast is doorgevoerd, zoodat het een lust
aan te kijken. Ook bij October stemt de teeke
wat men als het karakter van de maand voe
primaire druivenwingerd-motief is hier tot o
letters heen, in een rustige prettige randvercier
November is daarop misschien iets te kaal beha
achtig, maar het laatste blad is dan met dat v
wel het mooiste. In de dieper, voller kleure
voor tegen den wand, een werkelijk voorname
kregen, die alleen, hadde het letter-en-cijfer-
nog wat tint, misschien nog een deftiger gehe

Het eindoordeel ligt voor de hand, dat Nie
nader order van het verwerken van het me
zijn bladvercieringen moest afzien. Als men
wat hij kan, behoeft men zich zelf niet dus te
en mag men ook immers voorloopig tevreden

1898.

DE KLEINE JOHANNES GEÏLLUSTREERD [1]).

De naam Edzard Koning was van vroegere tentoonstellingen niet geheel onbekend, maar als boek-illustrator debuteert hij hier naar ik meen. En dat wel zeer gelukkig. Er is iets werkelijk verblijdends in wat hij den nieuwen druk van Van Eedens Kleine Johannes heeft meegegeven. Het heele boek ziet er in zijn jongste gedaante zoo verrassend veel beter uit dan vroeger; iets royaals en iets verzorgds waar ook de uitgevers eer van hebben, trekken er nu in aan. De band is buitengewoon smakelijk, zoowel wat de keuze der grondstoffen als wat de dessin aangaat, en het georneerde schutblad is eveneens aangenaam voor het oog. Verder zijn de in bescheiden tint gedrukte vignetten lang niet kwaad en soms zelfs nogal apart. Maar vooral de negen lithografietjes, op Japansch papier uitmuntend gedrukt, hebben iets bizonder aantrekkelijks en eigens. Zij zijn wel beschouwd het prettigste in deze uitgaaf. Dat zij zich in het boek heelemaal goed voegen beweer ik intusschen niet, — het is hinderlijk dat men om ze te bekijken het boek aldoor dwars moet nemen. Dat zij in den strikten zin het verhaal illustreeren, toelichten, zou ik evenmin durven zeggen. De teekenaar volgt den schrijver zelfs maar zeer gedeeltelijk. De met meer en minder geluk getypeerde

---

[1]) De kleine Johannes door Frederik van Eeden met IX lithografieën en versieringen door Edzard Koning. 's Gravenhage, Mouton & Co.

figuren uit de half symbolische vertelling w
doende of heel niet in teekening gebracht. Ma
in Van Eedens boekje zal dunkt mij altijd de f
jesachtige natuurbeschrijving blijven, en daa
Koning den auteur met het meeste geluk gevolgd
heeft de teekenaar zich tot intiem landschappelijk
bepaald, dat, terwijl het geheel uit veertien h
bestaat, vier van de negen prentjes alleen op
betrekking hebben, dat hem in dat opzicht het
aantrekken.

Er is in de eenvoudige wijze waarop Konin
beteekent vaak iets erg sympathieks. Hij kan uite
worden en daarbij toch gebonden blijven: hij
in wat hij teekent. Kaal, schraal, krasserig o
hij haast nergens. Menig brokje is in dien rijpe
teekentrant mooi opgevoerd. Zoo op het eerste
dansende lichtkring om de libel heen, — zoo
rechterbovenpartij bij het konijnengat, — zoo de
linkervoorhoek met de padden op het prentje
feest, — zoo heel de mooie paddestoel-omgev
kabouter in zit, — zoo het stukje bebloemde gr
de seringenstruiken naast Robinetta, — zoo
het gansche angstige stadje met de stugge griez
massa's, en de walmende lucht en het kolkige

Het minst lijken mij daarentegen heel het tw
en over het geheel de trouwens bij zooiets bizon
figuren, met uitzondering misschien van Wis
ook in het verhaal zelf het best gekarakterize

Maar, illustrator dan in den eigenlijken zin of
Koning heeft in elk geval in deze lithografieën
werk laten zien dat om den fijnen, verdiepten
natuurzin die er uit spreekt, veel genegenheid

1898.

TWEE HANEN.

Indien ik tegen van Hoytema's door mij altoos met ingenomenheid begroete prentenboeken een doorgaand bezwaar mag laten gelden, is het dat zij iets te roezemoezigs over zich hebben, dat de kompozities, vooral in haar aanduiding van de plans, te vaak onrustig blijven, dat de groote frischheid zijner teekeningen niet genoeg met eenvoudige klaarheid gepaard gaat. Men behoeft om pootig te zijn niet in het rauwe te vervallen, en de zekerste kracht juist beschikt over forsch en teer gelijkelijk. Deze bedenking geldt ook voor de Twee hanen, zijn jongste boek, dat geloof ik, overigens in menig opzicht weer boven zijn vorige staat, In zijn Leelijke jonge eendje waren een aantal mislukte en in zijn Uilengeluk enkele wel matte bladen aan te wijzen. Mat nu is hij in deze twintig prenten eigenlijk nergens, en mislukt loopt er ook bepaald geen een onder. Het is waar, daar is er geen bij waarin de teekenaar zichzelven nu eens verrassend overtreft. In zooverre echter komt hij toch met het boekje wel op een hooger niveau, als hij er zich een stof in verschafte, welke hij nu eens geheel de baas is. Want al behoort het sprookje zelf juist niet tot de aardigste van Andersen, de beesten die er in optreden zijn wel degene die van Hoytema het allerbeste kent, met hen kan hij om zoo te zeggen doen wat bij wil, — en zoo'n mannetjeshoen, al naar den eisch, parmantig of gejaagd, of dwaas of dom, of deftig of onderzoekend, of vergenoegd of profetiesch, of uitdagend of verschrikt of opgeblazen te laten kijken, dat

zijn allemaal van die kippetoeren waar Ho
zegevierend koning mee kraait.

Juist als men den expressieven haan uit dit
lijkt met dien uit zijn vroeger werk Het le
eendje, en men ziet ook de overige vogels
oudere prentjes van hem, kan men opmerken
naar in de kennis van zijn beesten en in de r
om ze in de uitdrukking van het geheel te g
is vooruitgegaan. En ook heelemaal techniesc
wikkeling van de laatste jaren opvallend. Wa
te flodderig was of te los is nu vaster en
geworden, en met name in het saam doen gaa
inkt op den steen heeft hij iets veel doeltreffen
Een ding van vroeger echter is er wat ik een bee
sommige bladen van het Eendje namelijk had Ho
zeldzaam fleurige kleurkombinaties, die nu v
even zuiver doorgevoerd waren, doch waar me
woordig werk wel iets meer van terug zou wil
is in de Hanen zoo geen durf van kleur. He
beetje receptmatig van dat zelfde rood, geel en b
het zwart als hoofdsteen, — ja de zwarte steen,
prent al op berust, is hier zoo gevuld, dat de a
er nog maar als hoogsels bij doen, die bove
niet meer uit kunnen komen, — en dat schaa
dat opene, blije, wat toch wezenlijk in de
dit alles, en in den eigen aard van Hoytema

Doch wat zit ik te vitten. Mooier kon het n
nog, en mooier zal Hoytema zelf het bij norma
tijd ook zeker nog wel eens geven. Het wat
intusschen kan niet afwasschen, dat zijn we
lustigste kunst is, waar het jonge Holland th
mag. En dat er in onzen tijd van prakkezeer
van takkineeren en wurmen, een lichtlievend
zij het dan ook zonder altijd het fijnst overle
onzen genoegen zoo lustig zingen blijft, dat i
waarvoor men hem waarachtig wel dankbaa

1898.

VOORJAARSTENTOONSTELLING IN ARTI.

Breitners buitengewoon mooie paarden niet te na gesproken, en het verdienstelijke werk van Dupont ditmaal ;elaten voor wat het is, zonden Verster en Voerman :eker de belangwekkendste teekeningen ter voorjaarstentoonstelling in Arti.

Beiden hebben sinds den eersten uitbloei van hun gaven :en meer of min geleidelijke metamorfoze ondergaan, waarloor zij zich uiterlijk thans geheel anders dan vroeger doen :ennen. En toch, in den kern van wat hen beweegt, zijn eiden gelijkerwijze veel meer onveranderd dan men licht neent. Zelfkritiek en koncentratie hebben hen wel ingeogener, zuiverder, en sterker gemaakt, bij gezette beschouving blijken zij nochtans wezenlijk naar hun grondaanleg e hebben voortgewerkt.

Hoe eerbiedig en bedachtzaam Verster ook beproefde dat orpshuis te teekenen, het is toch vooral het werk van een elikaat tonalist gebleven. Als rechtuit teekenen, d. w. z. ls blootleggen van karakter in het kennelijk en heimelijk amenstel der dingen, is dit werk, hoe minutiëus ook doorevoerd, op mijn woord, nog tamelijk zwak te noemen. En venwel is de poëzie van wat de teekenaar in dit sobere eval gezien heeft, met zeldzaam doordringende fijnheid tot itdrukking gebracht, omdat Verster het huisje en de boomen n de straat altezamen wist te drenken in die brooze schier nvatbare tinten van blank doorschijnende zonreflexen,

omdat er ongebroken een parlemoeren schuch
heel dit stemmige kleurenvierkant waart. Het is
lijk stuk teedere kleurdichting, ijiglanzend als
maagdelijk-blozend naar de wijze van een bloe
een ongerimpelde spiegeling dof en uitgestrek

O, al doet ze ook een klein beetje anemiescl
een heel mooie teekening, dat huisje van Ver

Ook Voerman heeft zich jaren lang toege
vrijvechten zijner gemakkelijke tonaiistische jeu
Maar door het streven naar stelliger motieve
zien heen, vinden wij hem hier, evenals Vers
vooral een tonalist weder, maar als een dan
zorgzame zuivering, slechts te zekerder sterk
zooveel dieper doorklinkend geluid. Wat zij
ernstige landschappen uit later tijd nog wel ee
lairs en te geknipts hadden, ligt hier volkome
beheerschte kleurmuziek ontplooid, en met
luisterrijke hemel boven dit sonoor fluisteren
van een prachtige zuivere volheid, zooals Voe
niet bereikte, en geen ander ook, bij mijn
benadering zou kunnen geven.

In zooverre is Voerman in zijn mooien ontwi
eigenlijk al rijper dan Verster, dat gene schier al
van zijn vroegere spontaniteit in zulke veel st
verdiept en gelouterd wedergeeft, terwijl deze bij
deugd van zijn huidig werk, nog niet ten volle d
van zijn vrijwillig geofferd jeugd-élan herwonn

Maar hetzij dan dat zij iets verder van of
bij het heelenai komplete zijn, voor zulke o
begaafde kunstenaars moet, hoe dan ook, de t
de viktorie brengen.

1898.

HOLLANDSCHE TEEKENAARS IN DRUK.

Na het aandachtig en herhaald bezichtigen van Notenkraker ̣en Muizenkoning heb ik de Muizenwereld, het vroegere boekje ̣van Wenckebach, weer eens voor den dag gehaald, en ̣ofschoon wel inziende dat hij sedert met minder middelen ̣maar inderdaad kloeker formule is gaan teekenen, blijf ik, ̣tegen ander wenschen in, aan sommige van die levendige ̣muizenscenes uit het ouder werk, boven de thans geleverde ̣illustraties de voorkeur geven.

Bij het onverwelkbare sprookje van Hoffmann zijn de ̣hoofdrollen toch voor handelende figuren weggelegd (want ̣ook tot het wel in gang zetten van poppen moet men vooral ̣figuurteekenaar zijn) en in die lijn ligt nu eigenlijk het fort ̣van Wenckebach niet, gelijk daarin trouwens van al de ̣tegenwoordige Hollandsche artiesten helaas allerminst de ̣kracht schuilt. Zelfs de toch ernstig en blijkbaar naar een ̣onvervalscht dokument bestudeerde notenkraker kon, dunkt ̣mij, van aktie en uitdrukking onweerstaanbaarder zijn, en ̣een voorstelling bijvoorbeeld als die waar het manneke zich ̣aan het hoofd van zijn poppenhuis stelt, blijft werkelijk ̣beneden wat men van dezen bekwamen teekenaar zou verwachten. Iedereen is geen Tenniel, maar als men hierbij ̣aan diens Wonderland of zijn Looking-glass-house denkt, ̣voelt men Wenckebach te ver onder de schreef gebleven.

Verreweg het best lijkt mij de potsierlijke behekstheid ̣van den houten held uitgedrukt, waar hij met het kaarsje

in de eene en het bloedige rapier in de ander
uit het duister opdoemt, zooals dan ook bij
hoofdstuk het vignet van de zeven gekroonde
koppen tot het meest expressieve van het
In één opzicht geeft Wenckebach in d
bepaald iets nieuws, in de gekleurde prenten
die beulachtige pop van daareven dan ook
nog wel het meest in die twee poppenlan
kerstboombosch en het marsepijnslot, die
in den trant der genoegelijke vertellingen pa
eerstgenoemde heeft al iets heel eigenaardig
oprijzende van die stammen, het rechtvaa
klimopgroei, het kamerachtige van die ker
daar door heen al die rechtstandige kaarsjes
braaf en bleek staan te schijnen, hooren alle
thuis in zulk een door lichtwolken van fe
heimelijk uitgebroeiden kinderdroom.

Wat men nu eigenlijk met zes zulke groo
moet, weet ik ook zoo net niet, — ofscho
er zijn gang of vestibuul of serre mee ver
dat lang geen ongure opfleuring van zulke
lijken. Maar bovendien, Hoytema heeft dat
zich, dat hij zulke dingen wil maken, en he
echt wat hij er van te zien brengt. Dan mo
ook maar op weten in te richten van zijn tal
Deze portefeuille geeft, geloof ik, van he
nog maakte. Hoytema is van lieverlede op d
waardig thuis geworden, en vooral door
sterker schrapen op het eerst met tusch
bereikt hij effekten van opmerkelijk kloek
bewerkt den dieper uitgekrasten steen zelf
relief, zoodat het gevoelige chineesch papier
overdruk van aanneemt, wat vooral in di
Angora-konijnen, die zoo sprekend frisch te
fond gezet zijn, een eigenaardig effekt geeft. Ov
brengt hij het op deze litho's in het weerge

van pluimage of haar of huid der beesten buitengewoon ver, en dat zou zuivere verdienste blijven, als er niet kans bij kwam dat men, door zich te veel in zulke lijn te begeven, zich steeds minder op de hoofdzaak van het expressieve makelij spitste.

Want, nietwaar, die materie alleen heeft ten slotte een opgezet beest haast even mooi, maar buiten alle interpretatie van stof om, geven b.v. de groot gegroefde reliefs van Egypte en Assyrië ons dieren te zien van de meest grandioze uitdrukking. Ik weet wel dat het een beetje mooi praten is iemand zulke ontzachlijke kunst voor te houden, maar om dan dichter bij huis te blijven was in onzen tijd Barye toch ook een ongemeen kras ziener van het mergige beest en... het zou zoo heerlijk zijn als er van Van Hoytema op den duur ook iets heel groots werd! Hij draagt er werkelijk veel toe in zijn mars, maar dan dient hij alle spelerij wel op zij te zetten.

De Maandkalender van de firma Scheltema en Holkema die door Nieuwenhuis een reputatie verwierf, is dit keer zelfs zoo goed als ze vorige jaren bij lange na niet was. Nieuwenhuis zelf zette zijn beste beentje voor, en Cachet en Dijsselhof kwamen het werk lustig met hem verdeelen. Het is een genoegen om te zien, hoe alle drie deze teekenaars zich met hun gezonde vinding, ver van alle maakwerk blijvend, aan zulk een taak weten te geven. Zoo een versierd blad wordt onder hunne handen heel een harmoniesch stuk werk. Alleen kan ik eigenlijk hun letters en cijfers, zelfs die van Dijsselhof, niet erg mooi vinden. Ze zijn wel prettig vrij van archaïsme of chic, maar toch.... En bij Cachet moet men ze soms bepaald zoeken, zoo verzwemmen ze. Er is anders iets verregaand ruiterlijks, iets bloedrijk fiers, iets op u aanzwellend jongs in die naast het werk van zijn bedachtzamer kameraden wel eens wat onverstandig lijkende bladen van Cachet. Ik zeg niet dat hij zijn gaven volledig baas is, maar kostelijke gaven heeft hij, dat is zeker.

1898.

Toegegeven dat er nog geen algemeene Nederland
illustreerkunst bestaat, hebben we toch een aantal Hol
sche teekenaars, die elk in de soort van werk waara
zich wijden, iets voortreffelijks geven. En tot deze beh
ongetwijfeld Nieuwenhuis. Het is op het oogenblik allern
noodig meer, neen, het wordt moedwillig en treurig,
zooals verscheidene onzer uitgevers dan toch nog bl
doen, zich voor afbeeldingen van planten van besta
Duitsche prenten te bedienen. Die zijn meestal preten
en leelijk en de lithografieën welke Nieuwenhuis in
lijn maakt, zijn sober en mooi. Men zou deze, al was
alleen nog maar ter smaakveredeling, in zeer vele ha
wenschen. In den Atlas van Nederlandsche planten, c
redaktie van Prof. Ritzema Bos, en dezer dagen doo
uitgever Van Looy bezorgd, teekende Nieuwenhuis d
twintig bladen, het eene al beter dan het andere.

Ik noem in het bizonder de Weymouthspijn, de R
Aalbes, het Slangenkruid, de Roode Ribes, de Meikers,
zou ze haast alle wel willen noemen.

(Eene opmerking. Konden misschien sommige zwarte ac
gronden niet nog rustiger?)

Men hange deze prenten op in schoollokaal en kinderk
en er zal niet anders dan een goede invloed van uit

Het lijkt zulk een eenvoudige zaak om planten en blo
getrouw uit te teekenen, het lijkt namelijk zoo eenv
als men het dermate onpretentieus en werkelijk goed ge
ziet, als de heeren Nieuwenhuis en Klaver dit voor h
S. L. van Looij uitgegeven boekje van K. Siderius
Voorjaarsbloemen deden. Maar dat het wel degelijk
ding is waar zeer veel kunnen en smaak toe vereischt wo
dat ziet men gemakkelijker in, wanneer men bespeurt
affreus zulk werk meestentijds gedaan wordt. Gezwegen
van de gegomd kleurige platen in de catalogi van
zaadhandelaars, publiceert b. v. het Tijdschrift voor
bouw van die schoonschijnende afbeeldingen van bloe
die men maar eens naast de illlustraties van Nieuwe

en Klaver moet leggen, om te leeren inzien hoe uitmuntend in hare bescheidenheid deze laatsten zijn. Wat Nieuwenhuis hierbij nog als een bizondere verdienste mag aangerekend worden is dat deze teekenaar, die gemeenlijk toch meer in het ornamentale werkt, zich hier zoo van elken draal van styleering onthouden heeft en die planten met zulk een onbevangen aandacht heeft afgebeeld. Ik zeg onbevangen maar bedoel geenszins klakkeloos, want er is hier ook geen sprake van dat volgen van schilderachtige toevalligheden, van dat ingaan op verrassende details of van zulke misplaatste beschaduwingen, waardoor het grondkarakter van de plant minder klaar zou uitkomen. De teekenaars lieten, juist zooals het behoort, met eenvoudige, recht op den man gaande middelen, het type der vormen en kleuren duidelijk spreken. En daarmede brachten zij inderdaad heel erg fatsoenlijk werk voor den dag.

Als tweede nummer van De Plaat heeft Roland Holst een Hogerhuisprent van uitmuntende opvatting gegeven. Niets van de Justitia met de weegschaal of dergelijke ledige vertooning, — maar een schamele bedstee, waarin een oude vrouw met bekommerd gelaat, door een nachtlampje beschenen, opzit: de moeder van de Hogerhuizen, denkend aan haar zoons in de stilte van den nacht. Op een stoel, fijn gedacht, een kat die haar jongen zoogt; alleen die poes is niet zoo mooi geteekend als de vrouw met haar sprekende houding en haar frappant gezicht, dat zonder de minste overdrijving juist doet wat het doen moet: ontroeren.

Wanneer Holst op die wijze door kan gaan wordt De Plaat iets heel goeds.

Moulijn heeft ook een goede lithographie gemaakt, een bizonder goede. Het is een zoom van een bosch met rijzig zich opwringende boomstammen in een maanlicht-achtige grijze fijnheid. Daar suizelt u werkelijk een edele gelatenheid uit toe, die ik kostelijk vind.

1899.

KEUZE-TENTOONSTELLINGE

ROTTERDAM.

De van meer exposities bekende aquarel van
met haar weelde van soberheid, waarin met bi
een beetje gezwiep van konstrueerende lijnen,
gespons van koele tonen en wat rehausseerend g
dekverf daar doorheen, ruimte, blankheid en stille
edel zijn uitgedrukt, behoort tot het allerhoogs
van zijn werk bekend is.

Ook het zittende vrouwtje aan het venster van
een uitnemend specimen van een grooten Hagena
die eenvoudige figuur daar, van een stille lueur
naar buiten tuurt, draagt zij al heel zuiver het
zich dier stemmende poëzie van het onbewuste, wa
nu eenmaal de altoos weer verbazende meester
het heimelijke, in de schoonheid van het nederig
Israels' unieke kracht, en ik vraag verlof hier in h
gaan te mogen betuigen, dat ik voor een heerlijk k
als dit per slot nog heel zijn David en Saul gev

En wat er meer was op deze expozitie dat
bleef? Een deugdelijke groote Willem Maris:
Weide en een deliciëuze studie van een enkele
denzelfde. Dan een paar Mauve's van waarde:
geschilderde, maar zeer kompleet werkende Mo
zijn laatsten Larenschen tijd, — een zeer fleuri
van Schapen bij het Bosch, onder fijn lichtgesp
een Sneeuwlandschap met schapen in waterverf-a

enkel lampzwart, wat doffe sepia en een paar vlekken blauw al zeer kompleet.

Vervolgens een van de prettige teekeningen, waarmee Tholen een jaar of tien geleden de Hollandsche Teekenmaatschappij verraste (Zandkuil in de Scheveningsche boschjes).

LEIDEN.

Een diep en rijk gekleurd schilderij door Floris Verster van al tien jaar geleden, laat in zijn volle kracht den beau-peintre aan het woord, die op de grenzen komt van het virtuozen-dom. Wat er van wat hij thans maakt was, toont daarentegen een bedachtzaam verdiept teekenaar, wars van allen brio, die teeder analyzeerend werk levert, sober, op het kale af. Hoeveel ik hierin bewonder heb ik meermalen betuigd. Maar het kan niet ontkend worden, dat in de wijze waarop hij thans werkt, ook gevaar schuilt.

Van den wijzen Goethe is de uitspraak: Es ist nichts in der Haut, was nicht in den Knochen ist, en naar ik, ook al uit beschamende ondervinding, vast geloof, kan een schilder zich moeilijk genoeg voorhouden, hoe toch het bestudeeren van het fijner buitenvlies der dingen onvoldoende blijft, wanneer men niet ook daarin voor de machtiger struktuur der dingen, voor de groote rythmen die het leven beheerschen, oog kan houden.

1899.

OUDE HOLLANDSCHE DORPEN A. ZUIDERZEE.

Het is zoowat drie jaar geleden, dat bij de Er
het werk over Hollandsche steden aan de Zuid
Nieuwenkamp en Veldheer verscheen. De sam
zelven wezen toen op het minder zuivere beg
gedeeltelijk houtsneden, gedeeltelijk zinkografieën
teekeningen ter illustratie aan te brengen. Tegen e
uitgaaf, de Oude Hollandsche dorpen aan de Zuider
lende, en dezer dagen als verblijdend vervolg op de
bij dezelfde firma, en in hetzelfde formaat versch
dit bezwaar niet meer gelden. Het werk der uite
zorging is thans van één kunstsoort en zelfs van
Ware niet de tekst betreffende Volendam en Ma
den heer W. J. Tuyn bijgedragen, de heele uitgave
het produkt van één man zijn, want de heer Ve
ook de verdere bijschriften. Maar bovendien werd
naar zijn aanwijzingen gedrukt, en werden frontisp
letters en prenten allen door hemzelf in hout
terwijl overigens van geen enkel mechaniesch re
middel gebruik is gemaakt, zóózeer dat zelfs direk
houtblok gedrukt werd. Dit alles getuigt van een zee
waardig streven naar eenvoud en eenheid in het ka
een boek, — en het geheel zooals het daar voor
dan ook wezenlijk een exceptioneel ernstig werk t
Voor titelblad, frontispies en eerste bladzijd
dezelfde waardige vercieringen gebruikt, die wij

de Oude Hollandsche Steden kennen, terwijl nu in de hoofdletters tusschen den tekst, welke ditmaal in rood gedrukt zijn, het kloeke karakter dier dekoratieve houtsneden door het verdere boek heen voortgedragen wordt.

En wat de prenten buiten den tekst, de in hout gesneden afbeeldingen der dorpen betreft, bieden deze nu, ook buiten den samenhang gezien, en op zichzelf genomen, iets karaktervollers, mooiers, dan de zinko's gaven? Ik meen bepaald van wel. Als men het meest geslaagde tafereel uit dit nieuwe werk, dat van de op een hoogte staande wringboomen met, geloof ik, het torentje van Nieuwendam er achter, naast de beste stadsgezichten van de vroegere uitgaaf legt, dan is er inderdaad aan diepte en kracht, en zelfs aan soepelheid en kleur opvallend veel gewonnen. Men vindt hier zeer doorgevoerde brokken van een eigenaardigen en zeer oorspronkelijken houtsneêtrant in, waar de niet van zijn stuk te brengen zoeker die Veldheer blijkt te zijn, alle eer van heeft. Zooals b.v. het dichte kantwerkachtige loover tegen de kracht dier getourmenteerde takken is bewerkt, en zooals dat te zamen dan weer wriemelig en toch kloek tegen dat strakker huizenverschiet aanstaat, dat is alles eenvoudig voorbeeldig en voorbeeldig eenvoudig ook — en van dat goede vindt men door alle andere prenten heen. De vele kwaden waar de houtsneekunst onder pleegt te lijden, werden hier viktorieus vermeden. Vakgraveurs, opgevoed in het begrip dat het hoogste bereiken voor de houtgravuur, in het imiteeren van kopergravure-techniek, of in het geven van faksimiles van vlugge krabbels, of in het evenaren van fotografie-effekten moet worden gezocht, zullen zooiets waarschijnlijk schouderophalend amateurswerk noemen. Maar dat hier, waar de teekenaar-op-hout en de graveur-in-hout niet gescheiden werden, maar de artist zelf naar zijn vrije opvatting het blok bewerkt, — dat hier, van archaïsmen vrij, zeldzaam onbedorven werk geleverd werd, staat er niet minder vast om.

Overigens gaat Veldheer in het versmaden van de techniek der (meest reproduceerende) vak-graveurs wel heel ver. Niet alleen zijn nergens zwarte kruisarceeringen aangebracht,

met welke men dan ook, al haast van den begin
de houtsnee inderdaad geweld heeft aangedaan,
werden ook heelemaal geen witte kruisarceeringen
waarmee nochtans tegen het eigene van houtsnee
zins zou gezondigd zijn. Ook het in sommige parti
uithollen of lager maken van het blok, om plaatse
keren lijnendruk te verkrijgen, waarmee b.v. de voo
Bewick toch zeker niet aan bederf heeft geraal
wat door Veldheer schijnt versmaad te zijn geword
wordt door hem de grootste eenvoud van middelen
en de grondslag naar welke men toch eigenli
donkerdrukkend houtblok witte lijnen uitsnijdt
verreweg de meeste houtgraveurs trachten weg te
wordt door hem tot dikwijls zeer sprekende wi
effekten open aanvaard.

Dat men intusschen met ènkel wit-in-zwart
komplete houtsneê krijgt, en daarnaast ook lijn
zwart op wit werken dient te verkrijgen, blijkt
wel degelijk te erkennen. Alleen is het jammer
het blootsnijden van zijn zwarte lijnen bij lang
subtiel niet is als in zijn intaglio-partijen. Ik
hij daardoor het effekt van zijn veelszins voo
prenten vaak bederft. De rauwheid van zijn lucht
meestal slecht met de fijne verzorgheid van zijn vo
En dat het voor het evenwicht van zijn zwart-e
noodig is die luchten zoo te belijnen, wordt het bes
in de prenten waar het hemelvak eenvoudig wit
Wat hij als wolkenteekening bedoelt, werkt vaak
dan water of aarde. Bij de Molens te Nieuwendan
in den waan komen, dat de wieken in hun ge
reusachtige lap aan flarden hadden gerukt, en d
in het ronde deden zwieren. Boven de Ophaalbrug
in Waterland lijkt het wel of er telegraafdraden
zijn. Op een huis te Durgerdam staat een paal
onverklaarde wijze geweldige wimpels aan wappe
botters in de haven van Volendam schijnt men pr
ontplofbare stoffen te nemen. En op het eiland M

men een soort van stijve slingerplanten uit de schoorsteenen groeien....

Dit zijn besliste tekortkomingen, waarvoor men bij alle erkenning van een goed beginsel niet blind kan zijn. En als ik nu den ernstigen werker, die voor zijn overtuigden, onafhankelijken en gezetten arbeid recht op groote achting heeft, in de oprechtste welgemeendheid een voorbeeld mag noemen van wat er in zijn lijn, zonder in zijn fouten te vervallen, en ook zonder dat er toch maar het minste aan het rechtzinnigste houtsneebegrip afbreuk wordt gedaan, iets heel bizonder moois te bereiken is, dan zou ik hem enkel willen wijzen op dat wonderbaarlijk diepklare prentje, The Return home dat door Edward Calvert in 1827 in hout gesneden werd, [1]) en dat hij de grootste stelligheid van hand toch zooveel liefelijk-wademends, bij het edelst-doorgevoerde lijngevoel toch zulk een pracht van kleur in zich draagt.

De heer Veldheer staat in zijn opvatting van wat de houtsnijkunst heeft te zijn ongetwijfeld zeer sterk, maar in zaken van kunst wordt nu eenmaal met bereiken het meeste bewezen, — en zonder voorbehoud zal men hem dan ook pas in het gelijk kunnen stellen, wanneer hij bewezen zal hebben, in het kader der aldus opgevatte kunst, wat hem voor oogen staat onafwijsbaar klaar te kunnen zeggen, en alles harmoniesch tot zijn recht te mogen brengen.

---

[1]) Met eenige andere zeer mooie prentjes van zijn hand, van de oorspronkelijke houtblokken afgedrukt in A Memoir of Edward Calvert, London, Sampson Low, 1893.

1900.

IN ARTI.

Wanneer dit stukje verschijnt zal de teekeninge
stelling in Arti al weer tot het verledene behooren
niet minder dan andere jaren, wellicht zelfs eer be
werkelijk nu eens het beste bij elkaar vinden va
zoo in een jaar in den kring der talrijke leden
werd, doet men op deze expozities toch niet. Man
dan Arti's Bestuur of Commissies aan de noodige
heid om deugdelijk reprezentatieve of ook maar
voudig frissche expozities tot stand te brengen, of
inderdaad a priori voor een lang gevestigd Genoots
haar belangensfeeren en personenverhoudingen zoo
moeilijk? Wij zullen niet trachten zulk een kw
uit te maken. Een opmerkenswaardig feit scheen
evenwel, dat deze expozitie b.v. heelemaal niets va
te zien gaf, waar wij toch juist onlangs van deze
tot Arti's naasten kring behoorenden meester (d
hier sans phrase) bij Van Wisselingh en Co. een groo
aantroffen, zoo koninklijk mooi als hij er ooit een
En dan leek ons het hier aanwezige specimen
fijnen Voerman geen juist denkbeeld te geven van
voortreffelijks vermag.
Bizonder waren met Havermans inzending voor
den besten zin zeer geestige teekening van Isaä
Ashanti-dans, en een oostersche Maneschijn van E
illuzie voorgedragen.

Heel bizonder schenen mij twee andere teekeningen. Ten eerste een grandioos-heksenkeukenachtig en daarbij toch ook weer verlokkend vreedzaam interieur van Jozef Israëls, dat in wat wild plenzen en wat rul boenen van donker gesmoorde binnenhuistonen iets van de wonderbaarlijkste heimelijkheid van krasse mijmerij herbergt, terwijl het daar buiten, door het kadukige venster heen gezien, malsch groengrijs ritselt als weenden er vedelsnaren.

En dan: minder stoute greep en meer bedachtzaam zien, maar de wegen der kunst zijn vele — een Buurtje in Oegstgeest van Verster, kaal maar klaar, simpel maar roerend fijn, stil maar schier ongekend zuiver, zonder voordracht, geteekend als met de gelatenheid van voor zichzelf weg praten, — verdiept, en in zichzelf gelouterd, en wereldvergeten, en mooi van dien hoogen kinderlijken eerbied voor het nederige, waar misschien het edelste in wortelt....

De tentoonstelling is dan straks al weer gesloten, maar die twee teekeningen vergeet ik niet.

1900.

BOSBOOMS JEUGD.

Johannes Bosboom werd den 18en Februari va
1817 als zoon van een rijksambtenaar te 's G
geboren. Reeds als schoolknaap, zoo schreef hij
de teekenles hem de liefste, en zijn neiging tot de k
niet weinig aangewakkerd, toen, omstreeks zijn
jaar, de schilder B. J. van Hove de buurman van z
werd. Aan het verlangen van den jongen om bij
op het atelier te komen werd door zijn vade
toegegeven en dus kon Bosboom reeds op zijn
jaar zijn studie bij den toen 41-jarigen meest
beginnen.

Van Hove schilderde stads- en kerkgezichten e
dekoraties en was in de eerste dier kwaliteiten een
voortzetter van een oud-Hollandsch genre, dat d
achttiende eeuw door niet geheel ten onder wa

In het stadsgezicht, meer dan in eenige andere
soort, was iets zeventiende-eeuwsch Hollandscl
lateren tijd overgedragen. Dezelfde geslachten wa
de mooie oude schilderijen danken, hadden ook i
hout onze karakteristieke steden opgetrokken, d
begin der 19e eeuw nog nagenoeg onveranderd,
dagelijksche leven heen, van den waardigen ou
getuigden. En terwijl die straten en grachten e
en bruggen en stegen en sloppen en gebouwen
in en op en te midden waarvan men leefde, ook vo

herinnerden aan wat de voorvaderen daar al uitmuntends van hadden geschilderd, bleven de vele schilders en vooral teekenaars, welke die stadsgezichten ouder gewoonte portretteerden, daardoor dubbel in een traditie der zeventiende eeuw werkzaam.

Hendrik Keun (1738—1798), H. P. Schouten (1749—1822), J. H. Prins (1759—1805), Jan Hulswit (1766—1822), Jean François Valois (1778—1853), Gerrit Lamberts (1766—1850), G. P. Westenberg (1791—1873) maakten dan ook stadsgezichten naar een zuiver oud-Hollandsche traditie, welke de aankomende Bosboom, waar hij zich tot het architektuurschilderen voelde aangetrokken, slechts verder te volgen vond. En als men met name in Lamberts en Westenberg soms eigenaardigheden aantreft, die ons achterna den indruk geven op Bosboom geanticipeerd te hebben, dan is daarin bewijs te meer gelegen, hoe zijn persoonlijkheid inderdaad nimmer teloorgegane nationale opvattingen verder ontwikkeld heeft voortgezet.

Maar er was in veel van wat Bosboom in de lijn die hij zich al dadelijk kiezen zou, bij zijn voorgangers aantrof, iets huisbakkens, iets verdufts, iets kleinburgerlijks gekomen. De stadsgezichten die wij bedoelen, hadden vaak iets kleinlijks, iets saais, iets teekenmeesterachtigs, dat op een verarming wees, en er leefde bij het opkomende geslacht een lust naar iets wijders, iets meer zeggends, dan de achttiende eeuw ons gelaten had. De vaders waren te huiszittend geworden, de zonen wilden er weer op uit, frissche lucht en nieuwe aandoeningen te gemoet.

Bosbooms meester Van Hove vertegenwoordigde misschien al iets van die reaktie, want al bleef het bij hem nog een beetje een leege vertooning, er spreekt toch zekere zin voor verhevenheid uit zijn werk, die Bosboom moet hebben aangetrokken. Ook bracht het medeschilderen aan de décors, die Van Hove voor het Haagsche tooneel maakte, Bosboom al vroeg gelegenheid tot vertrouwd raken met vreemder, stouter en afwisselender motieven, alsmede oefening in breeder, kloeker trant van doen. Hij zelf wees er later op,

wat een leerrijk bedrijf het is, bij het uitvoeren
tooneelschermen, met schilderwerk te moeten vols
werkelijke voorwerpen en als omgeving voor le
sonen. Bij zijn meester op het atelier vond de
den vier jaar ouderen Sam Verveer een geestig
met sterke neigingen tot het pikante en onge
verder kwam hij door het verkeer met Van Hov
in aanraking met mede de beste toenmalige
schilders. Schelfhout, die vóór hij in routine ve
talent aan den dag lei, was Van Hoves volle neef
zijn veel jongere zwager, Nuijen werd later zijn sc
en bij van Hoves eigen zoon Huib, die drie jaar
Bosboom was, en bij H. van de Sande Bakhuy
leer ging, sloot de jongere kunststudent zich sp
nauwer aan. Aan prikkel en wrijving behoefde
dus van huis uit niet te ontbreken.

Vooral in Nuijen geloof ik dat Bosboom toen de
personifikatie zag van een bevrijdend ideaal. Vo
het thans misschien moeilijk dat volkomen te
Wij vinden zijn werk onrustig, flikkerig, luidruchti
teerd en verre staand van dit harmonische, dat
wezen zou worden. Maar ik geloof dat Nuijen, die
ook door een verblindende gemakkelijkheid mo
uitgemunt, voor het jonge Holland van die dag
dat overrompelende opwindende vertegenwoordigde
hier ook al de romantiek genoemd werd. Als hij
was hij anti-burgerlijk en anti-provinciaal, en
verhoudingen toen lagen, moest dat het jonge
aantrekken. Hem bewoog een aandrift naar het O
het middeneeuwsche, het vervaarlijke, het ongel
verrassende, waar heel een uit de pruikensoes
Bataafsche klassicisme onwaakte jeugd naar reik
vroeg reisde hij naar België en Frankrijk, waar h
haven- en stadsgezichten vandaan haalde, die be
daar niet enkel de architektuur der oude steden,
de opkomende schilderkunst, al was het misschie
van het allerbeste allooi, levendigen indruk op he

gemaakt. Hij was bij ons van den beginne af de gevierde drager van een nieuwen smaak.

Karakteristiek is dat, in een overigens nog al tegen het nieuwe gekante kritiek van het jaar 1833, over een schilderij van den pas twintig-jarige, een Vischpartij met jagt, toen in Den Haag geëxpozeerd, gezegd wordt: „In dit „tafereel ziet men het dichterlijke vernuft des jongen kunste„naars; wederom een groote en breede voordracht bezit „hetzelve onbetwistbaar, doch zouden wij wenschen dat de „eenvoudige natuurvolging meer het hoofddoel dan het Idea„lismus ware." Dat teekent zijn situatie. Zelfs die hoofdschuddend toezagen moesten hem roemen — en toen hij in 1839 op pas zes-en-twintig-jarigen leeftijd stierf, werd hij door tweehonderd beoefenaars en liefhebbers der kunst met groot eerbetoon ter grave geleid, terwijl spoedig daarop de inschrijving voor een monument te zijner herinnering geopend werd.

Dat Nuijens verschijning van groote beteekenis geweest is voor Bosbooms vroege en dadelijk reeds zoo beslissende ontwikkeling staat vast. Nog in 1881 getuigde hij zelf: „De Romantische beweging onder aanvoering van den genialen Nuijen trok mij aan tot volgen." Bij het oprichten van een gedenkteeken voor hem had Bosboom feitelijk vooraan gestaan. En van dadelijk na Nuijens dood heeft men van Verhulst een uit Leipzig geschreven brief, waarin staat: „De dood van den onvergetelijken Nuijen heeft mij diep ontroerd, Jan, nu ligt de hoop voor de jongere schilderkunst op U. Gewis zijt gij, na Nuijen, de eenige, welke haar vervullen kan." Dat verwachtte men dus van hem en beter dan wellicht iemand vermoedde, zou hij dat metterdaad. Hij zou het meer ontbondene, het vrijere, het rijkere waar Nuijen heen gewezen had in zich opnemen, zonder daarbij het ingetogene, het sobere, het deftige, dat altijd in de oud-Hollandsche kunst gezeten had, te verzaken. Men is bij het vergelijken van verschillende kunstenaars wel eens geneigd te wenschen, dat men hunne talenten elkaar kon doen aanvullen, dat men ze kon doen saamsmelten in een breeder,

volkomener wasdom. Bij Bosboom heeft men
dat zulk een wonder gebeurd is. Het rustige, wij
op zichzelf wel wat nuchter geworden natio
traditie mocht bij hem al vroeg saamvallen met d
meer prikkelende verlangens van een op zichze
innig aangelegde richting. Uit zulk saamval
Bosbooms prachtige kracht voortgekomen.

En hoe vlug rijpte dit talent. Expozeeren dee
zijn zestiende jaar. In den Katalogus van de Haagsc
stelling van 1833 vindt men van Bosboom reeds
op het Binnenhof te 's Gravenhage vermeld. Van
later is het gezicht op de Grenadierspoort in he
gemeente-museum, dat zoozeer getuigt hoe de
zeer vroeg een eigen kijk op de dingen gehad
ontwaakte intusschen, zooals Immerzeel het ui
hem de lust om zijn talent verder door de besch
schoone voortbrengselen van de Gothische bo
oefenen." Samen met Sam Verveer, die toen
atelier bij Van Hove weg was, maakte hij in da
een reisje over Utrecht en Nijmegen naar Düsseld
en Coblentz, waar hij een menigte studies van
Een in datzelfde jaar ter Haagsche tentoonstell
zeerd Gezigt bij Coblentz van de Moezelzijde
vrucht van. Het trok de aandacht en werd door
gekocht. Omtrent het volgend jaar verlaat B
Van Hoves atelier om in de ouderlijke woning
werkplaats in te richten en in 1837 onderneer
Verveer een nieuw uitstapje, ditmaal door Bel
schetsboekbladen, op die reis beteekend, zijn in
van den heer H. W. Mesdag bewaard gebleven
al uit door een vlot en nauwkeurig vertellen va
geziene, zooals men dat in wezen alleen bij e
meester vindt. De twintig-jarige had inderdaad
grondslag van ernstig willen en kunnen, waar
zekerheid door kon bouwen. Heelemaal onver
zijn ontwikkeling daarna evenwel nog niet blijv

vervuld met de begeerte tot verdere volmaking" zooals het weder in Immerzeels taal heet „besloot hij zich naar „Frankrijks hoofdstad te begeven, om de beschouwing der „schoone kunstgewrochten, daar aanwezig, aan zijn talent „dienstbaar te maken." „Het was in 1838" zoo gaat Immerzeel voort „dat hij in gezelschap van den ridder C. Kruseman, „die hem met zijne vriendschap vereert, Parijs en Rouaan „bezocht en verschillende schilderijen en teekeningen, door „hem naar zijne in laatstgemelde plaats gemaakte schetsen „vervaardigd, zijn zoovele blijken, hoe hij die reizen heeft „benuttigd."

Wat wij als vrucht van die reis kennen is geen onmiddellijke vooruitgang op de Belgische schetsen. Was het schadelijke invloed van zijn min smaakvollen reisgenoot, spookte Nuijen hem juist toen te druk in zijn hoofd, of waren het pokken en mazelen die moesten uitwerken vóór hij heelemaal gezond zou worden? In elk geval doen de gekleurde gezichten op Rouaan, die de heer J. Kruseman ter Bosboom-tentoonstelling in Arti inzond, al getuigen zij wel al van groote vaardigheid in het komponeeren, toch bontig, onrustig en chromo-achtig aan. Zijn vroegere eenvoudige lijnen-krabbels mogen al meesterlijk geweest zijn, zijn gevoel voor valeurs blijkt nog niet op genoegzame hoogte om een in kleur opgevoerde teekening goed te krijgen. Een orgel in de kerk te Rouaan uit dezelfde verzameling, waar iets van de valschigheden en blikkerigheden van slechte tooneeldekors in zit, getuigt het.

In de scène uit de opera Guido en Guinevra van een jaar later is hij ook nog niet van de koorts afgekomen. Toch raakt de zoekende teekenaar daarin al even aan iets moois en indrukwekkends. Ook de teekeningen van de Kloosterschool uit het museum Fodor (Arti no. 108) en die van de Kathedraal, van den heer G. Bergsma hebben nog wat rarigs. Maar nu maakt hij op een nieuwe reis door België in 1841 die groote waterverfteekening van het oksaal der hoofdkerk te Dixmuide, waar we, als trant van met het penceel gul en rijk opschrijven, al heelemaal den waren Bosboom in

vóórproeven. Kurieus is het de schilderij die hij na
maakte, met de teekening te vergelijken. Ofsch
veel overleg naar gestreefd is kleine verruim
kompozitie aan te brengen, is niettemin de
veel kleiner geworden. De met enkele kleurtjes
teekening is toonvoller en kompleter dan de g
ietwat prenterig gebleven schilderij. Dezelfde
bogen en pilaren, die met het waterverf-pence
luchtig en illuzie-vol gedaan zijn, staan in het s
en zwaar getrokken. Zoo saamvattend schilderen
al teekende, daar zou hij pas dertig, veertig ja
bij machte zijn! Maar in zijn teekeningen gaat
verbazend snel vooruit. Een Mechelsche kerk
den heer Mesdag en een orgel in de kerk te
van 1843 bij denzelfde, worden al weer van
en zekerder smaak. De franke teekening van ee
te Wouw is een studie-fragment van groote al

Dan vindt men weder bij den heer Mesdag v
achterzijde van het altaar in de kerk te Leuven
male magistraal, en een Leuvensche waterm
samenstel zoo wijs en voortreffelijk is, dat het
beter zou kunnen. De kleine teekening van de ke
van 1846 treft door de uiterste beschaafdheid.
romantiek wordt nu geheel losgelaten voor koel
eenvoud. Mooi en snedig geteekend is van da
de Konsistoriekamer te Hoorn uit de portefeuill
mise-en-scène is voortreffelijk, de zekerheid
opvallend. Men vindt hem al grootsch in h
aanduiden en in het gemakkelijk opofferen. Hij
en-door bekwaam en overwint allengs alles
manieren lijkt. Als maker van direkte teekeni
weldra een volwassen meester zijn. Men ziet
1848 gemerkte teekening van het Stadhuis te
enkel in grijsbruin aangezet, maar zoo rijk
sierlijk en illuzie-vol als hij eigenlijk haast ooit ie
heeft. De voordracht heeft niets uiterlijks meer,
uit het welgepeilde wezen van het geval zelf geb

is in hem met het verstandige Hollandsche saamgesmolten. De zwier en de bezonkenheid zijn tot grootsche harmonie gekomen en ik veroorloof mij deze zeldzame teekening voor eenvoudig klassiek aan te zien.

Zoo was Bosboom toen hij een-en-dertig was — ofschoon bewonderd in den kern toch onbegrepen, ofschoon gevierd toch eenzaam, te midden van het wakkelige kunst-Holland dier dagen.

1900.

HANDJE PLAK.

Het boekje van mejuffrouw Bodenheim is
Zelden zeker is een debuut gelukkiger geweest
opzettelijks, niets aangeleerds, niets nuffigs in.
om zooiets te maken een aanzienlijke dozis s
moet zijn geweest, wordt het tegendeel gedaan
gewicht daarvan op te dringen. Het doet aan
niet als gemaakt. Alles schijnt vanzelf puntig e
op het papier te zijn gekomen. Een beter soor
laat zich nauwelijks denken. Terwijl er anders
eerste werk wel van belofte voor de toekomst
gesproken, kan hier gezegd worden dat, als I
heim op die hoogte kan blijven, het inderdaad
zal zijn.

Aan het uitdossen is geen overdadige zorg
erg sober kartonnen bandje, enkel in zwart ge
schutblad van bescheiden knusheid, — een
smakelijk, maar zoo eenvoudig als het kan. E
de prentjes, waarbij de versjes: allemaal fam
en kinderrijmen, in duidelijke letters op hetze
teekend staan.

Achttien bladzijden zijn met gekleurde taf
kleuren zijn erg gewoon, eigenlijk net als bij c
derboeken en soms zelfs wat gegomd, — dat I
mooier, maar het is toch ook wel weer aardig
uitheemsche-kunsterigheden in zijn nagevolg

andere zijn er met silhouetten bij de versjes, en die doen het zoo mogelijk nog beter dan de gekleurde teekeningen.

Wie nu iets zoeken wilde, zou alleen het Patertje langs den kant wat zwak, den jonkman die zijn liefje een ring beloofd heeft te gewoon. Achter de groote kerk een beetje prullig, en het landschap van Torentje bussekrult ietwat onopgelost kunnen noemen. Maar juist bij elk van die minder goede teekeningen boven het versje, komt er dan weer een klein vignetje onder, dat door lieve vinding treffen moet.

De wijze waarop Nellie Bodenheim zich in zulke klink-klank-rijmjes inleeft, is bizonder. Ik wil er maar één voorbeeld van noemen. Men kent netzoo, of anders in een variant, dit:

Koop thee voor je geld — Koop thee voor je geld
Koop thee met witte puntjes
En je handen in je zij — Dat hoort er zoo bij
En je handen op je borst — Dat is goed voor de dorst
O mijn lieve Truitje hoe kan je zoo wezen
O mijn lieve Truitje hoe kan je zoo zijn
Is er dan geen docter om jou te genezen
Is er dan geen docter of chirurgijn.

Ik zet het u om daar op één blaadje vijf verband houdende beeldjes bij te maken, maar mejuffrouw Bodenheim lost dit, of het vanzelf spreekt, aldus op:

Bovenaan in het midden als hoofd-tableau een kruideniers-winkeltje van binnen gezien. In den toonbank staat de koopman met hooge schort voor, en blauwe muts op. Achter hem tegen den wand de schuifbakken waarbij ook roode blikken trommels staan. Boven het manneke den onmisbaren papierhanger waaraan de weegschaal bungelt. Op zij een soort kantoorachtig hekje, en vóór hem òp de toonbank een oliekruik en zakjes. Alles beknopt maar kompleet en naar 's lands wijs! Vóór den toonbank een kleuter van een meisje dat er nauwelijks over heen kan kijken, met een boodschappebennetje onder den arm en een bontgezoomd schoudermanteltje om. Zij is het die de thee met witte puntjes komt koopen. En nu heeft men aan weerszijden van dit kadertje hetzelfde kind, zoo maar los op het witte blad

geteekend. Links proppig wiebelend met de
zij, — rechts dapper voortstappend met de
borst. Maar, o jé, terwijl ze daar zoo trippel
haar op den weg een steen, en op het vierde
links onder het versje komt ze languit vooro
te vallen, hoed en bennetje voor haar uitvlieg
is het: hoe kan je zoo wezen, op de natuurl
plauzibel gemaakt, en rechts onderaan ziet
lijdenswaardige Truitje met een doek om het ho
in haar bedje liggen.

Ik vraag mij af: zou zooiets haast wel b

Weer op andere wijze goed gevonden is
prentje van Juffrouw wil je je jongetje ver
bovendien bepaald moment in zit. Eigenaard
juffrouw van Naar de kerk — zeit ze Ben '
zeit ze, ofschoon de omgeving daarvan missch
van onnoozele malligheid had gekund. Teêre
in het blonde princesje wat op den hoogst
Ziet zoo zijn de heeren, is alsof een kind zelf
had, en dan goed. Bij Koene kranen Witte z
in beeld brengen van echte kinderfantazieën
En bij het, zou men zeggen, onmogelijk te ill

'**s Avonds als ik slapen ga**
Volgen me veertien engeltjes na

krijgen we werkelijk toch iets genottelijks te

Opmerkelijk is het dat, terwijl al deze gekle
wel zuiver en fijn gevoeld, maar eer stompig
op den tast gedaan zijn, de silhouetten lan
heel anderen weg zoo minutieus van kantige e
Dat komt ook aan de amuzante afwisseling v
ten goede. En het vermogen van Mejuffrouw B
de dingen in een klein bestek saam te dringe
schaduwbeelden nog meer te bewonderen.

Tien uren tien uren
Meisjes moeten schuren
Jongetjes moeten water halen
Kippetjes moeten drinken

ziet men in enkele zwarte streken van een paar duim in het vierkant kompleet uitgebeeld. En de familie daarnaast, die in een prieel zoo zomersch mogelijk zit thee te drinken is met het kindje dat er tegen aan bloementjes plukt, al verbazend kneuterig getroffen. Als daar geen buitengewoon talent uit spreekt weet ik het niet.

Laat mij nog mogen zeggen, dat ik, om bij den Dominee van Urk die zijn tekst vergeten had, een juist de nonsensikale zaak zelf en niets meer zeggende teekening te maken, niet voor mogelijk zou houden, als ik het in dit boekje niet gedaan zag, en dat ik Herder herder laat je schaapjes gaan, zooals het hier in silhouët gebracht werd, in zijn soort voor een meesterstuk gelief te houden.

In één woord: Nellie Bodenheim schijnt er toe geboren om — wat eigenlijk haast niemand verstaan heeft — kinderlijke kinderboeken te teekenen.

1900.

VEILING
VAN WERK DOOR TH. VAN HC

Indien het in dezen tijd, nu, zeker uit gebre en vrijer vertrouwen, allerzijds de eenzijdighe boomen weder komt opwerpen, — indien het nog geoorloofd is ingenomenheid te betuigen m van anderer kunst, ook al voelt hij in eige verre van haar grondaard af te staan, dan zij mij gegund, gehoor gevend aan een verzoek van de f Muller & Co., hier iets eenvoudigs te komen z kunst van Th. van Hoytema, van wien zij werken in auktie zal brengen.

Van Hoytema in een auktie-zaal, het is o wonderlijk ontmoeten! Zullen die frissche, f ningen en schilderijen daar dan behandeld m als deftige voorwerpen, zullen deze vrijbuite notariëel opgeschreven worden, zullen zij een b veroveren? Maar naar welke waardekern za schatten? Naar hun bruikbaarheid, hun sch kunstvaardigheid? En om maar eens aan dit vast te houden: hoe staat het daar dan e Kan men van Hoytema in zijn kunst grond noemen, beheerscht hij zijn outil, is hij wa woordig knap heet?

Het geval schijnt mij zoozeer niet dat deze v te beantwoorden zouden zijn, ik geloof dat h al van eenige misvatting getuigen zou ze hi

Met reden vraagt men zooiets aangaande den beoefenaar van een speeltuig, van den geschoolden pianist b.v. — men zal zulke kwesties niet opwerpen wanneer men des avonds door de velden wandelend, daarginds langs het boschie een knaap uit volle keel zijn lied hoort uitzingen, dat het u ruimer en vrijer te moede wordt.

De bekoring van Van Hoytema, is die van het vrije lied van dien knaap. Of nog beter: hij heeft het de vogelen zelve afgeluisterd, de vogels die wel degelijk zijn meesters zijn geweest. O, hij heeft allerlei van hen geleerd! Zag hij niet aan hen hoe uit het harde ei eerst later het vroolijke vleugelengewiek geboren wordt, — heeft hij van hen niet geleerd dat men toch een poosje het warme nest moet houden, voor men ver de wijde ruimte in mag gaan?

Ja, de vogels zijn in veel van Hoytema's voorbeelden geweest! Ik heb wel gehoord dat hij er zelfs in de beginne, in een museum van opgezette beesten, onderscheidene, aandachtig uitgeteekend heeft. Maar die school, die hij wel eens oneerbiediglijk de drogerij genoemd moet hebben, schijnt hem toch al spoedig te benauwd te zijn geworden. Het konden daar maar geen rechte vogels worden, al volgde hij veertje voor veertje. En ik denk dat er toen, terwijl hij eens heel onvoldaan was, een goede genius tot hem gekomen is, die hem heeft toegesproken, ongeveer zooals die wakkere Amerikaansche William Hunt dat een van zijn leerlingen deed: „Je denkt dat er méér werk aan besteed moest. „Integendeel, minder. Je krijgt er geen illuzie in, omdat je te „benauwd bent. Als een vogel door de lucht vliegt, ziet men „niet de veêren! Je oog zou meer dan één brandpunt noodig „hebben, een voor den vogel en een voor de veêren. Teeken „niet den vogel zelf, maar teeken zooals hij je aandoet".

Naar zulke stem heeft Van Hoytema met vrucht geluisterd. Hij heeft zijn vogel naar buiten laten vliegen en hij is hem daarheen gevolgd. En daar is hij beter gaan begrijpen welk een heerlijkheid er in dat geklapwiek zat.

„Wie nu een vogel worden wil", heeft hij zich toen hooren toeroepen:

„Wie nu, een voghel worden wil,
Hij trecke pluimen aen,
Vermy de stadt en straetgheschil
En kieze een ruimer baen".

Die ruimer baan heeft hij zich van toen af
is achter den vogel aangeloopen over den ope
de heldere luchten, langs de groene boomen, e
veld, en door de tuinen waar de bloemen in
rijkdom bloeien. En zoo is voor zijn frisschen
geest, van lieverlede de gansche natuur openge
doet het er niet veel toe, wat hij in zijn ha
het een potlood is, of een konté, of een was-
pen, of een pijpje pastel, of een penseel met
met gouache, of met olieverf, — hij bedenkt z
om er mee te vertellen van wat hij aanschou
gevoeld. En wie daar in de stad slovend voo
nog niet gansch van de bronaêr der natuur is
die moet bij het zien van wat deze onbenau
op papier of doek vertelt, wel een verlangen
adem te scheppen, en aan den rand van het
den slootkant of op het korenveld, te gaan afs
de dufheid zijns dagelijkschen levens hem heeft

Het is een raar ding met veel van juist
schilderijen of teekeningen, en de hemel bewar
dat ik hunne waarde daarom onderschatten z
feit is het toch maar, dat velen hunner op
waar zij in deftige kamers komen te hangen, d
ongenietbaar zijn. Zulk een diep mooi schil
eigenlijk iets dat apart in een vertrek moes
vertrek waar men niet onvoorbereid in zou
niets ons van het wezen van dat mooi zou
men zeker zijn zou niet gestoord te worden.
Maar dat gaat nu zoo gemakkelijk niet, en ro
daar is het den liefhebber die het kunstwerk
meestal niet om te doen.
Zoekt hij niet in de eerste plaats dagelijks

opfleuring juist onder het gewone door, is hij niet op lust voor zijn oogen en opwekking voor zijn zinnen uit? Wat nu Van Hoytema tot heden gemaakt heeft zijn niet van die kunstwerken om altaren voor te bouwen, het zijn ook niet zulke impekkabele voortbrengselen die men zijn vrienden voorzetten kan, zooals de fijnproevende Japanners elkaar hun delikaatste lakwerken te keuren aanbieden, om ze als wonderen van volkomenheid te koesteren. Maar het zijn bij uitstek gezonde, levenslustwekkende dingen in uw huis- of in uw werkkamer of in den langen gang dien ge dagelijks ettelijke malen doorgaat; en dan is hij ook wel beschouwd niet de artiest van wien men zich denken moet een enkel ding te hebben en te vereeren. Er zouden er in zulk een gang eigenlijk wel een heele rist Hoytema's kunnen hangen, dat men zich niet blind ging turen op dien eene, en ze dan telkens eens wat kon verhangen of omwisselen, zoodat hun opfrisschende invloed op u bleef inwerken.

Want dat is van deze kunst de eigenaardige en niet gering te schatten kracht. We leven in een tijd van prakkezeerders en redeneerders, maar Van Hoytema behoort tot die bevoorrechten die vrijuit leven durven met open levenslust, en veel daarvan heeft hij in zijn kleurige, fleurige kunst mogen leggen, zoodat deze goede medicijn voor velen kan wezen.

En daarin is het dan ook, geloof ik, dat men vooral haar deugdelijke waardekern te zoeken heeft.

1900.

MATTHIJS MARIS.

Bij Van Wisselingh en Co. op het Spui is voor b
thans iets zeldzaam schoons te zien: een nieu
Matthijs Maris. En welk een werk. Het is of he
wat de kunstenaar zijn afgezonderd leven lang i
dijde droomen aanschouwde, in deze blonde t
werd uitgezegd. En dat met zijn uniek teedere zu
alleen, maar ook met een tinkelende klaarheid, d
later kunst niet gewoon was te vinden. Hier niet
leerds, niets wat eerst na langer beschouwing ui
lijken sluier opdoemt. Hier de eenvoudige teeken
wat dofte van zwart krijt op het voor een goed de
gehouden Whatman, van twee menschbeelden,
des kunstenaars van schoonheid dooramberde ve
in één suave rhytme saamstrengelen. En ho
popelend jong is deze schepping van den eenen
Zoo blank, zoo innig, zoo onomfloersd denkt
schoonheidsverlangen slechts bij hen wier ziel v
de vleugels rept. Doch het hooge van Maris
jaren van leven en lijden de bloemen zijner a
slechts milder deden ontluiken. Is het niet
verheffenden troost, dat zooiets zijn kan! En
niet waarlijk tot het goddelijke, deze kunst,
verrukkelijke gestalten, zoo zonnezuiver het ede
naar het onuitsprekelijke vertolkt?

1901.

LAUSANNE.

Hoewel in deze teekening Lausanne met het slot, de kathedraal, en de bergen aan de overzijde, nog goed te herkennen zijn, en men haar in elk geval, meer dan latere verwerkingen van hetzelfde motief, een afbeelding zou kunnen noemen, is dit toch strikt genomen, ook al een fantazie, zij het dan met het geziene tot grondslag, — een indruk uit de realiteit, misschien vermengd met andere indrukken, in de verbeelding van den kunstenaar tot een vizioen verdroomd.

Maris heeft, tijdens zijn in 1860 vallende Zwitsersche reis, ter plaatse wellicht een paar schetsen gemaakt, en deze later met hetgeen hij in zijn hoofd had tot deze geidealizeerde teekening verwerkt. De bepaalde afwijkingen van de natuur hebben duidelijk de bedoeling een schoonere kompozitie te maken. Het oud-Romaansche kasteel uit de dertiente eeuw, ligt hier hooger boven de stad uit dan in werkelijkheid, en meer vrij van de omringende huizen. Ook is het op de teekening veel fijner en edeler van bouw en vergroot met verscheidene muren en torentjes. De kathedraal van Lausanne, rechts op de teekening, is eveneens gewijzigd. De spitse toren, hier veel lager, is inderdaad hooger dan de andere; waarschijnlijk is dit gedaan omdat anders verscheidene torens ongeveer gelijk van vorm en hoogte naast elkaar zouden staan, en ook omdat hij de kathedraal een minder belangrijke plaats naast het slot wilde doen innemen.

Links wordt de teekening begrensd door
rotswand met van boven neerhangende struik
de rots is een deur; aan den voet een terras met
vrouwen bij een pomp, en een muur waarlangs
met wagen en paarden op ons aankomt.

Het bovengedeelte van het kasteel en de da
krijt rood gekleurd en de omtrekken van d
muren, vensters, zijn met inkt nauwkeurig
zoodat het gebouw fijn en precieus troont in d
lucht, en tegen de verre bergen van Savo
overkant van het meer.

Bizonderlijk het linksche gedeelte van het
den ronden toren, waartegen een oude boom
ronde, door overhangend mos begroeide basti
wonderlijk, gelijk een ridderverhaal uit ver
in voorname eenzaamheid als door de eeu
peinzen, boven het meer dagelijksche gebeur
stad beneden.

Terwijl aan den voet van het kastaal n
huizen, en ook in de lucht en de bergen, fijn
gewerkt, is verder alles: de stad daaronder
kathedraal, in groote, waziger krijtlijnen geho
voorgrond en zijpartijen als het akkompagnement
bij de wondere melodie van het kasteel.

Wanneer men de tegen een ander papier ge
ning tegen den dag houdt, ziet men, dat op d
van het papier ook nog een schets staat va
kasteel, dat eigenlijk misschien wel het uitga
voor het sprookjesslot dat later door het werk
Maris waart. Van het gansche motief dezer teek
hij nog een bij den Heer E. J. van Wisseling
berustende en 1862 gedateerde füsain, die a
verder parafraze der werkelijkheid geeft.

1902.

G. S. H. POGGENBEEK.

Hij stierf juist op denzelfden leeftijd waarop Mauve heenging, en evenals bij diens overigens veel onverwachter doodsbericht, vervult ons thans het gevoel, dat hier een kunstenaarsleven eigenlijk middenin werd afgebroken. Toch ligt dit nog meer aan het ranke, jeugdige, snedige, wat zijn persoon kenmerkte, dan wel daarin dat men nog zooveel nieuwe fazen in zijn ontwikkeling zou hebben verwacht. In zijn beste werken ligt — dien indruk krijgt men althans — zijn aantrekkelijk talent vrijwel definitief uitgesproken.

Hoe zijn allervroegste werk was, vermag ik niet te zeggen. Wel weet ik dat hij al jong tot hen behoorde die Jacob Maris als den grootmeester eener nieuwe Hollandsche kunst beschouwden. Diens Gezicht op het IJ, dat nu aan den heer Jac. Ankersmit behoort, maakte, toen het in 1873 voor het eerst in Den Haag tentoongesteld werd, grooten indruk op hem.

Toen Poggenbeek in 1883 op de expozitie achter het Rijks-Museum, die men de wereldtentoonstelling noemde, zijn Groote Weide met koeien liet zien, was hij 30 jaar. Het was een, in vrije aansluiting met het toen algemeen veldwinnend Haagsche toongevoel, royaal en rijp uitgevoerd schilderij, van een dracht, zooals wij sedert nauwelijks meer bij hem vonden. Toch heeft hij zich na dien tijd verdiept en verfijnd; maar een motief te doordenken, te verwijden en op te voeren tot groote stelligheid van bouw lag minder in zijn aard.

Zijn mooiste kwaliteit moet men veeleer
kleinere schilderijen en in die menigte aqu
een zoo krachtige liefelijkheid in zich drag
hopen dat zijn vrienden er in slagen zullen,
Engeland, waar dit werk meestal heenging,
bijeen te brengen, welke een beeld geve van d
in wien de Nederlandsche schilderkunst e
kracht verliest.

Minder breed samenvattend en stout-or
daarbij hartelijker wellicht dan Willem Mar
teeder bukoliesch, maar met meer malschhei
althans dan de latere Mauve, heeft Poggenbee
matig, maar ook zeer buiten alle routine,
een deliciëus tjuikend akcent, de glinstrend
verzadigde Hollandsche weilanden met de wo
van hun slootkanten en boomgaardjes en van
en hun vee, in schilderij en teekening melod

Niemand van de jongeren, die hem in die
nabijkomt.

1903.

OUDERE STEENTEEKENAARS.

Terwijl, in de eerste helft der negentiende eeuw, een ouder geslacht van vooral landschapschilders en portret-teekenaars zich ten onzent reeds met ernst aan een toch wel wat tamme manier van steenteekenen had gewijd, heeft Alexander Verhuell (1822-1897) in zijn tijd en op zijn wijze, meer dan iemand anders gedaan om de lithografie in Holland populair te maken. Hij was begonnen als gelegenheidstee-kenaar voor studenten-almanakken en had met dit half-dillettantsche genre meer sukces behaald dan hij in den grond verdiende. De gewonnen lauweren bleken hem te zwaar te zijn geweest. Hij wilde nu namelijk een ernstig satirikus worden in den trant van Hogarth of Troost of misschien nog meer van Gavarni, en teekende een ein-deloos aantal òf onuitstaanbaar banale òf jammerlijk melodramatische prentseriën, naar karakteristiek streven-de in de meest karakterlooze van alle manieren. Dat zijn albums niettegenstaande hun muffe geestloosheid algemeen gegouteerd werden, getuigt meer tegen het oordeel van zijn tijd- en landgenooten dan voor zijn kunst, die vrijwel wankunst is.

Willem Roelofs (1822-1897) heeft als landschapschilder, bij den strijd waarin de Hollandsche schilderkunst zich vrij naakte van een te bloedarme konventie, een gewichtige rol gespeeld. Met hem kwam beweging en frissche lucht de al te droge atelier-sfeer binnenzetten. Dat voelt men ook in eenige

steen-prenten van zijn hand van het jaar 1846,
duidelijk een vrije, persoonlijke geest uitspreekt
gaf hij in het „Album van den Nederlandschen
een opmerkelijke pen-lithografie.

De figuur-schilders stonden meestal niet zoo ho
F. C. ten Kate (1822-1889) maakte eenige genre-a
grafiën in weinig zeggende omtrekken, waarin d
zijn tijd zich juist niet op haar best vertoont. V
kunnen deze dingen slechts leeg noemen. Zijn
David Bles lithografeerde in kleinburgelijken t
ristische genre-stukjes, die niet geheel zonder
doch dikwijls wat gezocht schijnen.

Veel beter was de charmante Charles Rochusse
die na 1840 lithografiën maakte, welke getuigen
smaak en fijne vaardigheid, en die zich dadel
persoonlijks doen kennen. Het leven geleek h
leidelijke maskerade, die hij met teedere fantazie aa
en in een beminnelijken en intiemen improvizeertr
vaste luchtigheid weergaf. Hij vertegenwoord
Hollandsche teekenkunst een fijnbeschaafde, zij h
ook geen zeer bloedrijke romantiek, die in alle
is gebleven van allen bombast. De verscheidenh
stof is verbazend, en nooit heeft ook de onmogeli
hem verlegen doen staan. De welwillende m
elke aanvraag der uitgevers bereid, zijn altijd a
illustraties als het ware uit de mouw te schu
teekeningen, die hij b.v. voor het populair-histo
„Ons Voorgeslacht" geleverd heeft, bieden ons d
lijkste en smakelijkste vaderlandsche geschiedeni
die men zich maar denken kan. In een tijd, waa
geen mode was, dat kunstenaars zich met aan
inlieten, heeft Rochussen, die heel veel van
hield, theater-affiches geteekend, en al kan
algemeen wel zeggen, dat zijn teekenmanier zich
kleinere afmetingen leende, moet men toch de b
gemakkelijkheid roemen, waarmee b.v. zijn „Kle
gedaan is, en niet minder zijn bizonder aardige I

affiche, die men als een prent van een minder lichtzinnigen Willette zou kunnen kenschetsen.

Ook den naam van den grooten Johannes Bosboom (1817-1890) vindt men op verscheiden prenten, die evenwel niet dóór, doch naar den meester werden vervaardigd. Maar, hij heeft ook zelf op steen geteekend. Echt ouderwetsch er uitziend, maar eigenlijk toch al vrij en persoonlijk opgevat, zijn twee stadsgezichten van hem op één en hetzelfde blad: Buiten 's Hage en Buiten Delft, gedrukt bij Steuerwald en Co. De prent zal wel na 1833 ontstaan zijn (daar Steuerwald eerst sinds dat jaar in Den Haag woonde) maar niet veel later, want Bosbooms teekeningen erlangden reeds zeer vroeg zekere grootheid. Van het jaar 1850 is een fijne prent door hem naar zijn eigen schilderij op steen geteekend: Cantabimus et Psallemus, waarin men het buitengewone gevoel vóor ruimte en de hoog-ontwikkelde zin voor toon van dezen grooten kunstenaar duidelijk kan bekennen. Ook in andere lithografiën toont hij een schilderachtigen trant van met het krijt luchtig maar vast over den steen te glijden en dan geestig daarin te krassen, doch steeds zorg dragende vóór alles de groote werking van het geheel te bereiken. Slechts dit doet zijn lithografiën kwaad, dat hij den toentertijd gebruikelijken gelen onderdruk te veel aanwendde. Te betreuren is het, dat hij in zijn rijpsten tijd niet weer tot het steenteekenen is teruggekeerd. Juist daardoor, dat hij in de laatste jaren met eenvoudige, groote lijnen zoo wonderbaarlijke werking wist te bereiken, had hij in de lithografie iets waarlijk grandioos kunnen geven.

Een andere schilder van architektuur, Jan Weissenbruch (1822-1880) toont in zijn gelithografeerde stadsgezichten een geheel eigen gevoel voor de schoonheid van de oude Hollandsche kleine steden. Er zijn steendrukken van hem, die men wat te tam, te braaf zou kunnen noemen, maar zijn beste werk toont bij uitvoerige afwerking toch een zeer harmoniesch samenspel. Een minder keurig uitgevoerde prent van zijn hand, grooter, frisscher, breeder, met het opschrift: „Voor Louise Mieling" is een echt kunstenaarsblad en doet

vermoeden, dat hij in staat ware geweest do
veel beter dingen te leveren, als hij zich had
maken van den druk van een heerschenden kleinli
Hij teekende ook eenige groote prenten, één van
nood in 1855 en een ander: „De Duinwerkers,
ten voordeele tot het verschaffen van werk aan
in de duinen" (1846). Men ziet de duinen bij sn
een donkeren hemel, het geheel is zeer indruk

Zijn neef, J. H. Weissenbruch (1824-1902) teeke
1850 ook eenige zeer schilderachtige en eigena
schappen, die een voorproef geven van wat
was later als schilder uitnemends voort te bre

Jozef Israëls (geb. 1824) zou zeker, als hij zi
kunst was blijven wijden, een voortreffelijk ste
geworden zijn. Uit zijn jeugd kennen wij sle
probeersels, doch de eenige prent waarin hij zi
uitspreekt, is zijn bijdrage tot het reeds verme
van den Nederlandschen Spectator," de kop va
kind, buitengewoon vrij van opvatting, en daarbij
gedaan met een levendig kriebeldekrab, dat vo
eigenaardige diepe gevoel van den grooten schild

Van den heerlijken Matthijs Maris (geb. 1839
geen enkele eigenlijke origineele lithografie. We
prent van F. H. Weissenbruch naar een potlo
van den Meester door Maris zelf in 1866 weder o
genomen, en bijna geheel nieuw op de steen
zoodat ze wel als een lithografie van hem zelf
De geheimvolle adem der verheven sprookwerel
wonderlijken kunstenaar komt ons uit deze lief
idylle tegen, die als uit het gevoel zelf van
der Duitsche romantikers geteekend schijnt.

Met August Allebé (geb. 1838) is de knapst
aardigste en de veelzijdigste van de Holland
teekenaars genoemd. Had hij gewild, hij zo
beteekenende schilder-lithograaf van zijn tijd ge
Want met zijn vermogen om in iedere technische
een nieuwe aansporing tot verder verdiepen te

zijn hoog-intelligenten speurzin en zijn rusteloos zoeken naar het stellige in omtrek, vorm, modelleering en uitdrukking, met zijn rijke begaafdheid van vlotte, vrije en daarbij pittige en stellig beheerschte voordracht, had hij om zoo te zeggen er alle gegevens voor klaar liggen. Maar in dezen wonderlijken man leefde blijkbaar een sterke afkeer van alle scheppen. Hij behoort tot die raadselachtige, lichtschuwe menschen, die der wereld onthouden wat zij levends in zich dragen — men weet nooit, of het is omdat zij hun eigen gevoelsleven, dan wel omdat zij de wereld niet de moeite waard vinden. Doch niet alleen de gunstige meening van hen, die hem persoonlijk nader staan en hem daarom hoogschatten, doet hem voor een latent kunstenaar van den eersten rang aangeschreven staan, ook het werk dat hij metterdaad in zijn jeugd gaf, brengt een onweerlegbare getuigenis van zijn zeer hooge begaafdheid en zijn zeer groot kunnen. Ik wil nu niet al de steenteekeningen noemen, die men van dezen buitengewonen schilder kent, maar het zou niet mogelijk zijn eenig overzicht te geven van de niet altijd verkwikkelijke Hollandsche lithografeerkunst, zonder met den grootsten eerbied op eenige prenten van Allebé te wijzen.

Hij begon ongeveer 1856 op steen te teekenen en wel op aansporen van Jozef Israëls, die bij zijn vader aan huis kwam. Hij heeft Mouilleron, die in opdracht van de Fransche regeering in Amsterdam een steenteekening naar de „Nachtwacht" maakte, wel aan het werk gezien, maar kende hem toen nog niet. Eenige raadgevingen dankte hij aan Charles Rochussen. Hij drukte aanvankelijk bij Desguerrois te Amsterdam en ook wel in Den Haag bij Steuerwald. Later ging hij naar Parijs met aanbevelingen aan Mouilleron, en liet daar bij Berthauld drukken, die de beste drukker van Europa was.

In zijn ouder werk is de invloed der Franschen nawijsbaar. Zoo in een Medea, die aan Delacroix doet denken en opvalt door een in de Hollandsche kunst al te zeldzame grandeur. Een stormlandschap met een grooten eenzamen denneboom op

de heide biedt een zeer origineele kompozitie, (
de bewerking van den steen het streven
schilder, die in alles op nuance uit is. Weer
is een historische voorstelling, die voor een br
werd en ongewoon fijn en smaakvol, ja me
zeggen, hoofsch geteekend is. Een groote gele
voor de nationale herdenkingsfeesten in 1863, wa
epizoden op voorkomen, die eenigermate aa
inneren, is zeer geestig met de pen op steen ge
werd helaas door den uitgever niet goed gen
en dus door krijtschaduwen van een andere h
Misschien wat gezocht, maar in ieder geval niet
is verder een, als de meeste steendrukken va
zeldzame lithografie, die ik bij den heer
Amsterdam zag: door een openstaande kieine
slechts de onderste helft van een vrouw, die
in de schaduw zit. De teekening is zoo vrij
dat de niet juist rijke scène ons toch inter
treffelijk en weer van geheel andere soort is e
boerenvrouw uit Brabant, die in haar zindelij
deftig en behagelijk aan de wasch wijdt. M
zijn toch wellicht zijn portretten.

Het bekendst is dat van Multatuli, dat
fijne en teere tonen en daarbij met de groo
de dweepzieke, eenigszins matte trekken va
weergeeft.

Ook is tamelijk verspreid het mooie po
leermeester P. F. Greive, dat in den voor All
stieken trant: kantig, doordringend, ja me
zeggen snedig, en toch zoo rustig en expres
dracht is. Teer in de weeke partijen en k
vastere is ook de sterk en kernachtig opg
van den filanthroop O. G. Heldring. Maa
lithografie die men van Allebé kent, is toch v
van zijn vriend Van Santen Kolff, dat in
des ondanks verdiepte teekening ons bijna he
biedt, dat men op den nuchteren steen in

doorgevoerd modelé van zwart en wit bereiken kan. De hoogst zeldzame prent werd onlangs op een kleine tentoonstelling bij Van Gogh om zoo te zeggen weer aan het licht gebracht. In een kritiek, die over deze tentoonstelling verscheen, werd gezegd, dat dit portret met de beste Hollandsche portret-lithografieën van den laatsten tijd te vergelijken was. Ik citeer dit hier als voorbeeld van de dwaasheid, die ook hier te lande zoo dikwijls de moderne kunst, alleen al omdat ze modern is, als het hoogst bereikbare voorstelt; hier tenminste staat het vast (schrijver dezes heeft in deze wel eenig recht van spreken) dat de oudere kunstenaar verreweg de betere is, dat Allebé's portret van Van Santen Kolff het mooiste is, dat de portretteerkunst op steen in Holland heeft geleverd, en waarschijnlijk ook het beste, dat zij ooit voortbrengen zal.

1903.

NIEUWE GRAVEERKUNST IN NEI

Toen in het jaar 1883 de heer Rudolf Stang
tot professor in de graveerkunst aan de Rijks
Beeldende Kunsten te Amsterdam benoemd was
den nieuwen hoogleeraar, op de Haagsche T
van het volgende jaar, twee zijner reprodukt
ingezonden, en het was in den „Nederlandsch
dat toen over die prenten het volgende gesc

„Met leedwezen zagen wij de beide grav
„heer Stang. Zijne benoeming tot professor aa
„te Amsterdam heeft strijd van meeningen
„Kunde wil ik dien graveur voorzeker niet on
„als ik dat doode, drooge, louter mechanische
„dan denk aan de genieën der oude Holland
„school, dan wordt het mij benauwd te moede. D
„had men bij ons personen kunnen vinden, die
„onze oude tradities werken, wier werk miss
„koude geleerdheid, maar zeker meer gemoed
„hand verraadt. Ik bid dat de invloed van het A
„prentenkabinet behoede tegen het veldwin
„heeren Stangs methode."

Dit kras uitgesproken oordeel, dat toentert
dingk Thym een heftige tegenspraak ontlokte
grond van de zaak zeker niet onjuist. Het geva
nu eenmaal dat er in Nederland een Rijksakad
en dat er aan die inrichting volgens de wet

in de graveerkunst behoorde te worden gegeven. De oude Kaiser had zijn ontslag genomen, en ofschoon zich al vele jaren lang ook bij hem geen enkel leerling voor het vak had aangemeld, diende de vakant geworden plaats toch vervuld te worden. Maar niet alleen dat er blijkbaar geen jongelingen waren, die het graveeren wenschten te leeren, er was ook geen Nederlandsch graveur (en in zooverre had de „Spectator" ongelijk) dien men met voeg kon aanwijzen om het graveeren te onderwijzen. Bij dien stand van zaken was het, dat men naar een geschikt persoon in het buitenland omzag, en zoo viel het oog der Regeering op den heer Stang, die een in haar soort stellig zeer bekwaam uitgevoerde gravure naar Rafaëls Sposalizio gemaakt had, waar Thym en een aantal liefhebbers met hem, bizonder ontzach voor koesterden. Rudolf Stang, meende men, zou de bij ons afgebroken traditie van het graveeren waardiglijk kunnen herstellen. Van hem, zoo dachten zijn bewonderaars, was er kans dat eene nieuwe Nederlandsche graveerkunst zou uitgaan.

Het aldus naar Amsterdam doen komen van den Düsseldorfer graveur is echter op een algeheele mislukking uitgeloopen, hetgeen vooral jammer geweest is voor den heer Stang zelf, die het eigenlijk toch niet helpen kon, wanneer men hem onwillekeurig in een onaangename pozitie getroond heeft. Degenen die hem hierheen riepen, konden veel beter weten wat zij in hem aanwierven, dan waarschijnlijk de heer Stang zelf toen besefte wat hij aan Holland hebben zou. En zijn schuld was het per slot niet, wanneer in de negentien jaar, gedurende welke hij hier zijn ambt bekleed heeft, zich geen enkele leerling voor de door hem te onderwijzen graveerkunst aan de Amsterdamsche Akademie heeft aangemeld. Van een veldwinnen van des heeren Stangs methode, waarvoor de „Spectator" bij zijn komst bleek te vreezen, is onder die omstandigheden in elk geval weinig sprake geweest.

Toen nu de heer Stang onlangs op zeventigjarigen leeftijd zijn afscheid nam, moest er wederom naar een graveur

worden omgezien, die geschikt kon worden ge
Amsterdamsche Akademie de kunst van het bu
wijzen. Indien bij geval de ervaring intusschen
hebben, dat het graveeren in onzen tijd een
een doode kunst beschouwd moest worden,
iets zijn waar de Regeering zich waarschijnli
hadde bekommerd. De wet immers schrijft v
aan de Amsterdamsche Akademie een leerst
graveeren zal zijn, en al zou er nu nooit meer e
naar talen, om in deze kunst te worden op
ware er op alle vier de winden ook geen en
plaatsnijder meer te ontdekken geweest, de v
der wet zouden tóch vervuld moeten worden!
Het was intusschen niet de verdienste van d
van den heengaanden hoogleeraar in de gravee
neer zich onderwijl uit een oud-leerling der A
tijdens zijn discipel-schap nog aan geen burijn
op het onverwachtst en langs een omweg,
opmerkelijk graveur van wel zeer bepaalde
gevormd had. Maar het was wel een bizonder
dat men, om zoo te zeggen volgens wettelijk
zoekend naar iets wat men een paar jaar
eenvoudig onvindbaar had moeten noemen, nu d
oud-leerling der Akademie, die wel zeer zijn
gegaan was, en sedert al een aantal jaren
verblijf hield, voor de vakante betrekking in h
vermocht te winnen. Een buitenkans bedoel
eerste plaats was het voor degenen die, wann
man niet hadden gevonden, al in een wonderl
zouden zijn gekomen, maar een buitenkans w
stelliger voor de Nederlandsche kunst. Niet d
een direkt verband voelbaar zou wezen tussch
eener kunst en het meer of minder goed be
professoraten aan een nationale kunstakademie
dat wij de Amsterdamsche inrichting in eenig
een Eldorado zouden houden. Integendeel me
wet die haar organisme regelt uit veelszin

inzichten is voortgekomen, en dat zich de kwade gevolgen daarvan wel degelijk laten nawijzen. Maar daarom geloof ik toch, op zichzelf genomen, wel zeker, dat het ons ten zegen moet komen wanneer een man, wiens krachtig talent bepaald in Nederlandsche opvattingen wortelt, maar die voor de kunst van onzen stam op den duur allicht verloren zou zijn gegaan, door de omstandigheden weder in ons midden teruggevoerd mag worden.

Het is overigens met die Akademies een wonderlijk geval. In haren oorsprong zijn zij ongetwijfeld van de gezondste bedoeling. Een man die gewerkt en gedacht heeft, en die iets leeraren kan, zet zich in een middelpunt van beschaving neer, en roept de jongelieden van ver in den omtrek tot zich, opdat hij hen met zijn ervaring en zijn rijper inzicht den weg wijze tot vruchtbaar onderzoek en deugdelijken arbeid in wetenschap of kunst.

Kan het natuurlijker, kan het heilzamer? Maar nu bieden er zich niet voortdurend vanzelf mannen met zulk een sterken innerlijken drang aan, — wèl daarentegen heeft men voortdurend jongelieden die wat leeren willen, en — ik bepaal mij nu tot de beeldende kunst — bij gebrek aan praktische meesters in wier werkplaats zij een natuurlijke opleiding kunnen vinden, worden er dan voor hen en hunsgelijken instellingen geschapen naar papieren systemen, en als die systemen vastgelegd zijn, gaat men mannen zoeken welke aan zulk een instelling een leerstoel zouden kunnen innemen, in de hoop dat zij er in zullen slagen, leven te geven aan de wet die hen opriep.

Wat hiervan de bedenkelijke zijde is behoeft waarlijk niet betoogd te worden. Hoezeer het wezen der kunst ook aan hoogere en in zekeren zin eeuwige wetten onderworpen moge zijn, de vraag op welke wijze deze zich in die geestelijke uitingen, welke uit de geheimste instinkten van het volk voortkomen, voor het oogenblik zullen manifesteeren, laat zich zeker langs wettelijken weg niet oplossen. Een kunst bloeit en tiert, wordt begrepen en bewonderd, en zinkt

soms in enkele jaren voor onze verbaasde
niet. De kunst der groote Haagsche schilders,
waardige school schijnen te zullen achterlat
hedendaagsch bewijs van, en van den ande
men wel plotseling en op het onverwacht
opduiken die niemand had kunnen voorzien.

Dat wij in Nederland in dezen tijd op ee
monumentale schilderkunst zouden mogen w
het twintig jaar geleden had kunnen denken
op het oogenblik een wezenlijk uit krachtig
aan de gravure wijdend kunstenaar zouden
een dozijn jaar geleden had men het nog een
geacht. Ik geloof niet dat het een persoonlijk
toen ik in 1891 in het weekblad „de Amsterda
voornamelijk aan een jonge Duitsche kunstbe
artikeltje „Etsnaald of burijn" o. a. het v
zeggen:

„Het burijn voorziet niet in wat wij in
„behoeven. De werkelijke bekoring die de
„kan geven is tegen onzen ingeboren zin vo
„in. Niet alleen ter reproduktie van echt Holl
„eigent het graveerijzer zich niet, — wie het
„origineele etsers van deze dagen kent en be
„dat àl wat hier door ons ras wordt gev
„gemaakt, buiten hetgeen een herleving va
„graveeren ons brengen kan, ganschelijk om

Het moge eenigszins als een boetedoening g
ik die lichtvaardige verzekering van een dozij
hier openhartig afschrijf, maar ik wilde er tev
meê aanvoeren, hoe zelfs iemand die toch
middenin de beweging van zijn tijd· en bentg
zich schromelijk in de algemeene ontwikkeling
kunst kan vergissen. Hoeveel te onmogelijker
dan voor een verder van de bron blijvende
onbeweegbare wetten te maken, die in de gedu
kunstbehoeften van het opkomend geslacht
zullen voorzien.

Toch neemt dit alles niet weg, dat een krachtig overtuigd, welbewust, door de tucht der zelfkritiek gesteund kunstenaar, bij gunstigen loop van omstandigheden aan een Akademie door opwekking, voorbeeld en wegwijzen den beginners in het beoefenen der kunst zeker van groot nut kan wezen. En om ons tot het eigenlijke kader dezer bespreking te beperken, dunkt mij dat vooral een leeraar in de graveerkunst, de jongelui die zijn vak willen leeren, van eminente voorlichting zal kunnen dienen. Onafwijsbaarder toch nog dan misschien eenige andere beeldende kunst berust het graveeren in zijn wezen op een bindend handwerk.

En dat nu vooral in zulk een kunstvak, dat zoo vanzelf tot strenge tucht van organiesch begrijpen en streng saamvattend teekenen moet voeren, — dat bij een zoo in haar deugdelijk metier orthodoxe kunst als die van het graveeren, van een krachtig overtuigd en frisch begaafd man, ook aan zulk een Akademie, als voorganger groote kracht kan uitgaan, schijnt moeilijk te betwijfelen. En in elk geval is de heer P. Dupont, die aan de Amsterdamsche instelling tot opvolger van den heer Stang werd aangewezen, meer dan iemand anders de waardige om als leeraar op te treden in een kunst, welke hij, en dat is het voornaamste, al door zijn voorbeeld schitterend en op het oogenblik zelfs zonder mededinging dient.

Laat ons nu eens nader mogen nagaan in hoeverre, terwijl de benoeming van den heer Dupont aan de Amsterdamsche Akademie licht eenigszins als een officiëele erkenning van zijn verdienste zou kunnen worden beschouwd, hetgeen hij nastreeft zelve ook inderdaad algemeen begrepen en gewaardeerd kan worden geacht. Wij willen daartoe de zaak nog weder eens wat verder ophalen.

Toen onze beste schilders, dertig jaar geleden, zich weder algemeener aan de bij ons lang verwaarloosde etskunst gingen wijden, kon deze beweging zich aanvankelijk niet in eer veel sympathie bij de kunstminnende menigte verheugen. Maar de mooie etsen welke Israëls, Maris, Mauve en Blommers

in de zeventiger jaren maakten, keek toente
niemand om.

De etsproeven welke een jonger geslacht
dozijn jaar later begon de wereld in te ze
niet omdat zij van beter kwaliteit waren, r
de toongevende schilderkunst de smaak intus
het kenteren was geraakt, reeds met eenige m
stelling ontvangen. Toch had de ets als zoo
in de officiëele schatting nog niet gewonn
een ietwat verstijfde overlevering, welke de eig
voor het summum van prentkunst hield, e
was het wel degelijk in naam van het burijn
de etskunst toentertijd op eenige geringschattin

Heel lang intusschen heeft deze tegenstan
De liefhebber is een wezen van in den gr
aard, en evenals de schilderijen der Haagsche
lieverlede gezocht werden, gedeeltelijk door
zich aanvankelijk tegen hunne kunst hadden
werd de vroeger versmade ets door de verzar
met modegretigheid binnengehaald.

Niet zonder een in haar eigen verzwakt gel
grond trouwens, was de graveerkunst, gelijk z
werd, spoedig na het veldwinnen van een friss
in de achting gedaald. Een eenigszins levendi
zij bezwaarlijk meer doorstaan. Geen kunst
ondraaglijker schoolsche opvattingen in wa
dan in die van het burijn. De uitgepieterde
der alleen nog maar voor reproduktie van zoog
schilderijen gebruikte graveerderij steunden
op schijn van bezieling. Ik spreek nu niet van
verhoudingen alleen, maar over wat zich
opmerken. Zoozeer was in de tweede helft d
eeuw de burijn-gravure nog maar alleen als
tolking van schilderijen in gebruik, dat de
zeer univerzeele Charles Blanc in zijn „Gram
du dessin", het karakter dezer kunst vrij fon
eischen welke aan een richtig weergeven van

werken gesteld moeten worden, bepaalt. Maar hoe zonderling bovendien werden die eischen dan nog begrepen! Het verloop van de lijn diende dùs te zijn, de kruising der lijnlagen onderling, onder dièn voorgeschreven hoek. In bepaalde gevallen werden de door de kruisende lijnen opengelaten ruiten met juist in het midden daarvan geplaatste stippen opgevuld. Het naakt vergde zulke arceeringen, draperiën eischten lijnen van die dikte, zóó gelegen, achtergronden moesten op déze manier behandeld worden, voorgronden op diè. Hout, marmer, wolken, boomen, het werd alles naar voorschrift, door bizondere schikking van lijnlagen uitgedrukt, en deze buitengewone schematische bedremmeldheid, die bovenal in de vreeze leefde dat het burijn uit de rails zou loopen, was oorzaak dat het heele lijnenschema van een gravure veelal eerst voorzichtig in den etsgrond geteekend, en luchtig in het koper gebeten werd, om dan, in die ondiepe geliniëerdheid van de plaat, met grooter zekerheid, het burijn zelf tot dieper insnijding te gaan gebruiken. Bovenal echter had alles open van behandeling te zijn, gelijk een mazennet, en bedaardheid, ijzige bedaardheid moest te bewonderen vallen in het overleg, waarmee die onberispelijke systematische lijnlagen in het gelid waren gevleid, terwijl beweging en kleur, kleur en beweging de grootste vijanden van die koude, gebreide, schoolsche gravure bleven.

Natuurlijk was dit alles slechts een verdroogde doktrine, een verarmde konventie, een ontwricht begrip van wat in vroeger dagen, toen het handwerk nog door warmte en geest geregeerd werd, tot mooie vrije uitingen had geleid, en wat toèn levende noblesse mocht wezen, was nu in verstarde burgerlijkheid ontaard. Het zou profaan zijn de geestelooze platen der graveurs uit het einde der negentiende eeuw, met het heerlijk bloeiende graveerwerk van Schongauer, Dürer en meester Lucas, ook maar even in één adem te noemen, en hoe heeft zelfs een vroeg graveur als Mantegna met een vrij onredzaam hanteeren van het graafijzer, toch oneindig meer karakter aan zijn prenten weten te geven

dan zelfs de allerbesten onder de geleerde syst
van later het vermochten!

Doch omdat het burijn stellig in verkeerde
geraakt, daarom is het nog geen in zichzelf
outil geworden. Wanneer de rechte man er
het in den rechten geest gebruikt, is het ee
karaktervol werktuig. Hoezeer ook voor een ge
aspekt van de prent, de door totaalbijtingen van
gesteunde ets ongetwijfeld voordeelen biedt, (v
zoo vaak misbruikte procédé van wat de F
rentrer la taille noemen, kan het totaaleffek
wel geleidelijk opgevoerd en vervolkomend v
zoo eenvoudig en ineens als de bijting bij
krachtkontrasten beheerscht, gaat dat bij de
toch niet), heeft de gegraveerde lijn door ha
deugd op de geëtste nu eenmaal ontzachlijk v

De in den etsgrond met de naald ontbloo
over haar geheele lengte gelijkelijk diep do
water in de plaat ingebeten; aan de uiteinden
diepgevreten geul even scherp op als aan de
geeft aan de luchtig gedirigeerde etslijn in h
van drukbaarheid (en geenszins altoos is dit
iets abrupts. Het graveerijzer daarentegen, al
minder bewegelijk dan de etsnaald, heeft een s
schap daàrin, dat het aan het begin van de
inzet, en aan het einde er van omzichtig het k
uit de plaat opwipt, en, zoodoende op het r
duwend, de lijn aan haar uiteinde glooiend v
Trouwens, men behoeft de gegraveerde lijn
geëtste lijn te vergelijken, om te begrijpen dat
aard de prachtigste eigenschappen kan hebben
karakter toch is om zonder hulp van een
onmiddellijk en onvermengd uit te drukken,
van den kunstenaar door het stuwen van de
hem gehoorzamend instrument dikteert.

Dit instrument, het graveerijzer, dat dus met de plaat in onmiddellijk kontakt komt, er innig handgemeen mee wordt, er dwingend in ploegt, is den kunstenaar in den strijd met de materie niet alleen een willig wapen, maar gelijk elk goed werktuig tevens een stevig medewerker, omdat door het speciaal bedwang wat de gepunte stalen staaf over het weerstrevende koper erlangt, de zuiver, door harder in weeker metaal gesneden teekening een eigen karakter van strenge onomwondenheid en klare veerkracht verwerft.

En bovendien verleent de smijdige aard van het egale koper, dat de soepele snede van dit stalen graafijzer ontvangt, aan de veerkrachtig in haar vlak gestierde lijn, nog die edele malschheid en dien gaven glans, welke deze zelfs in den goeden afdruk op het papier vermag af te spiegelen.

Dit eigenaardig karakter van de gegraveerde lijn beheerscht van zelf het karakter van de gansche gravure, die daarmee een eigen opzet, een eigen vormvertolking, een eigen verdieptheid, een eigen kleur erlangt, welke in hoofdzaak wel zeer op het smijdig veerkrachtige in der dingen kennelijk samenstel gericht zullen zijn. De ware kunstenaar voelt zijn konceptie, met een nooit afdwalend besef van den aard zijner kunst geboren worden en groeien, — vizie en uitvoering zijn bij hem geen twee te verzoenen elementen, maar hij kweekt ze als eendrachtige machten hand in hand. En daarom is het noodig dat degene, die zich van het levende karakter eener gravure rekenschap wil geven, ook iets bevroede van het in den aard van burijn en koper besloten liggende métier, gelijk de waarachtige graveur dit zal verstaan.

Tot een door zulk deugdelijk rekenschap geven gesteund begrijpen van Dupont's werk vindt men, voor zoover als er in Holland op het oogenblik van wezelijke kunstbeschaafden gesproken mag worden, deze bij ons toch niet zeer algemeen in staat. Er is in de laatste twintig jaar ongetwijfeld door velen en met warmte voor beter inzichten in kunstzaken opgekomen, en niet ik zal loochenen dat de vruchten van zulken arbeid in vele dingen nawijsbaar zijn. Maar teleur-

stellend blijft het toch vaak te moeten zien,
zijn recht doen komen van de eene kunstmani
weder gebruikt wordt om de andere te bekan
het in het algemeen wel in de beperktheid van he
begripsvermogen schijnt te liggen, dat het zich
worven geestelijk bezit verheft juist om zich
niet verworvene te gemakkelijker te mogen
Nederlandsche schilderkunst van wat wij de Haa
plegen te noemen, heeft in de laatste kwart eeuw
van schoone en welverdiende triomfen gevierd,
dezes is er trotsch op in de rijen van hen d
erkenning ijverden met warmte te hebben m
Doch verdrietig stemt het op te merken ho
kunst, ook wanneer zij van anderen gronda
uitsluitend schijnt gemeten te worden naar e
die voor deze Haagsche schilderkunst evenze
zij b.v. voor het beoordeelen van Dupont's grav
willekeurige behoort te worden genoemd. Ee
breeder en dieper kunstkultuur zou er toe mo
elk kunstwerk in zijn aard naar zijn innerlijke wa
en zijn zuivere uitgesprokenheid te schatten, d
te vaak houdt men zich enghartig vast aan ee
zelve, in plaats van aan de levenskracht welke h
bij aanvaarding dier formule vermag te openb
in de periode die het laatst achter ons ligt bij
ons een groote liefde voor mooie etsen ingegr
niet anders dan als verblijdend worden besch
wanneer men daarom de effekten van een ets als
norm voor een prent gaat nemen, en men juis
voor deze speciaal gevoelig is gaan worden, te
staat voor het genieten van een voortreffelijke
wordt de verkregen verrijking toch slechts een be
gaat de vraag licht rijzen of men toch ook hier w
aan het uiterlijke vergaapt, zonder het wezenlijk

Een deugdelijke herleving van de graveerku
lijdt geen twijfel, alleen verwacht worden van v

niet op het reproduktieve bazeert, doch dat zijn eigen natuur-opvatting, zijn eigen motieven, zijn eigen grondaard meebrengt. Het is dan ook zulk een zelfscheppende graveerkunst die door den jongen Amsterdamschen graveur weder wordt ingeluid.

Nog vóór zijn terugkomst naar Holland heeft Dupont, nadat hij eenige hoogst opmerkelijke gravures van kleiner omvang had uitgevoerd, en waaraan gedeeltelijk dezelfde motieven die hij in zijn latere etsen verwerkt had, ten grondslag lagen, één groote, waarlijk wel monumentaal te noemen gravure gereed gebracht, die ten volle gelegenheid biedt den aard en den omvang van zijn talent voor het oogenblik naar te waardeeren.

De bij den heer Van Looy te Amsterdam uit te geven oorspronkelijke prent, stelt vier van ter zijde genomen ploegende ossen voor, en de bedoeling van den kunstenaar is deze gravure de eerste van zes in verband gebrachte voorstellingen van den landarbeid te doen zijn. Wat nu deze groote prent met de vier ploegende ossen zelve betreft, het is een waarlijk statig stuk werk, doorloopend in wèl saamgaande liefde voor beide zijn stof en zijn edel handwerk uitgevoerd.

De snede van het burijn is overal lenig en veerkrachtig. Nergens is de uitvoerigheid verstard, of ontaardt het subtiele lijnenwerk in bloot invullen. Stukken als de romp van den os die het dichtst bij den ploeger komt, als het stukje landschap achter den man, als de rechter voorpoot van den voorsten os aan onze zijde, raken aan het volkomenste, diepst uitgesprokene wat mij in de geschiedenis der gravure nog bekend werd, — en het gevaar om bij zoo ontledend in onderdeelen ingaan op het samenstel, de aansluiting der verschillende partijen te missen, den bouw der massa's te verbrokkelen, is in het groot genomen op gelukkige wijze vermeden.

Moest ik een opmerking zoeken, ik zou zeggen dat de omgangen der grootste krachten soms wat malscher hadden gekund en dat de oogpartijen niet het mooiste van de beesten bieden.

Men is, wanneer een kunstenaar van tegenwoor
werk bazeert op gelijke neigingen, als waaruit d
meesters voortbrachten, al licht bereid te zeggen,
dus die meesters vlijtig bestudeerd heeft, of zelfs dat
in het spoor volgt. En nu zou ik wel de laatste
het bestudeeren der klassieken voor een kwaad te
maar zekere verwantschap behoeft nog niet op een
verband te wijzen, en ik voor mij geloof b.v. niet dat
zich tot nu toe zeer om het werk van Albrecht
bekommerd heeft. Zijn graveerwerk zag men zich
te geleidelijk, te zeer langs natuurlijken logischen
zijn etswerk ontwikkelen.

Want dit is bij het graveeren van Dupont zeer eigen
Hij was de maker van een aantal zeer zuiver e
gekonstrueerde etsen, die ofschoon volkomen vers
van diens sujetten, eenigszins naar de prenten van
schenen te aarden. Maar nu kwam er een periode
werk die hem deed gevoelen, hoe het eigenlijkste
zocht toch met het spartelende sterkwater bezwaar
worden bereikt. En zoo, door een verstandig vriend
gewezen, hoe er een tegenstrijdigheid kwam tussch
outil en wat hij er mede wilde bereiken, kwam hij
natuurlijken weg toe, het strenger stuwende burijn
nemen, waarin hij dadelijk geheel het hem passende
tuig vond.

Het is ook nog van belang dit in aanmerking te
omdat wanneer men, Dupont's werk verder ontlede
met dat van Dürer vergelijkt, dit veel zal verklaren
men dient niet te vergeten hoe men bij het grave
van den ouden Duitscher en bij dat van Dupont
tegenovergestelden stroom is. Bij den eersten hebb
den graveur die binnen het karakter van zijn rijp
veerde kunst alles kan en allengs — men neme b
schitterenden „Sint Eustacius" met de heerlijke die
beproeft, met het graveerijzer ook de kleurige diep
een schildering, de dartele speling en stoute tegen
van een ets, de zachte schuiving van een aquarel

komen. Dupont daarentegen is van de verslapte ets tot de sterkende gravure gegaan, en zoekt nu, wars van effekten die naar anders geäarde kunst neigen, in den zuiveren snit van de burijn-lijn, en daarin alleen, alles uit te drukken. Wie die hem in dit beslist zoover mogelijk ingaan op den te zeer vergeten aard eener edele kunst niet loven zal? En al houdt hij zich verre van al wat buiten het grondkarakter van het strenge werktuig gaat, wat heeft hij juist in het wel hanteeren van dat werktuig zelf, gedurende de toch nog maar enkele jaren dat hij graveert, reeds een bewonderenswaardige vrijheid en buigzaamheid bereikt! Bij de glanzende, gulle gespierdheid van Dupont's eenvoudige lijnen doet zelfs de expressieve snede van meester Lucas als stroefheid aan, en de partij van de wolken boven het dorp op Dupont's „Ploegende Ossen", is zonder twijfel zuiverder en schooner dan zelfs menigen landschapachtergrond van den klassieken Leidenaar te noemen.

Wellicht is in deze bewonderenswaardige prent de voor een gravure passende omvang bijna geforceerd. Legt men ten minste een blad als Dürer's „Wappen mit dem Hahn" er naast, dan is men geneigd te gelooven, dat beperkter formaat ook bij Dupont op den duur tot nog grooter koncentratie, nog kernachtiger totaalindruk zou kunnen voeren. Maar het verlangen alleen al, om een blad van zulken omvang, om zelfs een serie bladen van dit gehalte te maken, bewijst nog te sterker wat een machtige drift voor de waarachtige gravure dezen, men zou willen zeggen vromen kunstenaar, bezielt.

Ik voor mij, ik bid den Hemel af, dat hij dit krachtige en oorspronkelijke talent niet doe ondergaan of verslappen in de niet te miskennen gevaren van zijn officiëel leeraarschap, of in de verweekelijking der groote sukcessen welke hem zonder twijfel wachten, maar dat het integendeel als een volle bloem uit den prachtigen knop nog weliger moge uitbloeien, tot ons aller verheffing, sterking en genot.

1903.

KEUZE-TENTOONSTELLING
AQUARELLEN.

Een verkwikkende tentoonstelling is die
landsche aquarellen in het Stedelijk Museum
al mist men er, tot schade van een volledige
der Hollandsche waterverfkunst, den heerl
Maris en den toch ook in het buitenland (
pleegt te worden aangenomen) Hollandsch gebl

Israëls had, ofschoon hij ook in dèze k
met teekeningen, die van een diep en mel
spreken, en groot van greep zijn, toch nog w
gesteld kunnen worden (waar zullen de pra
Staats Forbes van den meester had, belanden
Maris verschijnt in de rij wel waarlijk als een
hoogdeftig en gedragen. Allebé vindt men e
stekende dierenteekeningen van kort na 18
vooral zijn „Apen" uitmunten, maar anders t
met stalen van zijn allerbeste kunst. Daarent
dillettanten zoo slecht begrepen Bosboom bizon
kennen uit zijn „Regentenkamer" : een lust van
rank en wijd en toch hecht van evenwicht

In „Witte Paarden" en „Zandkruien" is
geweldig en luisterrijk. Witsen's teekeninger
breed genomen, en — zij het ook wel eens
teerder schoonheid — als in zware tonen
klonken. In zijn „Snoek" vindt men Dijssel
superbe. Van Bauer heb ik wel eens geda

enger afmetingen meer uitdrukt dan op grooter schaal. Na de omvangrijke teekeningen die men hier van hem bijeen ziet, zou ik dat toch niet willen volhouden. Hij treft telkens door een grootschen adem, door een grootsch architekturaal gebaar.

Mauve praalt tusschen de anderen in edele zachtheid. Vooral in zulke waterverfteekeningen als deze, die zoo luchtig doorwoeld, doorspoeld en doorvoeld zijn, wist hij het sluipen en druilen en zich voegen, of het zich iet weelderiger uitspreiden en kruiven, of het meer zoetekens suizelen en fluisteren van de dingen buiten, àl naar den aard van het weer en de dagtijd-stemming, onnavolgbaar fijn en harmoniëus te schilderen. Ook Poggenbeek betreurt men hier nog wel zeer in die aquarellen waarin hij, meer nog dan in zijn meeste olieverfwerk, een zoo mooi lokkende openheid, iets zoo gelukkig ontluikends, zoowat jong wimpelends wist uit te zeggen.

En verder zijn er, naast nog veel moois van anderen, een aantal teekeningen, die men àl zoo goed hadde weggelaten.

1904.

HOLLANDSCHE KARIKATUUR

De Hollandsche teekenkunst heeft zich, al
tijd, vooral naar den kant van het piktural
Het is niet in een primaire taal, dat zij over
haar voertuig van uitdrukking kan zoeken. D
sieve lijn is bij haar veel zeldzamer dan het
grip voor de derde afmeting, voor het schui
voor tint en toon, het zich laten gaan op d
licht en ruimte in het geziene tafereel tewe
palen hoofdzakelijk haren aard. Het is aan deze
dat zij haar groote kracht in het senzitivitie
dankt.

De ontwikkeling echter — naast de Holl
mingskunst — van een Hollandsche karikatu
door deze deugden minder gebaat. Bij uitstek v
nuance gevoelen en oog hebben voor het gr
wortel, zijn dingen die elkaar niet rechtuit in de

Het eigenlijke wezen der karikatuur ligt
minder in subtiel-lyriesch aanschouwen da
abstraheeren. De karikatuur-teekenaar ziet het
zich teruggebracht tot enkele trekken van
duiding. Het zijn niet de rijkdom en de t
aspekten der natuur die hij ontginnen zal. A
wat hem in verband met zijn fel gedachtebe
treft, zal hij weder uitduiden in zijn spreke
Zoo kijkt hij de wereld in als door een lens,

genomene in een bepaalde formule vangend, krasser saamtrekt. En zijn werk zal des te sprekender van betoogkracht zijn, naarmate hij die formule het eenvoudigst vermag op te stellen, haar het meest op het felle weet te spitsen.

De Hollandsche teekenkunst van onze dagen is niet sterk in zulke klare, krasse formules, en men zou zeggen dat de karikatuur dan ook binnen haar normaal gebied kwalijk kan tieren. Toch vermocht zij op andere wijze dan men denken zou, bij ons een enkele maal met bizondere kracht door te slaan. De Hollandsche teekenkunst van de laatste twintig jaren kan juist tot tweemaal toe op een kunstenaar wijzen die, den onzen landaard eigenen pikturalen teekentrant ten volle aanvaardend, in de satirieke prent iets zeer opvallends bereikte.

Holswilders lekker gelithografeerde Lantaarn- platen staan middenin het Hollandsche, ja men kan het wel noemen Haagsche teekenen, en toch ziet men dezen onformulairen artiest, in zijn, men zou zeggen atmosferiesch waarnemen en weergeven, op zijn wijze nauwelijks iets aan onmiddelijk expressief vermogen inboeten.

Zijn teekeningen waren -- ik denk nu aan de besten onder de serie — van een buitengewonen greep, van een smijdige verve, van een zeldzamen zwier; en prenten als de Vliegerwedstrijd, de toastende Jan ten Brink, de Toekomstmuziek, de Tempelridders te velde, Het Schip van Staat, Het nieuwe Station te Amsterdam, de Inwijding van het Rijksmuseum zijn zoo groot van gebaar en vaak zoo meeslepend van beweging, dat zij, wat dat betreft, in de satirieke prentkunst nauwelijks geëvenaard staan. Jaap Maris stelde als eerste eisch aan een kunstwerk, dat het wat hij noemde e e n d i n g moest zijn. Zulk een ding, zulk een geheel van organischen uitbouw, gaf Holswilder waar hij op dreef was, met dat vanzelfsprekende dat toch eigenlijk der genialen genade is.

Ook de onvergetelijke Kroniek-bijdragen die Bauer als Rusticus onderteekende, hebben, onder een schier spelende luchtigheid, dat harmoniesch saamgehoudene, dat nog op-

merkelijker wordt bij dien prachtigen praal va
die toch het bizondere uitmaakt van zijn teeken
hij ook wat volheid van spontaan uitbeelden a
Holswilder onderdoet, zoo beleefden wij in a
met Rusticus toch nog een stijging in het g
daar zijn er onder zijn prenten, die wat luiste
neering betreft Holswilder bepaald achter zich
denke aan zijn superbe prent op den Cuba-oor
krachten, aan De Sirrocco waait, waar het akko
nog mooier is dan de hoofdgroep, aan Een pr
ment, Vetter Prikkebeen, ten Brink als Meiker
umphator, aan die volmaakte prent: de Oogst,
buitengewone teekening van de laatste klucht
landt, aan Een Toekomstbeeld (Rhodes), De gees
Soliman, De toestand in het Oosten (windm
verschillende anderen.

En toch, indien het waar is, wat men wel g
dat de karikatuur juist door haar scherp doen
de afwezigheid van het schoone, op hare wijz
heid hulde wil brengen, dan behooren ook d
ticus' snedig-humoristische politieke prenten
dan binnen de grenzen van het strikt karikatura
gedacht. Want in den fijnen luister, dien h
tafereelen bijzet, in de pikturale gratie van
schoven teekening, in het hooghartig geïmprov
zijn smaakvolle fantazie, biedt hij zooveel
schoons, dat zijn teekeningen meer te geniete
dat zij in opstand brengen. Zij zijn dan ook d
veel eer gracelijk-ironiesch dan fel agressief
het bevreemdt bij hem nog minder dan bij Ho
al blijven beiden in hun satirieke werk als
uitingen onovertroffen, er toch den weg niet r
is, naar welke zich in algemeenen zin een krass
kunst ontwikkelen kon.

Het komt mij voor dat Albert Hahn, de te
„Het Volk", langs andere wegen bezig is, n
veroveren van een eereplaats midden in het genr

gooi te doen. In tegenoverstelling met wat de geniale Holswilder en de schitterende Rusticus gaven, ontbreekt aan Hahn — zooals dat overigens geloof ik voor den strikten karikaturist bijna teekenend is — ongeveer geheel het vermogen om een voorstelling zuiver optiesch te vatten. De direkt aanvaarde realiteit blijkt hem van weinig dienst te zijn. Indien hij de natuur niet in eenvoudiger plans projekteert divergeert hij, en verloopt in het banale. Opvallend is dat, terwijl zijn portretkrabbels naar de natuur niets bizonders bieden, zijn formulair-grafiesch verwerkte Chargekoppen voor „De Ware Jacob" — men lette op zijn kreaties van Bouwmeester, Nieuwenhuis, Talma, de Meester, Minister Oyens, Bolland, Lohman, Boissevain – somstijds prachtig van karakteristiek zijn. Hahn is dan ook altoos het sterkst in het barsch-gekoncentreerde. In een grootere, lossere kompozitie hapert het hem te vaak aan eenheid van voordracht. In zijn meer reëel opgevatte omvangrijker figuren mist men te licht het uit één beweging, uit één hand geteekende. Zijn kracht juist ligt in dat als door de lens van een bepaalde duiding saamvatten, en zijn beste taal is een primaire. Wat hij aan een sprekende figuur als bijwerk toevoegt, vervult geenszins de rol van muzikaal akkompagnement, maar werkt enkel als verslappende omschrijvingen; hij wordt beter naarmate hij zich meer aan zijn hoofdzaak houdt, naarmate hij minder aan- en invullend bijwerk spendeert. En hij is uitmuntend vooral in zijn kleine haast silhouët-achtige plaatjes (koorddansende Dr. Kuyper), die verreweg het krachtigste bieden, wat er ten onzent tegenwoordig aan werkelijke karikatuur wordt gemaakt.

In het uitbeelden van Dr. Kuyper trouwens was Hahn, die in enkele jaren allengs zeer in klaarheid van uitdrukking toenam, en in het zuiver fyziognomische altijd veel sterker was dan in de mise-en-scène, van den beginne af aan bijna doorgaand zeer gelukkig. Hoe weet hij aan dien kop, met behoud van het grondtype verschillende uitdrukkingen te geven! De figuur van Kuyper is het dan ook voornamelijk, die Hahn onlangs geïnspireerd heeft tot zijn

belangwekkende bundel Onder zwart Regime
de staatsiekaros, Kuyper de heksenketel sto
dwars op den troon gezeten, Kuyper tusschen
en geweren geposteerd, — het zijn de beste kre
zooveel krachtig satiriek gevoelds aanbiedend
En deze zorgvuldiger geteekende kartons be
door zijn bijdragen in „Het Volk" gemaakte
Hahn's beste gave uitkomt in die soort van
die geheel in het karakter van boekdruk we
pieerd, en die, zonder ergens buiten dien b
xylografischen trant te gaan, uit die anti-piktu
juist een wezenlijke expressiekracht putten.

En wanneer nu beiden, Holswilder en Rus
altoos meer als gelegenheidsspotters, dan als
geregeld in het geweer gaan — in hun satiri
hebben geleverd, dat mij fraaier en rijper li
Hahn in zijn hard volgehouden periodieke we
liet zien, dan dient in het oog gehouden,
opvatting, en ik zou willen zeggen bij hùn en
aan een levende traditie van pikturaal besch
konden houden, welke Hahn van geenerlei
zijn. Zij bedienden zich van een teekentaal,
Hollandsche schilders nu eenmaal al doorkne
was. Maar deze fraaie taal kon wel voor
gracelijke ironie worden geadapteerd, zij leen
tot den snijdenden snit van de agressieve kari
dle door Albert Hahn wel zeer eigenlijk beg
Die honende karikatuur, uit haat, opstandighei
geboren, en die, wel verre van te willen kitt
ontroeren, veeleer begeert te striemen of te w
een ander niet zoo klaarliggend werktuig va
hard als een knods, zwaar als een mokersla
een bullepees zou zijn. Hahn werkt dan oo
Holswilder en Rusticus dat deden, in het nog a
uitmakende procédé van den rijker steendru
goede handen, omschrijvende weifelingen, n
illuzie toelaat. Zijn frondeerende karikatuur, d

heeft voor skepsis van denken en stemming van gevoel, wil vooral de harde gearreteerde lijn en de rauwe plak zwart als pozitief wapen gebruiken, zooals het goedkoopere procéde van de meer elementaire zinkografie die bij uitstek aanbiedt. In dat procédé, dat hem, juist door noodzaak tot komprimeeren aan scherpe vondsten helpt, vindt hij zijn domein. In volle plakken drukkerszwart als een bokshout zoo harde gedachten uitprenten, zooals in zijn De houten schildwacht („het Volk" 22 Mrt. 1903) en zijn Wraak wil bloed zien („het Volk" 9 Aug. 1903), dat brengt hem tot die verre van knipoogende, ja rameiende karikatuur die zijn beste werk is.

Men mag niet vergeten dat hij daarmee — ten onzent nagenoeg zonder voorganger — nog pas enkele jaren aan den gang is, en het zal bij alle erkenning van zijn gave, raadzaam zijn, de vrucht van zijn aanhoudend zoeken en werken niet reeds te overschatten. Maar dit blijf ik gelooven: dat de satirieke vrijbuiterijen van Holswilder en Rusticus voor de duurzame ontwikkeling eener krachtige Hollandsche spot-kunst toch den weg niet wijzen konden, — en dat, mocht misschien de periode die vóór ons ligt, ons in Holland ook een breeder bloei van werkelijke grafische karikatuur brengen, niemand anders dan de thans reeds zooveel stevig begrepens biedende Albert Hahn voor deze kunst de voorname padvinder zal zijn geweest.

1905.

REGISTER VAN EIGENNAMEN